

I. rész

Pesterzsébettől a budai Várig 1943–1945

Tanár lettem

Négy éve volt immár, hogy a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémián befejeztem tanulmányaimat, s tisztté avattak. Kész emberként az ország különböző városaiban teljesítettem szolgálatot. Éveim száma nőtt, csillagaim száma gyarapodott. Karcsi bátyámnak – aki korábban végzett – már három, nekem kettő volt. Bátyám Kolozsvárott, én Pesterzsébeten teljesítettem szolgálatot. A családot már csak Pepi nagymama és az én édes kicsi Anyám alkották, akik szeretettel várták és kitörő örömmel fogadták időnként hazalátogató fiaikat. Szegény édesapám már nyolc éve nem volt közöttünk.

1943. január 7-én véget ért a szabadság, de korántsem elkeseredve indultam a pesterzsébeti Járőrvezetői Iskolába, a Vas Gereben és a Jókai utca sarkára. Oktatótisztt, tanár lettem. Beosztásomat szerettem, bár nem volt könnyű dolgom, mert a „diákok” jóval idősebbek voltak nálam, és több éves gyakorlatból ismerték mindazt, amire oktatam őket. Jól fel kellett kötnöm a fehérneműt, hogy az órák érdekesek és újat mondók legyenek. A harmadik tanfolyam kezdődött, már nem zavart, hogy ki kellett állnom az „öreg diákok” elé. Szemükből lestem, hogy amit mondok, valóban érdekes-e. Sikerült-e lekötnöm őket, vagy gondolataik messze a családjuknál kalandoznak?

Az első órát én tartottam. Hőgye Mihály őrmester volt éppen szolgálatban, s jólesett komoly arcát és kedves mosolyát látni, amint a létszámot jelentette. Gazdám, Kadicsfalvy János százados még nem érkezett meg, így nem volt, aki megmorogjon, hogy ezen az első órán nem a *Bűnügyi nyomozás* című vastag könyvet vettem elő, hanem az elhagyott otthont, az elmúlt karácsonyt emlegettük, idéztük vissza.

Ezt a tanfolyamot, ezeket az „öregeket” szerettem a legjobban. Ők kerültek hozzám a legközelebb. Harminchat, több évi szolgálattal rendelkező őrmester, törzsőrmester ült az iskolapadokban. Ma, harmincegy év távolából már csak három név él emlékezetemben.

Hogy Mihály magas, igen értelmes, jó szellemi képességgel megáldott ember. Tanulmányai, osztályzatai alapján mindenképp a legjobb... Eszes Ferenc őrmester nem sok emléket hagyott bennem, magam sem tudom, hogyan bukkant föl neve a rég elfelejtett múltból. Valóban „eszes” volt, nemcsak a neve miatt. Rossz osztályzatot csak rosszindulattal lehetett volna neki adni, de nálam mindig gyengébben felelt Hogy Mihálynál. Hogy miért? Mert tervszerűen, két könyökkel, sima modorral mindig Kadicsfalvy kegyét kereste, leste. Mindent jelentett. Tudta, hogy a százados úr mögötte áll. A harmadik, Pálóczi Imre törzsőrmester már jóval negyvenen túl járt. Ő volt a legidősebb.

Minden tanfolyam első óráján felmértem, ki, milyen iskolai végzettséggel rendelkezik. Kíváncsi voltam az átlagra. Általában három-négy, egynéhányan hat elemi végzettségűek. A déli szünetben kopogtak, és belépett Pálóczi. Kérdésemre mosolyogva jelentette, hogy a felmérésnél az ő kategóriáját nem említettem. Meglepődve kérdeztem, hogy talán gimnáziuma van? Erre még kedvesebben mosolygott, és jelentette: nincs semmilyen iskolai végzettsége.

Hajdúböszörmény környékére való parasztember, és mint fiatal ember került ki az első világháborús frontra nős, kétgyermekes bátyjával. Egyikük sem tudott írni, olvasni, mindig más olvasta föl a nekik érkezett leveleket, s helyettük is más írta meg a választ. A lövészárkok falán kezdték el az ábécét tanulni. Jóformán az utolsó lövedék ölte meg a bátyját. Ő hozta haza a szomorú hírt, amelynek hallatán sógornője összeesett, s meghalt. Minden munkát megfogott, hogy apját és bátyját két árváját ellássa. Bármilyen könnyű került a kezébe, elolvasta, megjegyezte. Éjjel tanult, nappal dolgozott. Inas korában a gyerekek iskolás könyveit magolta, rendszertelenül.

Csendőrnévé jelentkezett, de rövid szolgálati idő után, betegség miatt kénytelen volt leszerelni. Az írása olyan gyönyörű, hogy sok ember becsületére válhatott volna. A statisztikai adatok tömegét kívülről fújta. Számos regényt ismert, és mesélt róluk. Történelmi adatok sokasága hemzsegett rendszerben és rendszertelenül a fejében. Bátyja mindkét gyermekét kiházasította, csak ezután nősült meg; érettségizett nőt vett feleségül. Egy kislánya született. Most ténylegesítésre jelentkezett, így került erre a tanfolyamra, ahol mindent meg-

tanult, még azt is, ami apró betűvel volt írva, és csak olvasásra szánta az író. Őszinte csodálattal kísértem ennek a szívós energiával rendelkező embernek a tanulmányi előmenetelét.

Ennyit a diákokról... és még valamit Kadicsfalvyról. János harminchat éves lehetett, nőtlen, nagy dohányos, magas, erősen öszülő, hatalmas, kissé dülledt szemekkel. Az itálnak nagy barátja! Érdeklődési köre nem volt. Az irodában lakott, és így, bár kényelmetlen módon, de az iskola egész élete előtte zajlott le. Eszesnek nem volt nehéz a „szolgálatára” állni...

A „vezetőség” kettőnkön kívül Szabó Pál és Horváth István tiszthelyettesekből állt. Az irodavezető, Kocsis Bálint tiszthelyettes, büntetésből került oda, és utolsó lehetősége volt megjavulni, mert ha fél év alatt valami disznóságot csinálna, akkor fegyelmivel elbocsátják. Bálint felületes, istentelenül bohém ember volt. Az italt is szerette, és ha abból több ment le a garaton, akkor nem biztos, hogy megjelent az iskolában, de itt úgy látszott, hogy „megkomolyodott”. Sajnos két esetben is igen kellemetlen helyzetbe hozott. Egy esküvői értesítést – az esküvőn illetet volna jelen lennem – olyan ügyesen tett az írómappám alá, hogy csak egy hónap múlva, véletlenül találtam meg. Ekkor már nem volt mit tennem, így hát hallgattam.

Ugyancsak esküvővel függött össze másik ügyeskedése is. Megkértem, hogy adjon fel telefonon egy dísztáviratot. Hazamentem Palotára, s hétfőn megkérdeztem, hogy elintézte-e. „Igen – válaszolta –, de alig akarták átvenni az üzenetet, mert azt mondták, hogy ez nem szokás.” Újabb kérdésemre derült ki, hogy a távirat címét, a Pannónia szálló éttermét, ahol az esküvői ebédet tartották, hívta fel, s közölte a főpincérrel, hogy vegyen papírt, ceruzát, mert egy távmondatot diktál Lám főhadnagy úr parancsára. A főpincér eleinte vonakodott, de végül is felírta egy számolócédulára, és bevitte a fiataloknak, akik mindenütt kerestek, mert az hitték, hogy ott vagyok. Csak hónapok múlva sikerült ezt a szerencsétlen „dísztáviratot” tisztáznom, nagy derűlség közepette.

Az iskola állandó vendége, aki nagyon sokat járt be hozzánk: az előző parancsnok, Reviczky Zsigmond százados, később őrnagy. Jóképű, fess, barátságos, közvetlen ember volt, de rendkívül hiú és mindig pénztelen. Felesége, Ilona, feltűnően csinos asszony volt. Fiuk, szintén Zsiga, tizenhét éves lehetett. Zsigmond pénzét leadta otthon, pedig bizony jólesett volna néha egy kis szőlőt enni, vagy sört inni. Ilyenkor besétált hozzánk, majd öt perc múlva feltűnően közölte, hogy a sarkon nagyon szép szőlőt látott, nincs-e kedvünk

hozatni. János intett a szemével, később már ezt sem tette, és én már hozattam is. Ha náluk voltam, egy idő múlva megszólalt: „Nem vagytok szomjasak? Kellene egy kis sört inni. Béla hozzá, de ne egy üveggel, hanem többel”... és én hoztam, de az összeget utóbb mindig elosztottuk Jánossal.

Kadicsfalvy az eltávozásra menőket mindig megbízta, hogy hozzanak hazai vaját, túrót stb. a falujukból. Hoztak is. Én kifizettem, és természetesen Zsigáéknak is juttattam. Számlával küldtem el az enni-valót, az érte járó pénzt azonban efféle cédulákkal kaptam vissza: „A kiló vajban sok volt a víz. Kinyomtam. Így ennyi és ennyi a súlya, tehát ennyivel kevesebb pénzt küldtem.” Szerencsére a vérnyomásommal ebben az időben még nem volt baj!

Ilona asszony nagyon tetszett a gazdámnak, így ezeket a bosszantó számlákat mindig ő fizette ki, én pedig elmaradtam a háztól, bár ezt feltűnően megtenni nem lehetett.

Ennek az oktatási időszaknak egyik legkedvesebb emléke az úgynevezett felvilágosító munkám volt. Sok vidéki ember került hozzánk Pestre, majd tért vissza falura. Rájöttem, hogy nekik valami olyasmit kellene nyújtani, amit soha nem felejtenek el. Mozikat, színházakat, az Operát hívtam fel; kedvezményes jegyeket kértem a tanfolyam részére. Minden előadás előtt megbeszéltem a hallgatókkal, hogy mit fognak látni, mire figyeljenek, mi a történelmi háttere, magja a darabnak vagy filmnek. Voltunk az Operában. Többek között megnéztük a *Mosoly országát*, a *Nemzetiben* a *Szökött katonát*, a *Vén bakancsos fia a buszárt*, a *Süt a napot*; az Andrássy úti Magyar Színházban az *Ördög nem alszikot*, az *Egy nap a világot*, a *Sasfiókot*, megtekintettük a Parlamentet, a Várat, a Szent Koronát, a Mátyás-templomot, s mindezt fillérekért. Ekkor játszották a mozik a Nyíró József novelláiból készült csodálatos erdélyi világot megelevenítő *Emberek a havason* című filmet. A felvételek hónapokon keresztül készültek kint a havasokban, és káprázatos tájakban gyönyörködhettünk. Egészen új világ tárult elénk: a búcsúsok, köztük a főszereplő is, beteg feleségével, Csíksomlyóra zarándokolnak. Mindannyian a film hatása alá kerülünk! Ekkor fogadtam meg, ha egyszer alkalom adódik, fölkeresem az erdélyi kegyhelyet.

A film végén a gyilkosságért elítélt – de megszökött – főszereplőt, aki a kisfia miatt igyekszik haza, a csendőrpárőr lelövi. Megbeszéltek a látottakat. Hőgye így fogalmazta meg véleményét: „Főhadnagy úr! Most éreztem először, hogy embervadászok vagyunk...”

A tanfolyam véget ért. A vizsgák után búcsúztunk a hallgatóktól. Az osztályozó konferenciát Kadicsfalvy irodájában tartottuk, s magam is kíváncsi voltam, ki lesz az osztályelső. János végighallgatta a tanárok értékelését, megnézte az osztályzatokat, majd megkérdezte, miért adtam Eszesnek az egyik tárgyból rosszabb jegyet. A kérdés ugyan meglepett, de válaszom rövid és világos volt. Szabó Pali és Horváth Pista majd elsüllyedtek rémületükben. „Mert nem akarom, hogy Eszes legyen az osztályelső. Hőgye alkalmas erre jellemét, tanulmányi eredményeit tekintve. Eszes ellenben őszintétlen, nem egyenes jellemű.” Kadicsfalvy válasza szintén rövid volt: „Én Eszesre szavazok.” „Én Hőgyére”, válaszoltam. János kérdőleg nézett a két tiszthelyettesre, remélve, hogy nem mernek ellentmondani. Igen örültem, amikor Hőgyére szavaztak. Így ő lett az évfolyamelső. Eszes javára kell írnom, hogy mielőtt elhagyta az épületet, bejött hozzám, hogy négy szemközt vegyen búcsút tőlem. „Főhadnagy úr! Tudom, hogy Ön miatt nem lettem osztályelső. Tanultam az ügyből. Azt is tudom, miben hibáztam, de – őszintén szólva – az az út látszott egyszerűbbnek. Igyekszem a jövőben másféle magatartást követni. Köszönöm a leckét.”

Régi katonaszokás, hogy a kapott parancsot végre kell hajtani. Telefonon parancs érkezett: több tanfolyam nem indul. Az iskolát a nyomozók kapják meg, minket az újonnan alakuló karhatalmi, a későbbi galántai zászlóaljhoz helyeztek át. Átképzésre három hónapra Jutasra vezényeltek a Tiszthelyettesképző Iskolába. Mit tesz ilyenkor egy jól nevelt katona? Sőhajt egyet! Felmondja bútorozott szobáját, csomagol, megcsókolja szeretteit, s máris vonatra ül. Jutas nem volt ismeretlen számomra. Ludovikás korunkban gyakorlótereit nem is egyszer kúsztuk-másztuk végig, de azért mégis csak más egy ilyen helyre tisztként, főhadnagy úrként visszakerülni.

Jutas

A vonat késő délután érkezett Veszprém-Külső, azaz Jutas állomásra. Minden szerelvényt fogadásra kirendelt tiszt várt, aki elkalauzolt bennünket a rendelkezésre bocsátott gépkocsin veszprémi ideiglenes szállásunkra: Malonyai Lászlót, Komáromi Lászlót, Kun Imrét, Budur Karcsit, Nagy Bélát, Degenfeld Pistát, Bacsonyi Ottót, Kadicsfalvy századost és engem. Vacsoraidőben előállt egy autóbusz, amely kiszállított minket Jutasra, ahol a tiszti étkezde vendégei voltunk.

A szálláscsinálót aligha lehetett megdicsérni. Egy iskola tornatermében álltak ágyaink, és majd elvesztünk a nagy hodályban, a reggeli mosdás pedig kínszenvedés volt az alig csepegő víz miatt.

Még álmosan mocorogtunk ágyunkban, ahol a rendfokozatot megállapítani nem lehet, mivel az ember a csillagait nemigen hordja éjszakai öltözékén, amikor újabb vendég érkezett dr. Pálffy László főhadnagy személyében. Székesfehérvárról jött a reggeli vonattal. Tanácstalanul állt meg az ajtóban, hiszen nem is olyan egyszerű annyi ágy és álmos ember között eligazodni. Lacit jól ismertem. Amikor a pesti szárnyon teljesítettem szolgálatot mint szárnyparancsnok-helyettes, Laci ugyanabban a laktanyában végezte a csendőrtiszti tanfolyamot. Sokszor járt nálam az irodában. Megmozdult bennem a kisördög. Halkan odasúgtam neki: „A másik oldalon, az utolsó ágyon alszik az alezredes úr.” Kadicsfalvy százados ebből semmit sem hallott, mert valóban békésen szendergett. Laci hálásan bólintott, és máris vágódott Kadicsfalvy ágya elé. Bokáját összecsapta: „Alezredes Úr! Dr. Pálffy László főhadnagy alázatosan jelentkezem.” Kadicsfalvy János a hangos bokacsapásra ijedten ült fel, az előléptetésre sem hatódott meg, hanem megmondta Lacinak röviden, álmos hangon, hogy hová mit kíván, és azonnal befelé fordult. Laci szerencsére nem sértődött meg, hanem velünk együtt nagyot nevetett.

Másnap délben a zászlóalj tisztikarát fogadta Markóczy János vezérőrnagy, az iskola parancsnoka. Ekkorra már zászlóaljunk jövőendő parancsnoka is előkerült: Láday István ezredes. Én még a csendőrtiszti tanfolyamról, illetve a Böszörményi laktanyából ismertem. Szigorú arcvonású, középmagas, igen jó megjelenésű, kesernyész ember volt. Katonás, kemény járású, szép mozgású, igen értelmes, kellemes, közvetlen bajtársnak bizonyult. Tudtuk, hogy keserűségét húszéves ludovikás fia tragikus öngyilkossága okozta. Negyvennégy-negyvennyolc éves lehetett. Örültünk, hogy ő lett a gazdánk.

Markóczy ezredesként került ki a vezérkarból. Mint gyalogos ezredessel már találkoztam vele az 1. gépkocsizó zászlóaljnál, ahol dandárparancsnok-helyettes volt. Onnan helyezték Jutasra, s már a tábornoki karhoz tartozott. Kellemes megjelenésű, alacsony, mindig elegáns, érdekes, következetes, szigorú, utasításait betartató, beosztottjainak mindent kijáró, alapjában zárkózott ember volt. Ötvenéves lehetett. A jutasi iskolát mintaszerűen szervezte meg. Beosztottjai tűzbe mentek volna érte, pedig a legkisebb mulasztást sem hagyta szó nélkül. Utasításai mindenre, még az öltözetre is kiterjedtek. Célja önálló, tisztek távollétében is intézkedni tudó altisztek nevelése

volt. Az iskolázatlan tiszteseket, altiszt-jelölteket beiratta elemi iskolai tanfolyamra. A tisztektől elvárta, hogy segítő és tanító bajtársak legyenek. Minden visszaélést azonnal megtorolt. Ottlétünk alatt – nem is egyszer – az egyes századok tisztjei zárt borítékban parancsot kaptak, hogy a továbbiakig a lakást nem hagyhatják el. Ugyanakkor a század napostiszt-helyettes hallgató ugyancsak írásbeli parancsot kapott: „riadó”. A század azonnal vonuljon gyakorló lőszerez a néha csak térképen megadott helyre. Ott rendezkedjék be védelemre, vagy szállásolja be magát. Rendkívül kíváncsiak voltunk, hogy mi történik ilyenkor... és ment minden rendben, tisztek jelenléte nélkül. A század elvonult, és Markóczy másnap vagy dicsért, vagy letolta a magával vitt századparancsnokot, hogy nem jól nevelte az embereit.

Mi is kimentünk egy-egy ilyen gyakorlatra, és bevallom, igen tanulságos volt. Markóczy összejöveteleket, teadélutánokat is tartott. A tiszti asszonyokat – fiatalokat, idősebbeket – mind végigtáncoltatta. Végtelenül udvarias bajtárs és házigazda volt.

Szombathelyi vezérezredes, a vezérkar főnöke a bolgár vezérkar főnökét, egy másik alkalommal pedig, 1943. június 26-án az összes baráti állam katonai attaséját látta vendégül, és hozta le Jutasra. Markóczy megadta a jelet, s a forgószínpadszerű bemutató máris kezdetét vette. Bámultuk – akik nem is olyan régen végeztük az akadémiát –, hogy mit lehet kihozni az emberekből. Jó és rossz példák szembeállítva, magyarázat nélkül mutatták, hogy mi a helyes. Jól és rosszul málházott lovas társzekerek vonultak föl, ahol a ponyva alól kilógott minden, még a fehérenemű is, a málha majdnem féloldalra dőlt, a lószerszámok gondozatlanok voltak, a kocsis kigombolt zubbonnyal hajtotta a lovakat, s a kocsihoz még egy ágrólszakadt korcs kutyát is kötöttek.

És jött a másik, a fegyelmezett, a szépen, mintaszerűen megrakott kocs. A tantermekben a tiszthelyettes hallgatónak azt a könyvet kellett megkeresnie, amelyben a kérdéssel kapcsolatos rendelkezés található.

A nagy gyakorlótér egymás után tartogatta az érdekesebbnél érdekesebb meglepetéseket... ott gránátvetővel lóttek mozgó célra... amott betétes páncéltörő ágyúval lóttek... másutt gyalogság rohamozott rohamsisakban, de a kézigránát kidobása után nem feküdtek le, hanem előrehajolva, a fejét sisakkal védve rohantak bele az éles repeszekbe.

Amikor besötétedett, meggyulladt a hatalmas tábortűz, és ez tar-ka, színes műsort varázsolt a szemlélő elé. Elképzelhető az attasék

meglepetése, amikor a tábortűz végén a jutasi énekkar egymás után énekelte el az olasz, a szlovák, a horvát, a román, a finn és a japán állami himnuszokat, eredeti nyelven.

Amikor a hangulat a tetőfokára hágott, Markóczy vigyázzállásba merevedett, és intésére elnémult mindenki. Az elhalt bajtársak emlékének pár perces néma hallgatással adóztunk. Akkor – bevallom – nem gondoltam azokra a szerencsétlen, későbbi jó barátokra, akik már a fronton harcoltak az életükért, s ha nem akartak éhen halni, emberhúst ettek.

Megszólaltak a jutasi kis harangok, kézigránát kötegek robbantak, színes rakéták szálltak fel az égbe és hulltak alá – majd csend lett, síri némaság.

Egy későbbi – hallomásból ismert – történet kiegészíti a Markóczyról alkotott képet. Filó törzsőrmester a 2. századnál szolgált mint szolgálatvezető. Űgyes, igen használható ember volt, négy középiskolai végzettséggel. Markóczy az 1943–44-es év újításaként – a tiszti hiány pótlására – bevezette, hogy akinek négy középiskolai végzettsége van, egyetlen tanfolyam elvégzése után helyettes zászlós, hadnagy, főhadnagy, százados lehet. Ezek a „helyettesek” elég nehezen találták meg a helyüket. Se ide, se oda nem tartoztak. A konzervatív tisztikar erősen idegenkedett tőlük. Filó is elvégezte ezt a tanfolyamot, s Markóczy elintézte, hogy Jutasra – ahol addig mint altiszt szolgált – kerüljön vissza. Markóczy intézkedésére Filó vonattal érkezett, feleségével együtt. A helyettes tisztet az egész tisztikar – Markóczyval az élen, díszben, atillában –, illetve a feleségek fogadták a pályaudvaron. Markóczy Filónénak kezét csókolta, s virágcsokrot nyújtott át neki. Példáját valamennyi tiszt követte, az asszonyok pedig csókkal köszöntötték az új „tisztiaasszonyt”. Filó az iskola teljes jogú tisztje lett. Nem hiszem, hogy ez bárhol másutt megtörténhetett volna az országban.

Szabadságon Erdélyben

Hetek, hónapok múltak el. Markóczy Jutasa messze mögénk került. A felügyelőség még nem döntött arról, hol lesz a zászlóalj otthona. Újabb és újabb ötletek születtek. Végül is Székesfehérvár adott területet laktanyánk építésére. Elkészüléséhez évek kellettek, így mi ideiglenesen a galántai barakk-laktanyát kaptuk meg. S míg folyt a vita, laktanya hiányában augusztus 8-ig szabadságoltak bennünket. Ki-

nek nem jött jól öt hét szabadság! Azon törtem a fejem, hogy spórolt pénzemen egy herendi „Viktória-mintás” szervizt vegyek-e, vagy menjek le Erdélybe egy kis kirándulásra. Anyám tanácsára elvettem a készletvásárlás ötletét, így nemsokára robogtam Kolozsvár felé.

Édesapám idősebb öccsének özvegye, Alizka és családja vártak, igen nagy szeretettel. Pista, aki akkor érettségizett, nagyon kellemes partnernek bizonyult; neki köszönhetem, hogy Kolozsvárt megismertem. Addig-addig agitáltam őt, jöjjön velem egy erdélyi körútra, amíg végül ráállt. Tíz nap csavargás következett.

Csodás vidékeken jártunk! Borszék fenyves rengetegei, a Gyilkos-tó megkapó vadsága, a Békás-szoros hatalmas sziklái, Tusnád és a Szent Anna-tó. Egyszerre csak rádöbbsentem, hogy elérhető messzeségben vagyok Csíksomlyótól. Az *Emberék a havason* emléke elevenen élt bennem. Íme, itt a lehetőség! Pista nem lelkesedett, mert nagyon korán kellett kelni.

A vonatban aludtunk, a csendőrsre igen nehezen jutottunk be. Viszont a kért időre készen volt a reggeli, és két kerékpárral már karikáztunk is a kegytemplom felé. Sárga tornya messziről jelezte az irányt. Meghatottan léptem be a filmből már ismert templomba. Amíg gondolatom az Isten felé fordult, hirtelen eszembe ötlött, hogy itt, ebben a kegytemplomban, ahol először járok, kérhetek valamit. Mit kérjek? – villant fel bennem... és máris szavakba formáltam gondolataimat, esdő kérelmemet... „Elég volt a kalandozásból. Jó feleséget kérek.” Ez történt tizenegy órakor, és pár órával később kérésem már „megadatott”, Kristófcsák Klára, az én Klárikám személyében...

Az udvarhelyi buszok a hargitai gyorsot bevárva a csíkszeredai pályaudvarról indultak. Amikor jeggyel a zsebünkben kiértünk, az első kettő már zsúfolásig tele volt. Az egyik mellett ott izzadt az IBUSZ-vezető, s könyörgött az utasoknak, hogy menjenek beljebb, mert csoportjából még három leányzót el kell helyeznie a buszon. A kolozsvári nyári egyetem diákjainak egy csoportja utazott. Kíváncsian néztük a küzdelmet, a vezető idegeskedését és nem utolsósorban azt a szőke, kékszemű, kofferján ülő kisleányt, aki látszólag igen jól szórakozott az egészen. Piros tarisznya lógott a vállán, és mosolygott. Már csak ketten maradtak. A szőszke még mindig csak ült a kofferján. Óvatosan, érzésem szerint nem feltűnően elsétáltam először mögötte, majd előtte, végül halkan odaszóltam: „Úgy látszik, zsandárkézre kerül, mert ide már nem jut fel.” A szeme csillant, és már vágott is vissza: „Hohó! Hol vannak a szuronyok?”... és ekkor bekövetkezett számomra a tragédia, mert a vezető addig nyomorgatta

népét, amíg a kofferes kisleánynak is helyet szorítottak. A lány huncutul rám mosolygott, fogta a kofferjét, és már el is nyelte a jármű. Ekkor derült ki, hogy jegyünk a harmadik buszra szól, de az bevárja a gyorsvonatot, amely mindig késik. Bosszankodtam. Nem akartam a leányt elveszíteni. Rohantam az irányítóhoz, de eredménytelenül. Könyörögtem az IBUSZ-vezetőnek, hogy sietnem kell, hiszen szolgálati úton vagyok. Ő kedvesen bólintott, mint aki megért, de segíteni nem tudott, örült, hogy az ő csoportja rendben van. A két busz máris indult. A kékszemű szőkeség pimaszul kiintegetett, pedig biztosan látta, hogy mérges vagyok...

Nem volt segítség. Pista idegesen, én még idegesebben ültem a buszon, amely ötven perc késéssel indult. Azon törtem a fejem, hol találhatom meg az „elveszettet”. Minden rosszul alakult. Udvarhelyen a reggeli buszra nem kaptunk már jegyet. Két órán belül indultunk tovább Szováára. A nyári egyetemistákat mintha elnyelte volna a város. Udvarhely kedves kisváros, és valóban több figyelmet érdemelt volna, de most fontosabb feladatomban voltam. Meg kellett találnom ŐT...

Végigszánguldtunk a főutcán, megnéztük a nagytemplomot. A múzeumba éppen csak benéztünk, és végül is bosszúsán, eredménytelenül álltunk meg a kiindulási pontnál, a cukrászda előtti buszmegállónál. Bánatunkat fagyaltba akartuk ölni. Amikor beléptünk, nem akartunk hinni a szemünknek, mert ott ült Ő. Úgy meglepődtünk mindketten, hogy egyszerre indultunk el egymás felé. A világ legtermészetesebb módján mutattam be Pistát unokaöcsémnek, és megelégedetten ettük az udvarhelyi krémet. Az idő rövid volt, de nem eredménytelen. Ami fontos, már belém vésődött: „Kristófcásák Klára székesfővárosi okleveles tanítónő.” Ők másnap reggel érkeztek Szováára, s megállapodtunk, hogy tíz órakor találkozunk a Medve strandon. Ez volt az első eset erdélyi barangolásunk során, hogy távozó buszunk után valaki integetett...

Merengésből váratlanul Pista kérdése zökkentett ki: „Elveszed feleségül?” Nem válaszoltam, de gondolatban már a másnap reggeli találkozóról ábrándoztam. A jelzett időben, 1943. július 21-én, szerdán, tíz órakor mosolyogva lépett eléem Kristófcásák Klára. Utólag panaszolta, hogy nagyon pimaszul mértem végig, de erre én nem emlékszem. Feledhetetlen délelőtti volt. Klárinak az ebédje sajnos be volt fizetve, így el kellett búcsúznunk, de emlékezetembe már bevés-tem a pesti telefonszámot: 333-628.

Most sajnáltam igazán, hogy Pestről vidékre kerülök. Még egy búcsúintés, és Klári eltűnt az étterem ajtaja mögött. Mi hamar végeztünk, és ekkor elővettem tekintélyemet; addig kértem és agitáltam Pistát, amíg hajlandó volt odamenni az étterem portáshoz azzal, hogy hívja ki Kristófcsák Klárát, mert fontos üzenet van számára. Klári pár perc múlva mosolyogva, talán nem is igen csodálkozva jelent meg, és ő is okos ötletnek találta, hogy a vonat indulásáig hátra lévő időt együtt töltsük. Pistát „fájós lábára” való tekintettel hátrahagyva, jókedvvel indultunk a megálló felé. Kláriék Marosvásárhelyre utaztak tovább. Mi másnap délben (VII. 22.) Szászrégenbe tartottunk. Ők pénteken, július 23-án Szászrégenen keresztül a marosvásárhelyi gyorssal tértek haza Budapestre. Időnként találkozott a kezünk, és ebben már benne volt az ígéret, hogy 23-án reggel a szászrégeni állomáson kinéz a vonat ablakán, mert én ott leszek.

Lassan ballagtunk, egymás után értek utol bennünket Klári vonat-hoz igyekvő ismerősei. Elbúcsúztunk. Mielőtt a kis erdei ösvény eltakarta volna, még egyszer intettünk egymásnak, majd lassan visszaballagtam Pistához, akinek időközben már meggyógyult a lába...

Másnap reggel egyedül, álmosan vártam a vonatot. Jött is szuszogva. Alig szállt le valaki. Az egyik ablak hirtelen leszaladt, s egy álmos szőke fej integetett felém, de azonnal el is tűnt.

A szomszéd szakaszban szereztem gyorsan három helyet, egyet magam mellett, egyet szemben. Kabát, kalap, koffer le a helyekre, és máris a kalauz mellett álltam, s kértem, hogy engedje meg a szomszéd fülkében utazó menyasszonyomnak, hogy átjöjjön a fülkémbé. Kérésem megértésre talált. Mire újból fent voltam, már jött is át Klári, frissen fésülve, nem is olyan álmosan, mint ahogy képzeltem. A szemben lévő helyet választotta, így a harmadik ülést udvariasan átengedtem másoknak. A kilométerek repültek, a rengeteg téma, a sok közös ismerős változatossá tette az utat, de azért nem annyira, hogy Klárim kék szemére álom ne szállt volna. Egyre laposabbakat pislogott, s a végén már jóízűen aludt is. Csendben figyeltem, és igyekeztem ennek a kedves „erdélyi ajándéknak” minden vonását megjegyezni.

Dédánál hosszabb ideig állt a vonat. Ekkor kerestem meg a kalauzt, és kértem, igyon meg az egészségünkre egy-két üveg sört... Azután egyszerre kinyíltak a szemhéjak, s rám mosolygott Klári csodás kék szeme. „Elaludtam” – jelentette be egyszerűen.

Nagyváradnál az étkezőkocsiban ebédeltünk, amikor a kalauzváltás következett. A jegykezelők az étkezde ajtajából visszanéztek,

ránk mosolyogtak. „Mondja, tulajdonképpen mit mondott a kalauznak?” Természetesen a világ semmi kincséért sem vallottam volna be, hogy neki már bejelentettem az eljegyzésünket... és a Keleti pályaudvaron útjaink kettéváltak. Ő ment haza, én pedig boldogan öleltem magamhoz Pepi nagymamát és kicsi Anyámat, akik úgy kényeztetek, mintha legalábbis a világ végéről érkeztem volna haza. Körülülték a rekamiét, hallgatták a mesémet Erdélyországról, meg arról a szőke kislányról.

Vakbélműtét

Július 25-én, vasárnap reggel a 295-093 hívta a 333-628-t. Kristófcsák Klára székesfővárosi okleveles tanítónő jelentkezett. Elváltottattam a hangomat, és a MÁV kihágási osztálya nevében jelentkeztem, mivel feljelentés érkezett, hogy pár nappal azelőtt III. osztályú jegyével II. osztályon utazott. Jóízű kacaj nyugtázta kísérletemet, és szerencsére nem volt nehéz egy déli Váci utcai randevút, egy kis sétát kierőszakolnom. Ennek ellenére szomorúság vett erőt rajtam, mert Klári elmondta, hogy 28-án Kéméndre kell utaznia.

Július 30-án, pénteken arra ébredtem, hogy nagyon rosszul vagyok. Kicsi anyum már elment a hivatalba. Csak nagymama volt otthon. Gyorsan öltöztem, s elmentem öreg orvos barátunkhoz, Dr. Szabó Sanyó bácsihoz. Hamar kiderítette a bajt. Vakbélgyulladás. Hallgatását kértem, mert apám halál óta – három nap alatt vitte el ugyanez a betegség – a család már a szó hallatára is pánikba esett. Siettem haza, hogy dolgaimat rendezzem. A csendőrségi zsebkönyvben kikerestem a kéméendi őrsparancsnok nevét, és egy ajánlott levelet írtam neki, amelyben megkértem, hogy augusztus 11-én, a Klára-nap előtti éjszaka adasson szerenádot a főjegyző úr, Bende János unokahúgának. Kértem, legyen ott, nehogy valami galiba történjék. Másnap reggelre pedig küldessen egy csokor virágot a mellékelt névjeggyel... és mint aki jól végezte dolgát, elindultam az Alkotás utcai Tiszti Kórházba. Anyumnak közben beszóltam, hogy az epémmel lehet valami, bemegyek megnézetni. Anyumnak sok dolga volt, és csak délután vette észre, hogy nincsen fia. Azonnal felhívott, és döbbenve talált meg a sebészetben, amit én helyhiánnyal magyaráztam.

Reggel kés alá kerültem. Előtte egy újság szélére felírtam Anyum címét és telefonszámát, s pár percnyi gondolkodás után, hogy ki áll a legközelebb hozzám, Kristófcsák Klára kéméendi címét adtam meg...

Délben telefon csengése riasztott fel az altatás utáni álomból. Anyum hívott, mert már ideges volt. Várt haza. Hangom bizonytalan lehetett, mert máris készült összeesni ijedtében, és percekben belül kitálta, hogy mi van velem. Mondanom sem kell, egy órán belül már kényeztetett... Két nap múlva mosolygó arccal, nagy titokzatossággal egy lapot hozott. Első üzenet Kristófc�ák Klárától, Kéméndről. A küldemény kelete július 31., a mütét napja, talán éppen abban az órában, amikor felírtam az újságra a nevét. Bevallom, kimondhatatlanul jól esett gondolataink találkozása ilyen gondviselői irányítással.

Klári úgy számolta, augusztus 8-án, Párkányon keresztül utazom Galántára. Meghívott, hogy szakítsam meg az utat, és látogassam meg őket Kéménden, ahol a Bende-Kristófc�ák család szívesen lát. Azonnal válaszoltam. Lapot írtam ceruzával, igen ronda írással, felhúzott térdemen. A sebem még nagyon fájt. Klára-nap után már ott-hon, majdnem egyszerre jött meg Klári köszönőlevele és Palotás főörzšörmeister válasza. Levelére még ma is emlékszem: „Főhadnagy Úr! A parancsot végrehajtottam. 11-én éjjel két órakor cigánnyal megjelentem a főjegyző úr házánál, a kisasszony ablakánál, és eljásztam a kért nótákat. Feleségem bement Párkányba, és egy nagyon szép csokrot hozott, amely reggelre ott volt a kisasszony ágya mellett. Amikor felébredt, nagyon örült a virágnak. A borítékot kíváncsian bontotta fel, és amikor meglátta főhadnagy úr nevét, meglepve mondta: Nahát, Béla!”

Galántán, majd Vízkeleten

Közben, augusztus 8-ával megalakult a karhatalmi zászlóalj Galántán, oda kellett bevonulnom. A mütét miatt egy hónapos egészségügyi szabadságot kaptam.

Galánta. A többiek már egy hónapja ismerték, számomra még teljesen idegen volt ez a Csallóközben fekvő magyar település. Egy elnyúlt fekvésű nagyközség, járási székhely, járásbíróssággal, főjegyzővel, szolgabíróval. A környék is színmagyar, bár Pozsony felé már sok szlovákot lehet találni. Galánta örömmel fogadott bennünket. Otthonunk a község szélén levő barakk-laktanya lett. A zászlóalj létszáma kereken ezer ember.

Az elhanyagolt épületek rövidesen csinos otthonokká váltak. A különböző irányból nótaszóval bevonuló századok bizony hangossá tették az egyébként csendes települést. Hamar megtanultam, hogy

merre van a „Szent kocsmá”, ahol Lengyelfalussy József plébános szokott kártyázni. Kellemes, szimpatikus ember volt, aki igen büszkén hordta nagy ünnepeken, katonai megmozdulásokon első világháborús kitüntetéseit és tengerész sapkáját... hogy merre lakik dr. Susztek Loló orvos, negyvenéves, igen csinos fiatal pesti feleségével, Líviával... merre van a „hatcomb bár”, a Hrotkó kocsmá; Hrotkóéknak három nagyon csinos lányuk volt, és ezért kapta a kocsmá a „hatcomb bár” elnevezést ... merre van a „Tanítók boltja”, ahol könyvet, Gorka-kerámiát és minden papírfélét lehetett vásárolni... merre található a község legcsinosabb asszonya, a Fő utcai drogista felesége... merre laknak Bakai Oszkárék, nagyon helyes két lányukkal, Mártával és Iliivel, a „kis cigánnyal”... merre lakik gazdám és később a háziasszonyom: Dr. Bartal Mihály járásbíró özvegye... merre laknak Bánó finánc alhadnagyék, két lányukkal... és végül a legfontosabb, hogy merre lakik Vali, a fiatal, többgyerekes özvegy, akinek a szívét Láday végül is meghódította, és ezzel nagy nyugalom költözött be gazdánk s a tisztikar életébe.

Rohantak a hetek. Már a karácsonyról álmodoztunk, amikor váratlanul úgy alakult a szolgálat, hogy nem mehettem szabadságra. Egy Vízketre kihelyezett alakulat ideiglenes parancsnoka, Szabó Jancsi főhadnagy kapott eltávozást, és nekem kellett átvennem a századát. Szegény Pepi nagymamának és édesanyámnak egyedül kellett ünnepelniük. Ekkor határoztam el, hogy ha már nem lehetek ott, ahol várnak, ahol szeretnek, akkor legalább megpróbálok olyanoknak örömet szerezni, szeretetet nyújtani, akiket a háború – legalábbis időlegesen – árvává tett. Kiválasztottam két olyan családot, ahol a férj frontszolgálatot teljesít, és több gyermekük van.

Lázás készülődés kezdődött. Galántáról szereztünk két szép karácsonyfát. Vettünk cukrot, angyalhajat, csillagszórót, ajándékot. Szépen kiöltöztünk, és Szenteste elindultunk a kiválasztott két családhoz. A helybeli plébánossal haladtam a menet élén, s a *Mennyből az angyalt* énekeltük. A jegyzői hivatal dolgozói és sok kíváncsiskodó csatlakozott hozzánk. Megálltunk az első családnál, az asztalra helyeztük a karácsonyfát, a „pompás fát”, megsimogattuk a nagy szemekkel bámuló gyerekeket, átadtuk az ajándékokat, majd folytattuk utunkat a másik családhoz. Nem tudom, megjelenésünk enyhítette-e valamelyest az apa hiányát ezen az ünnepen. A jó szándék mindenestre megvolt, és a meghatott könnyek, a gyerekek öröme emlékezetessé tette magányos karácsonyestemet.

Nagy öröömre otthon már várt Kristófcásák Klára ajándéka, aki az *Esőisten siratja Mexikót* című Passuth-könyv segítségével akarta a szeretet sugarát az én vízkeleti legénylakásom ablakán becsempészni. Kristófcásáké karácsonyfája alatt pedig ezen az estén először volt ott „Béla ajándéka”, Gobineau *A renaissance* című kötete.

Diószeg

Egy új év mindig rejtély, s csak amikor visszatekintünk, akkor derül ki, hogy egyetlen esztendő mennyi mindent tud tarsolyában összesűfolni... A szilveszteri pezsgőzés közben bizony nem gondoltunk arra a szerencsétlen sorsú, több tízezer emberre, akik életükért harcolva a biztos holnap után vágyódtak, s elfeledve, netán holtta nyilvánítva, emberroncsként ugyancsak az új esztendőt köszöntötték. Vágyuk arra korlátozódott: életben maradni.

A mi vágyunk is ez volt, de más keretek között: álmodozva, táncolva, csókolódzva... A terített asztal mellett nem gondoltunk azokra, akik féltve őrizték halott szomszédaikat, hogy egy szelet kenyérrel többet kaphassanak, és amíg itthon gyerekek születtek, házassági tervek szövődtek, ott messze a halottakat egy altemplomban gyűjtötték össze, mert a fagyott földben még sírt sem lehetett ásni.

Mi még álmodoztunk, a hétvégeket vártuk, hogy felruccanjunk Pestre, vártam Klári jellegzetes színű leveleire, vártam az interurbánokat... és nem vettük észre, hogy a világégés lángjai milyen perzselően közelednek a mi megálmodott és tervezett otthonunk felé... A jelennek örvendtünk, a sonkás zsemlének, amelyet Klári a Víg-színház Herczeg Ferenc *Arany szárnyak* című előadása után nyomott a kezembe, nehogy éhen haljak, mert egyenesen Galántáról érkeztem a színházba, és egyenruhában egy tiszt mégsem táplálkozhat az utcán. Mentünk egymásba karolva, csak a jelennel törődve... a holnaputánra gondolni csak félve mertünk.

A bevonulást követően a napos tizedes közölte, hogy azonnal jelentkezni kell a zászlóaljparancsnokságon. Szili István – akkor még százados, később őrnagy – segédtsízt továbbította Ládai ezredes parancsát, hogy a kerékpáros század a következő nappal bevonul Diószegről, és a 2. század, azaz a miénk megy ki helyette meghatározatlan időre, nyilván hónapokra.

Köztudott volt, hogy a barakk-laktanya szűknek bizonyult a teljes létszámnak, ezért egyes alakulatoknak a környék valamelyik falujába

kellett kitelepülni. Ezért voltunk Vízkeleten, de ez nem vált be, és ekkorra már meg is szűnt az ottani kitelepülés. Diószeg viszont nagyon is beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Már jártam ott egy alkalommal, amikor Malonyai Laci százados a cukorgyár dísztermében ismerkedési estet rendezett, és arra az egész tisztikar hivatalos volt. Galántától mintegy nyolc kilométerre, a Szenc-Pozsony felé vezető országút mentén fekszik Diószeg. Szép, tiszta, nagy kiterjedésű község, színmagyar lakossággal, egészen közel a szlovák határhoz. Jelentős cukorgyára volt, sok munkással és alkalmazottal, nagy kastéllyal, ahová csak engedéllyel lehetett belépni. A község közepén, két utcától közrefogva, egy nagy téren állt a modern kultúrház, színpaddal, erkéllyel, kis irodahelyiségekkel, öltözőkkel. Ez adott ott-hont nekünk is.

Szili Pista alacsony, szőke, csúnya arcbőrű, italt, nőt nagyon szerető nőtlen ember volt, de az alkohol hatása alatt nem válogatott. Láday nagyszerű ivópartnert talált benne, bár igen hamar megártott neki az alkohol. Azt még megsúgta – huncutságból –, hogy Komáromy Laci további intézkedésig Galántán marad, és én veszem át a parancsnokságot. Komáromy maradását fiatalos vérmérsékletű, de már nem fiatal háziasszonyunk, Bartalné, Piri sírta ki Ládaynál. Öreg, nyugdíjas, beteges, egykori bírósági elnök férje mellett sok öröme tellett Pirinek a fiatal Laciban, aki mindent meg is tett, hogy Piri álmai beteljesüljenek. Láday igen megértő ember volt, méltányolta a helyzetet, nekem pedig igazi örömet szerzett, hiszen nincs jobb dolog az önállóságnál.

Csomagolás, hajnalban ébresztő és tíz óra tájban már vonult is a század Diószeg felé. A nóta jókedvet mutatott, bár nem tudtuk, hogy a csere valójában mit tartogat számunkra. Békésen kocogtam Csinos nevű hátszlovamon. Jóska legényem a málháskocsin, Tófalvi Pál hajtóhonvéd mellett pihentette a lábait. Dr. Malonyai László századossal útközben találkoztam. Saját gépkocsiján jött. Csak rövid időre állt meg. Jó bajtárs, jó parancsnok, magas, feltűnően előnyös megjelenésű ember volt, igen kellemes, megnyerő modorral. A nőknél nagy volt a sikere. Sokat nyomott a latban a gépkocsija, ami még ritkaságszámba ment; a férfiak már akkor is szerettek vezetni, az asszonyok pedig kocsikázni.

Malonyai nős ember volt. Felesége csinos, szőke asszony. Különös házasságban éltek. Az apósa a MEFTER-nél volt vezérigazgatóhelyettes, és nászajándékba kapta a gépkocsit. Az asszonyt talán kétszer láttuk Galántán egy-két napra. Laci élte a maga gondtalan életét,

a fizetését csak magára fordította. Az autó üzemelését és a feleségtartás összes költségét az após fedezte.

Malonyai adott egy-két tanácsot, megnyugtatót, hogy Bacsonyi Ottó főhadnagy társam vár a körletben, részletes eligazításra... és már robogott is Galánta felé.

A kerékpárosok vidáman integettek a fáradt bakáknak, mi pedig megkezdtuk újabb honfoglalásunkat. Nem voltam elkésere dve a cse-re miatt. Galánta már ismerős volt ugyan, de nem nőtt annyira a szívemhez, hogy otthonomnak tekintsem. Reméltem, Diószeg azzá válik.

Diószeg neve és légköre azonnal szimpatikusnak tetszett. Az első nap – egyébként is szombat volt – természetesen rendezgetéssel telt el. A legénység, ha nem túl kényelmesen is, de elért. Az egyik emeleti szobát a tiszthelyettesek: Kovács István alhadnagy, Kiss Sándor főtörzsőrmester, Gál János őrmester, Gönczi János szakaszvezető vették birtokba, én a szomszédos szobát. Előnynek fogtam föl, hogy az embereim között élhetek. A fűtés, világítás kifogástalanul működött. A csendben jól tudtam tanulni. A főutcára néző kis helyiség volt az irodánk, telefonnal – Klárral folytatott interurbánjaim színhelye... Decker Jóska, Karsay Lexi hadnagyok a cukorgyárban, Oroszlán Feri zászlós egy magánházban kapott szobát, míg Komáromynak egy zsidó kereskedőnél igényeltünk szállást. A család nagyon örült, mert így egy kissé védelem alatt állónak érezték magukat, és Laci egyébként sem sokat tartózkodott ott. Így alakult ki az otthonunk, már csak a községen belüli kapcsolatot kellett kiépíteni.

Jó öreg Galántánk nem feledkezett meg rólunk, állandóan csalogatott, főleg akkor, amikor testületünk ünnepe, február 14-e közeledett. 1881. II. 14-én jelent meg a törvény a csendőrség megalapításáról. Katonailag szervezett fegyveres őrtestület... Török Ferenc altábornagy volt a szervező és az első parancsnok. A csendőrség katonailag, előléptetés, fegyelem, hadbíróság vonalán a Honvédelmi Minisztériumhoz, közigazgatási szempontból a Belügyminisztériumhoz, illetve közvetve a megyéhez, a főszolgabíróhoz tartozott. Sohasem jó, ha valakinek két gazdája van.

A galántai zászlóalj karhatalmi, katonai alakulatnak számított, ahol csak a tisztek, tiszthelyettesek voltak hivatásos csendőrök, a legénység sorozott, akiknek úgyszintén semmi közük sem volt ahhoz, amikor később akaratunkon kívül politikai személyek (Endre László, Baky László) érdekkörébe kerültünk.

Díszelgés

A csendőrnapot 1941 óta mindig nagy pompával tartották meg, főleg Budapesten, ahol ettől kezdve az udvarlaki őrséget is ez a testület adta, mégpedig úgy, hogy ezen a napon csendőralakulat váltotta föl az őrséget. A válogatott, magas növésű, vitathatatlanul igen fegyelmezett, jól képzett emberek látványossá tették az őrségváltást. A galántai zászlóalj is ünnepséget rendezett. Láday szerette a parádét, a színes pompát.

Fárasztó hét következett. Naponta tizenegy órára vonultunk be Galántára, és megkezdődött a próbák végeláthatatlan sora. Nekem könnyű volt, mert lovon ülve tettem meg az utat, de olykor átengedtem a hátsat Decker Jóskának, hadd pihenjen és lovagoljon egy kicsit ő is. Galántán átadtam a századot Komáromynak, én pedig beálltam Láday mellé pótsegédtisztnek, ugyanis Szili Pista szabadságon volt, Láday pedig rám bízta az ünnepség megrendezését. Nem volt könnyű feladat, mert el kellett nyerni Láday tetszését, és bizonyítanom kellett, hogy az ő elképzeléseit valósítom meg.

Láday ezredes – nem győzöm hangsúlyozni – igen jó bajtárs, kellesmes parancsnok volt, aki látszólag nem politizált, legalábbis senki sem tudta róla. Mindig emberséges volt, aki azonnal segített, ha kellett. De ember volt ő is, így hibája is akadt bőven. A legnagyobb talán, ami a végzetét, a kötelet is okozta, a hiúsága volt. Igen szerette az italt, főleg fia 1941-es öngyilkossága óta. Szeretett mulatni. Húzatta a nótát, és ehhez szüksége volt az „ivó és őt körülvevő sleppre”. Felesége és leánya Székesfehérváron élt.

A tisztikar két részre oszlott: ivósokra és nem ivósokra. Ivósok: helyette, Barabás József, ekkor még alezredes, aki ugyan nem sokat ivott, nem is volt hozzá pénze, jelentéktelen ember volt Láday mellett, aki sleppnek számított; Szili Pista, aki viszont nagyon hamar elázott, sőt el is aludt, de mint jó segédtiszt, a végsőkéig kitartott. Komáromy százados ivott, ugyan nem sokat, de annyi is elég volt, hogy réveteg szemmel ülje végig az éjszakákat, talán ezért volt Láday legkedvesebb embere. Kadicsfalvy János százados, a nagy ivós, ekkor már fázósan, egyre szóltanabban ült a sarokban, egyre fogyott, egyre csendesebben ürítette a poharát, végül már csak a kályha mellett melegedett föl, és látszott, nem sok ideje van ezen a földön. Az ital tönkretette a veséjét. Rövidesen új parancsnok kellett helyette, mert ő elment Szombathelyre meghalni. Utóda, Kertész Lajos százados Nagyváradról menekült Péterffy alezredes szigora elől. A jó megjele-

nésű, de népszerűtlen, kellemetlen stílusú százados tökéletes ivópartnerre vált. Évfolyamtársam, Nagy Béla főhadnagy, akit csak „Vitéznek” hívtak, akkor is ivott, amikor a többiek nem látták. Kellemetlen, kötekedő, kegyetlen parancsnok volt, aki egy-két ponyvát leszámítva, könyvet még nem vett a kezébe. Malonyai és a közszerepet élvező Budur Karcsi százados csak elvétve, ritkán nézett be az esti mulatozásokra. Láday javára írandó, hogy nem tett különbséget: nem éreztük bornemissza voltunk hátrányát, legfeljebb annyiban, hogy amíg a többiek poharazás közben előadhatták kérelmüket, addig nekünk azt szolgálati úton kellett előterjeszteni.

Az ünnepség zökkenőmentesen zajlott le. Láday ezredes és a Csendőrség Felügyelőség képviselője elégedett volt. Lengyelfalussy esperes, Hauser százados, Tóth Aladár, Tarján százados, a határőrség századparancsnoka, a község vezetői hivatalosak voltak a díszbédre, de mi észrevétlenül megléptünk. Siettünk „haza” Diószegre, ahol várt minket az ottani díszbéd és az éjfélig szóló kimaradás.

Már csak húsz nap volt hátra húsvétig, amikor mi is elindultunk lövészetre, Szencre. Senki sem gondolta, milyen „elképzelhetetlen” – a „nem várt” kifejezés nem kielégítő ebben az esetben – meglepetést tartogat. A katonaelethez tartozik, hogy az ember a fejét hol itt, hol néhány kilométerrel odébb hajtja álomra. A legénységet az egykori téglagyárban helyeztük el, nekem Decker Jósikával jutott közös szállás. A lövészethez másnap reggel, március 19-én vonultunk ki, amikor motoros hírvívő érkezett. Írásbeli parancsot hozott Galántáról. Értetlenül néztem, néztük, olvastuk az iratot, de nem lettünk okosabbak: „Lövészetet azonnal hagyja abba! A századot azonnal helyezze riadókészültségbe, éles löszert ossza szét, rendezkedjen be védelemre! További parancsig Szencen maradnak. Ha támadás érné, álljanak ellen! Egy híradó egységet már útnak indítottunk, azzal tartsa a kapcsolatot a zászlóaljjal!”

Tanácsstalanul, élesre töltött fegyverekkel vártuk a „homályos” ellenséget. Szállásunkat elhagytuk, és mi is beköltöztünk a legénység közé. A zászlóalj többszöri kérdésünkre sem tudta vagy akarta az „ellenséget” megnevezni.

Utólag, nem szégyellem bevallani, sokszor borzongva gondolok arra, mi lett volna akkor, ha a németek előnyomuló harcokcsi vagy gépkocsizó egysége belénk botlik. Egy harcra fel nem készült, téglagyárba – még ha biztosítással is – beszorult, korlátozott mennyiségű lőszerrel ellátott század kilenc golyószóróval... és ha a fegyverek

megszólalnak, biztos, hogy a Klárral megálmodott közös diószegi hűsvétünk sohasem valósult volna meg.

A bevonulást és a készültség lazítását elrendelő parancs csak 20-án, késő délután érkezett. Utólag tudtuk meg, hogy a Galántára bevonuló SS-katonáknál Hauser százados vállalt garanciát az ugyancsak bevetésre kész zászlóaljért.

A parancs vétele után azonnal indultunk haza Diószegre, de másnap, 21-én még összetartást rendeltek el. Én ugyan bementem Galántára jelentést tenni, de a század nem vonult ki. Az éles löszert csak visszaérkezésem után, Láday parancsára vettük vissza a legénységétől.

A tiszti étkezdében a hangulat igen nyomott volt, és este Bartoséknál bizonytalanul néztünk a holnap, az elkövetkező napok elé. A löszér ugyan visszakerült a ládába, de Budapesttel lehetetlen volt felvenni a kapcsolatot, még a közvetlen csendőrvonal sem működött. A Böszörményi laktanyában volt a központ, nekünk is közvetlen vonalunk volt oda, s időnként átvették és szívésségből továbbították üzeneteinket. De most interurbán hívást sem fogadtak, pedig szerettem volna megnyugtatni az otthoniakat, akik ugyancsak nehéz órákat, napokat éltek át. Klári a március 19-i német bevonulást, a Ferihegyi repülőtér megszállását az út másik oldalán lévő városszéli telepi iskolából nézte végig. A három légiriadó, a német megszállás, a pincékben eltöltött órák érlelték meg a döntést: a Kristófcák család leköltözött a pincébe.

22-én végre sikerült Klárral beszélnem. Ő meg az „enyéimmel” vette fel a kapcsolatot, így legalább meg tudtuk nyugtatni egymást. Nyilvánvaló volt, hogy a közeljövőben állomáshelyünket nem hagyhatjuk el, legfeljebb vendéget fogadhatunk – ha engedélyezik.

Április 2. A rádió nyugalomra intett. A pánik elkerülése érdekében korlátozták az utazásokat, kiürítették a pályaudvarokat, előkészítették a főváros kilakoltatási tervét. A telefonközpontok képtelenek voltak lebonyolítani a rengeteg hívást, ezért ezen a területen is korlátozást vezettek be. Otthonról szomorú hírek érkeztek. Pepi nagymama állapota egyre rosszabbodott. Keresztapa, Zoltán, a kertben, a diófa mellett, bunkert ásatott, hordágyat készítettett nagymamának.

Légiriadók, húsvét

Április 3. Újból megszólaltak a szirénák, nem is egyszer. Kláriék öt órát töltöttek ezen a napon óvóhelyen. Bombatalálat érte Zilahy Lajos rózsadombi, dr. Benedek László ideg-elme orvosprofesszor budai, Himfy lépcsői óvóhelyét. Dr. Benedek a kertjében kétszemélyes óvóhelyet építtetett, ahová a riadóra felesége, Zilahy Irén, szőke hajú, csinos, feltűnő megjelenésű, akkor harminckilenc éves színésznő, az Operettszínház egykori szubrettje zárkózott be édesanyjával. Már autójában ült, és indult volna a Balatonhoz, amikor megszólaltak a szirénák. Rettentően félt a bombázástól, ezért kiszállt, s visszasietett az óvóhelyre. A sofőr, a kertész házaspár a kertben lévő árokban húzódott meg. A bomba pontosan a bunker bejárata elé zuhant. A bunkerben lévőket Benedek professzor állítólag kosárba szedte össze, míg a kertésznek és a sofőrnek az ijedtségen kívül nem esett baja. Zilahy Irént és Benedek professzort egy medikusbálról ismertem, ahol a bál díszelnökei voltak.

Április 4-én megérkezett Klári édesanyja, Gizi mama válasza...

„Kedves Béla! Nagyon köszönöm kedves gondoskodását Klárit illetőleg. Nehezen mentem bele az utazásba a rendkívüli viszonyokra való tekintettel. Nem tudom, mint alakulnak a körülmények, ha semmi akadály nem merül fel, akkor úgy, mint Klári már írta, szombaton utazna. Nagyon kérem, vigyázzanak magukra. Viszontlátásig szívélyesen üdvözli – Kristófcskákné...”

Klári utóirata újabb aggodalomra adott okot: „Most mondta be a rádió, hogy csak engedéllyel lehet utazni a mai naptól kezdve, a bombázások miatt. Ha szombatig feloldják, akkor megyek feltétlenül, ha pedig nem, akkor kénytelenek vagyunk lemondani megint valamiről, amit annyira vártunk.”

Klári besietett a Városházára, jelentkezett a tanácsnoknál, aki megértő mosollyal hallgatta, és közölte vele, hogy a bejelentést tudomásul veszi, de engedélyt nem adhat, majd – amikor látta Klári elkeseredését – hozzátette, utazzon el nyugodtan, kedden azonban jelentkezzen. A várva várt távirat végül is 7-én, pénteken érkezett meg: „Szombaton reggel a Dunával érkezem. Klára!”

1944. Húsvét! Bartosék feledhetetlenné tették első közös ünnepüket. Később, oly sok éven át, az ezer kilométeres távolságok ellenére mindig ezekre a napokra emlékeztetett húsvét ünnepe. Decker Jóskánál légiriadóval egybekötött nagy elhajlás következett a laká-

sán, az óvóhelyen és újból a lakásán. Jóska biztosan nem gondolta ekkor, hogy egyszer majd Klári fogja tanítani a fiát.

A téglagyár kapuit bezárták a riadó idejére, és nem engedtek be senkit. Szinte komikus, visszás, hogy ebben a tragikus helyzetben, amikor másutt bombák robbantak, emberek haltak meg és lakások tűntek el a föld színéről, itt, ebben a békés fészekben, még lovagias ügy is torzította a feltámadás éjszakáját. Jóskával meghívtuk Komáromyt és Pirit is, de egyenes választ nem kaptunk. A légiriadó kellős közepén érkezett meg Komáromy, Piri nélkül, a hívatlan Horváth Árpád századossal, aki ital nélkül is kötekedett. Egy polgári személy, egy civil – még ha az illető légoltalmis is – feltartóztatta. Sértéseit szétszórta, majd bosszúsán távozott – pár nap múlva meg lovagiaskodott, a bocsánatunkat kérte. Távozását nem bántuk, mert így legalább magunk között, jó hangulatban töltöttük el az estét. Sikerült kiszakadnunk az egymást gyűlölő, gyilkoló világból – legalább pár órára...

Az álom – az együtt töltött idő – végéhez ért, kezdődtek a hétköznapi napok. Klárit elvitte a vonat, de lélekben ott maradt, s visszatérő téma lett. Decker Jóska „ilyen arát képzelt el számomra”. Csak az nem fért a fejébe, hogyan lehet egy ilyen csinos kisasszony katolikus... Ili, a felesége, Klári szőkeségét tartotta meglepőnek, mert a környéken csak a gyerekek szőkéek, a felnőttek mind barnák, feketék. Bartosék úgy vélekedtek, hogy közvetlen, bájos kislány, választásommal egyetértettek. Ezenközben Kláriék odahaza az óvóhelyen szorongtak. Mi is állandóan figyeltük a rádiót, és ha elhangzott a „Földvár” riasztás, lélekben az otthoniaknál jártunk, mert ilyenkor Pest lakossága rohant az óvóhelyekre. Minket „Győr” riasztott, olyankor meg Klári gondolt ránk.

A mi bombánk, riadó nélkül, április 13-án robbant. Parancs érkezett, hogy a század vonuljon be Galántára, felváltanak minket. Lógott az orrom, de változtatni nem lehetett, csak pakolni és búcsúzni. Hálásnak kellett lennem az elmúlt négy hónap feledhetetlen nyugalmáért, békességéért. Bartosék otthonától volt a legnehezebb megválnom. Elbúcsúztam tőlük, erről levélben Klárinak is beszámoltam: „Katy, Bartosék kisleánya ült az ölemben, fejét mellemre hajtotta, nagy szemeivel időnként rám pislogott, fogta és morzsolta a fületem. Édes teremtés volt. Először vágytam arra, hogy nekem is legyen egy ilyen kis szőke Katyim... aki biztosan Rád hasonlítana...” Ekkor született meg a „Katy-álom”, amelyről azután nem beszéltünk,

hiszen fájó, elérhetetlen, megvalósíthatatlan váagnak látszott egy évtizeden át.

Másnap reggel Katyi még integetett utánunk a kapuból, és újból Galánta lett az otthonunk. Esténként Lacival Pirit nyugtatgattuk, mert a légiriadók hangjára valóságos hisztériás roham vett erőt rajta.

Április 21-én, szombaton, késő délután váratlanul hazaérkeztem. Ideje volt már, hiszen Pepi nagymamáért nagyon aggódtam, s a közelgő négyhetes lövészet előtt még látni akartam. Egyre növekvő fájdalmai miatt ekkor már fekvő beteg volt.

Anyukát körbetáncoltam, de lélekben már Klárihoz készültem. Anyum és nagymama marasztaltak, nekem azonban nagy volt a mehetnékem. A következő ötlettel fordultam Kicsianyám felé: „Hívjad meg!” Anyum nem lepődött meg, bólintott, s én máris tárcsáztam. Klári csodálkozott, amikor meghallotta a hangomat, de újabb meglepetés érte, mert anyum vette át a kagylót, és meghívta hozzánk. Klári még akkor is zavarban volt, amikor már velem beszélt, de azért nevetett, sőt már azt is tudta, hogy másnap délután hol kell leszállnia az 55-ös villamosról, ahol „tárt karokkal” várják...

Klári pontos volt. Virágcsokorral, mosolygós kék szemmel érkezett, és átérezte azt a biztos ténny, hogy ez a fél nap váratlanul a miénk, az enyéim körében. A központ nagymama volt. Feküdt, őt vettük körül. Az ágya szélén ültem, Klári mellettem, anyum is valahol körülöttünk. Meséltünk. Meséltem Bartosékról, Klári a tenispályáról, az otthonáról, az övéiről. Nagymama nyolcvannégy évesen is nagyon szép öregasszony volt. Halántéka már ezüstös, egyébként sötét hajú, egyenes tartású, de legfőbb jellemzője nem ez, hanem a szeretet volt. Azt a kifejezést például, hogy „csúnya”, emberre nem használta, de az ungváriak tudták, ha valakire azt mondja: „szépecske”, akkor azt hová kell sorolni. Fogságba esett fiáért, Zoltánért, 1914-től élete végéig, minden kedden böjtölt, csak egy kávét ivott, akár ünnepre, akár hétköznapra esett.

1939-ben, mint néhány napos hadnagyot mozgósítottak, és úgy nézett ki, hogy a frontra kerülök. Pepi nagymama, aki magát mindig fegyelmezte, akkor úgy zokogott és ölelt magához, mint talán egykor Zoltánt... és most ott ültem mellette, aki még köztünk volt, de lélekben már várta nagypapa hívó intését. Megfogtam a kezét, simogattam. Hagyta, majd időnként az egyik ujjja visszaadta a simogatást, jelezve, hogy itt van, hallgat minket, velünk van. Klári és az én jelenlétem felpezsdítette.

Egyik kezemmel ahhoz kapcsolódtam, akitől annyi kényeztetést, szeretetet kaptam, aki távozni készült, s akihez hasonló feleséget szerettem volna kapni az életben... a másikkal pedig egy szőke kislány kezét fogtam, aki elfogódottan ült, akit páromnak szemeltem ki, s akihez a csíksomlyói Mária kapcsolt. Szemem pedig, ha anyuméval, Kicsianyáméval találkozott, aki minden örömömnak és bánatomnak részese, szeme visszamosolygott, mert ő már tudta, talán jobban, mint én ebben a pillanatban, hogy Klári lesz az, aki vállalja mellettem az életet, az örömöket – akkor még nem sejtettük, hogy a bánatot is.

Klárít magával ragadta otthonunk légköre. „Úgy elérzékenyültem Nálatok – írta levelében –, soha sem hittem, hogy egy hangulat annyiira ránehezedhet az emberre, hogy félszeg és buta lesz tőle... én olyan elfogódott lettem... magával ragadott az a határtalan szeretet, amivel Téged körülvesznek... Felmerült bennem, hátha nem is fontos Neked, hogy létezem és szeretlek, hiszen úgy körül vagy véve szeretettel... Az anyéimek mások, más emberek, érzelmeiket nem mondják, nem mutatják, csak mindenről lemondva, kötelességüket teljesíteték jövőnkért, de az a melegség hiányzik, ami Nálatok van...”

Egyenesen a pályaudvarra, a „Dunához” mentünk, de azzal a biztatással intettem búcsút Klárinak, hogy Pünkösdre biztosan hazajövök...

Grófi estély

Hétfőn, április 24-én, Galántán még Kláriról álmodozva hajtottam nyugovóra a fejem. Kedden a gyakorlótéren, szerencsére mindjárt reggel, riasztottak, hogy azonnal vonuljunk be, mert máris indulunk gyakorlatra, kihelyezésre, lövészetre. Egy jó katona nem kapkod, csak nyüzsög, és amit gondol, azt magában mondogatja, legfeljebb sűrűbben... A század két órán belül indult is Vágsellyére, ahol éjszakai kázott. Én, mivel szívből utáltam gyalogolni, ez alkalommal, sürgős teendőimre hivatkozva, nem indultam azonnal. Diószeg után, már nem emlékszem, kitől, örököltam a tisztai étkezde vezetését, és mivel azt át kellett adnom, csak később utazhattam a század után gépkocsival. Estére értem Vágsellyére, ahol Lacival, közös szállásunkon, kellemes estét és nyugodt éjszakát töltöttem egy ügyvédcsaládnál. Az alvás nem tartott sokáig. Kora hajnalban ébredtünk, és mint „ellen-ség” indultunk támadásba galántai bajtársaink ellen. „Véres” harc következett, végül örültünk a „Tüzet szüntess!”-nek. Amíg a legénység

a „harc fáradalmait” pihente, addig mi értékeltük a gyakorlatot, majd fáradtan indultunk tovább, új szálláshelyünkre, Tótmegyerre. Az előttünk álló nyolc kilométer nem volt nagy távolság, de az egész napos gyakorlattal a lábunkban lassan haladtunk. Már sötétben, este nyolc után érkeztünk meg. A szálláscsinálók a község szélén vártak bennünket, és irányították a különböző egységeket szálláshelyükre. Bíró Jóska, Laci legénye, Peti János és Decker legénye, Jávorszki Jóska is ott várt bennünket, és jelentették, hogy a Károlyi kastélyban van a szállásunk, de mindjárt át is adták Malonyai Laci üzenetét, aki gépkocsin már régen megérkezett: a gróf úrék szívesen látnak minket vacsora után egy feketére. Laci indult a szállására, Deckerrel azonban mi még nem mehettünk, csak akkor, amikor a legénység szállását ellenőriztük, és a vacsora lezajlott.

Mindent kívántunk, csak feketét nem. Ágyba bújni, nem vizitelni, ez volt a vágyunk. Szállásunk csodálatos volt. Erre, ennyi év után is csak fejszóval tudok gondolni. Ilyen helyünk még nem akadt. Külön szobánk volt Deckerrel, közös szalonnal, fürdőszobával. A puha ágy, a lepedő alatt szavasbőrrel, úgy csábított, hogy bizony erősen morogtunk, és csak azért nem káromkodtunk, mert nem volt szokásunk. Nyögve borotválkoztunk, fürödtünk, s húztuk vissza égő lábunkra a csizmát.

Az inas vezetett be a nagyszalonba, ahol viszonylag kevés bútor volt. A szoba egyik sarkában, egy garnitúra kanapéján ült a csinos grófné, mellette természetesen Malonyai Laci. A háziak kellemes emberek voltak, de a köszönésen, pár sablonos szón kívül alig tudtunk velük beszélgetni, olyan nagy távolságban ültünk. A grófné huszonöt-huszonhat éves lehetett, magas, valóban nagyon csinos, alapjában kedves is. A férfi is magas, vékony, az asszonynál mintegy tizenöt évvel idősebb, arisztokrata típus, kellemes megjelenéssel. Jóskával tanácstalanul néztünk egymásra, nagyon unalmas volt így egyedül, szótlantul, míg végül Jóska fogta a székét és átült mellém. Az asszony szemén mosoly szaladt át, de látszólag természetesnek vette. Malonyai a feleséget szórakoztatta, Komáromy Laci a gróffal, mi pedig egymással beszélgettünk. Az inas jött és töltött, a háziasszony felé emeltük a poharunkat, kiürítettük, de az inas nem jött többé. Később derült ki, hogy itt az a szokás, hogy mindenki akkor tölt és iszik, amikor kedve van, a poharat nem kell emelgetni. A kávé maga a háziasszony hozta oda nekünk, igazán kedves mosollyal. Amikor inni kezdtük, döbbsen néztünk egymásra. Jóska intett a szemével, és alig hallhatóan suttozta: „Te! Ez a kávé csupa zacc. Ezek nem vették

észre, hogy nekünk csak az alja jutott!" A tetejét leszívtuk, a csészét gyorsan félretettük, mert attól féltünk, hogyha rájönnek, hogy mi csak zaccot kaptunk, rémesen szégyellni fogják magukat. A grófné jött, és kedvesen kínált, de mi gyorsan letakartuk kezünkkel a csészét, nem kértünk. Akkor azonban méregbe jöttünk, amikor észrevettük, hogy a gróf papucsot visel, mi pedig, az egész napos gyaloglás után, csizmába szorított lábbal üldögéltünk.

Klári azután alaposan kinevetett műveletlenségünk miatt. Mert a kávé eredeti török kávé volt, a gróf pedig nem papucsot, hanem szmokinghoz divatos eszkarpent viselt.

Amint később megtudtam, vendéglátónk Sennyei bárónő volt. Öccsével, Sennyei Pista tűzér hadnaggyal a fogságban találkoztam. Kellemes, jó emlékű bajtárs. Mint családi érdekességet mesélte el: Pácinban volt a családi kastély. A nagypapa kitagadta a fiát, mert polgári származású leányt vett el. Ebből a házasságból született Pista. A fiú a faluban, az öreg pedig a kastélyban lakott, teljesen elszakadva egymástól. Pista, már hadnagy korban, amikor valahová fogaton utazott, találkozott egy másik fogattal, azon egy öregúrral, de a kocsinak valami baja volt, mert álltak. Pista udvariasan leszállt, odament az öregúrhoz és megkérdezte, miben lehet a segítségére, sőt a kocsiját is felajánlotta. Pista bemutatkozott: báró Sennyei, mire az öreg így válaszolt: báró Sennyei. Döbbenet néztek egymásra. Az öreg meglepve kérdezte: „Kinek a fia vagy?” Pista megmondta, mire az öregúr lelkesen ölelte magához. „Hiszen akkor az unokám vagy!”

A kastélyban a fogadás után egyetlen célunk volt: mielőbb álmra hajtani a fejünket, akkorát aludni, amekkorát csak lehet, mert hajnalban tovább kellett menetelnünk Kolta felé, majd Komáromcsehibe, egy sáros, villany nélküli, világtól elzárt szlovák faluba, ahol igen barátságosan fogadtak. Majdnem egy hónapot töltöttünk itt. Rádióink nem volt, így a légiriadó ismeretlenné vált, és azt sem tudtam, hogy szegény Kláriék mikor sietnek az óvóhelyre.

Nehéz időszak következett. Kúsztunk, másztunk, esténként nyakig sárosan érkeztünk szálláshelyünkre, míg végül ránk virradt a felügyelői szemle, ami a gyakorlat végét jelentette. Egy sebtiben összeállított tábortűz után, éjjelre érkeztünk szállásunkra, de másnap azután pihentünk, takarítottunk és végül május 20-án Galántán bebújhattunk a fürdőkádba, saját ágyunkba. Lélekben már a pesti útra készültem, hiszen Klárinak és az enyéimnek megígértem, hogy Pünkösdre otthon leszek.

Egy hét sem telt el, s máris útra keltünk. Tisztes iskolát indítottunk, s annak lettem a parancsnoka. Sajnos Diószeg foglalt volt, így egy másik községet kerestünk és találtunk, Galántától mintegy tizenöt-húsz kilométer távolságban. Nádszeg. A neve szép. Színmagyar község, igen barátságos emberekkel. A főjegyző, Ádám János őszinte örömmel és barátsággal fogadott, s igen jól éreztük magunkat ott. A falu környéke megfelelt gyakorlótérnek. Két hadnagyom volt: Molnár Bandi és Simorjay Feri (Fifi). Szabad kezet kaptam. Tetszett a feladatom, hogy önállóan, saját elképzelésem szerint tiszteseket nevelhetek, emberekkel foglalkozhatom. A vendéglő különtermében néha sörözésre gyűltünk össze. Társaság nem adódott. A világtól elzárva, de sármentes környezetben éltünk itt. A községháza egyik terme volt az irodánk, ahonnan telefonon tudtam kapcsolatot tartani Galántával és Budapesttel. Időnként elvonultak fejünk felett a magasban az amerikai bombázók, zizegve, több lépcsőben, mint kis fénylő madarak. Mentek nyugat felé. Valahonnan légelhárító ágyúk lőtték őket, s vadászok igyekeztek zavarni a köteléket. Nálunk csend honolt. A szirénák nem szólaltak meg. Szemléltői voltunk az időnként kialakult légi küzdelemnek.

Július 16-án, egy csütörtöki napon, addig sohasem látott, valóban komoly légi csata bontakozott ki. Három bombázó és öt vadászgép szárnyaszegetten, kettétörve, füstölögve, majd lángba borulva zuhant a föld felé. Ejtőernyős pilóták lebegtek a levegőben, magatehetetlenül, az ejtőernyőre bízva életüket. Rájuk nem lőtt senki. A zuhanás irányát követve, a füstoszlop jeladását figyelve, nem volt nehéz megállítani, hogy a géproncok nem messze tőlünk értek földet. Az ejtőernyősöket a szél Galánta felé sodorta. A kíváncsiság, az ejtőernyősök elfogása valósággal lázba hozta a katonákat, de a lakosságot is. Kerékpáron, gyalog, lovon, alkalmi gépkocsin robogtunk a füstoszlop irányába. Néhány kilométerre tőlünk két bombázó hevert széttörve, egy vadászgép pedig még égett. A roncsok szétszóródva, élő ember sehol, csak halottak. Biztosítottuk a helyszínt, a polgári lakosokat hátrább küldtük, mert robbanással kellett számolnunk. A halottak overallban, lábszárukon zsebbel, melyben egy selyemre nyomtatott, egész kicsire összehajtott térkép volt, de olyan részletes, hogy még Nádszeget is megtaláltuk rajta. Én is magamhoz vettem egyet. Az ejtőernyősöket, amint később megtudtam, civilek fogták el, Galántára kísérték valamennyit, ahonnan Láday tovább küldte őket. Az „amik” még sokszor elvonultak a fejünk felett, de ilyen csatajelnetet többé nem láttunk.

Nagymama halála

Június 17-én, szombaton reggel két levelet hozott a posta. Kicsi-
anyám írt egy nagyon szomorú levelet. Nagymama állapota aggasztó,
úgy néz ki, hogy itt a vég, és szeretne még látni, ha tehetem, jöjjenek...
Klári levele is lehangolt. Így fejezte be levelét: „Ha tudsz, jöjj, és
próbálj szegény Pepi nagymamának az arcára, amíg még lehet, mo-
solyt csalni.”

Nem vonultam ki, azonnal telefonáltam Galántára, szabadságot
kértem, és Tófalvi Pali máris vitt az állomásra. Szerencsére Pali kevés
beszédű ember volt, nem kíváncsiskodott, nem nézett hátra, mert
akkor egy síró, nagyon elkeseredett főhadnagyot láthatott volna.

Anyum riasztása nem volt rémlátás. Sajnos közeledett a vég. Nagy-
mama már csak ritkán tért magához, de akkor kitisztult a tudata, ér-
telmesen beszélt, sőt még mosolygott is, amikor meglátott. Kérdez-
gettem, beszéltem hozzá, meséltem, amit meg is hallgatott, de vá-
lasza mindig az volt: „Béluskám! Én most elmegyek!” Könnyes szem-
mel, mert sírni nem mertem, csókoltam a kezét, őszülő halántékát,
és biztattam: „Ezt nem teheted velem, édes Pepikém, tudod, olyan
feleséget keresek, mint Te vagy, és azt még nem találtam meg... még
várnod kell...” Ilyenkor ujjával viszonzta kezemen a simogatást, s
csak ennyit mondott: „Vedd el Klárit!”... „Ő való hozzád!”... és már
megint egy másik világba ragadta az öntudatlanság. Édesanyját hívta,
néha sírva, néha fájdalmasan, néha megbékélten.

Június 20-án, kedden fölkerestem a szaléziánusok igazgatóját, és
megkértem, hogy jöjjön el, adja fel az utolsó kenetet, s áldja meg a
közben elkészült bunkert. Nagymama magához tért a gyónásra, tisz-
ta aggyal adott számot... édesanyám, Klári, én, Ilonka, a háztartási al-
kalmazott, Bártfainé, Anna, az egykori alkalmazott, a szomszédból a
Kiss család nőtagjai, mindannyian ott térdeltünk a szobában, és
könnyes szemű, meghatott tanúi voltunk, ahogyan nagymama magá-
hoz vette az Úr testét. Csendben hagytuk el a szobát, ahol nagymama
már újból öntudatlanságba merült.

A pap megáldotta a bunkert, és kérte a Jóistent, nyújtson segítsé-
get, védelmet az ide menekülőknél; vessen véget a háborúnak, hogy
az emberiségnek ne kelljen a föld alá menekülnie. Az igazgató főtisz-
telendő úr kérdésén – a szertartás után – csak mosolyogni lehetett,
de úgy, hogy azonnal meg is fogtam Klári kezét. „Kedves meny-
asszony ez a kislány?”, kérdezte, mire diplomatikusan – legalábbis én

annak szántam – így válaszoltam: „Sohasem lehet tudni, de minden lehetséges.”

Nehéz napok következtek. Segíteni nem lehetett. Nagymamánál a fekvéstől tüdővizenyő lépett fel. Fájdalmai fokozódtak, egyre sűrűbben kapta az injekciókat. Klári riasztására az egyik szomszédval, lepedőben vittük le szegényt az óvóhelyre, és hoztuk vissza a légirádó lefújása után. Volt, amikor azt hittem, már nincs is miért levinni. Áttörtük a szomszédok kerítését, azok is hozzánk jöttek a bunkerba. Nyugtalanság vett erőt szegény nagymamán. Mozdulatával időnként keresett valakit, de amikor kezét kézbe vettük, vagy homlokát megsimogattuk, akkor megnyugodott. Már nem kellett mesélni. Az volt az érzésem, tőlem már elbúcsúzott, az utolsó tanácsát megadta, de még várt valamire. Csak azt nem tudtuk, mire.

Karcsi bátyám ezekről a napokról mit sem tudott. Vezérkari felvételt tett ekkor a Hadiakadémián. Egy hete voltak már bezárva, szellemileg, fizikailag leterhelve, ezzel tűrőképességüket is felmérték. A vizsga valóban igen nehéz volt, és nem akartuk, hogy ez a szomorú esemény megzavarja. 26-án délután azonban, amikor már csak a német vizsgája volt hátra, végül is felhívtam, és kértem, azonnal jöjjön, mert talán még életben találja. Karcsi jött is, nagymama aludt, csak a tüdeje szortyogott a tüdővizenyő miatt. Szólgattam, megráztam, bizony időbe telt, mire visszatért közénk. Amikor Karcsi megfogta a kezét, csak annyit kérdezett: „Mi van a vizsgáddal, sikerült?” Karcsi kegyesen hazudott: „Igen! Nagymama!” „Akkor jól van”, és már újból messze járt.

Az állandó virrasztás kifárasztott, a halotti bizonyítvány ott feküdt az asztalon, csak a dátumot kellett beírni. Éjfél után ledóltunk egy kicsit. Kettőkor anyum riadtan ült fel, és megrázott: „Béla! Nem Pepi szólít?” A másik szobában síri csend honolt... a szortyogás megszűnt... és életem legdrágább lénye itt hagyott bennünket. „Karcsi vizsgája sikerült”, úgy látszik, csak erre várt. Felöltöztettük, és hajnalig ott sirattam, mellette térdelve. Másnap reggel a virágüzletben a legszebb öt szál rózsát választottam ki, nem csokorba kötve, hanem szálánként, és azt helyeztem a szíve fölé, a négy unoka és Klárim nevében.

Dél lehetett, nagymama még otthon, amikor megszólalt a légirádó. Velünk szemben a nyomdát bíztuk meg a gyászjelentés elkészítésével. Időnként valaki áthozott egy-egy elkészült köteget. Nehéz szívvel mentünk le az óvóhelyre, és ez volt az első alkalom, hogy nagymama egyedül maradt fenn a lakásban, mi pedig írtuk, címeztük

a gyászjelentéseket. Sürgősen postára kívántuk adni az értesítést, hiszen másnap délután le akartuk bonyolítani a temetést, szabadságom ideje ugyanis lejárt, és nem élhettem vissza Ládai jóindulatával. Ez alkalommal alapos bombázást kaptunk, és bizony nem egyszerű hagytuk abba az írást, mert úgy éreztük, hogy nagyon közel zuhanak le a bombák. Azután nagy, halotti csend következett. Az „aranyhintó” előállt, és elvitte az én feledhetetlen nagymamám... Később, a nehéz évek nehéz perceiben nagyon sokszor fogtam meg gondolatban a kezét, kértem a közbenjárását, vigyázzon rám és enyéimre, s mindig éreztem, hogy velem van, éreztem, hogy nem hiába kértem...

A zászlóaljjal telefonon tartottam a kapcsolatot, innen tudtam, hogy néhány napra feljönnek Budapestre. Nagy díszelgés lesz. Csapatzászlót kapunk, a Kormányzóné meg Endre László felesége lesznek a zászlóanyák. Komáromyt kértem meg, utasítsa Bíró Jóska, szedje össze a holmimat és hozza magával, mert én előreláthatólag itt csatlakozom a zászlóaljhoz. Az utolsó hírem az volt, hogy a zászlóalj 26-án vagoníroz be, és indul Pestre. 27-én, késő délután érkezett meg Bíró Jóska, és amit mesélt, bizony nem volt kellemesnek nevezhető. Amikor a zászlóalj megérkezett a Józsefvárosi pályaudvarra, megszólaltak a szirénák. Nem sok idő maradt intézkedésre, a legénység éppen csak, hogy kiszállt a vagonokból. A riadóra a Kerepesi temetőben és a környéken, minden elképzelhető helyen kerestek menedéket a zászlóalj tagjai. A szerelvény még benn állt, amikor a pályaudvart támadás érte. A vasutasok megpróbálták a vonatot kihúztatni, de alig lehetett valamit menteni. Minden csomagunk, felszerelésünk, kofferjaink, a Jóska által összekészített ruháim, Klári karácsonyi ajándéka, Passuth könyve a tűz martalékává lett. Öt halottunk volt, köztük Laki Dezső törzsőrmester. A zászlóalj a Hungária körúton lévő tiszti lakásokban talált menedéket. Bíró Jóska átadta Komáromy üzenetét, hogy oda vonuljak be, de lehetséges, hogy a Ludovikán kapunk végleges elhelyezést. Sajnáltam halottainkat, ruháim elpusztulásának se nagyon örültem, de „majdcsak lesz valahogy” felkiáltással engedtem el Jóska azzal, hogy másnap este, a temetés után, jelentkezem az Andrássy laktanyában...

Kedélyemre a halál és az anyagi kár együttesen nyomta rá a bélyegét. Hívtam Klárit, hogy másnap jöjjön el hozzánk, s onnan a temetésre, de ő inkább úgy döntött, hogy egyedül érkezik. A riadó-veszély ellenére nagyon sokan jelentek meg, hogy búcsút vegyenek Pepi nagymamától. Klári tekintetét kerestem, és önkéntelenül Pepi nagymama tanácsa jutott az eszembe. Klári szívvel és könnyes szemmel

kapcsolódott hozzám, hiszen tudta, hogy nagyon nehéz az elválás. Szerettem volna odahúzni mellém, de erre nem volt mód.

Anyuékat autó vitte haza, Zoltánék is hozzánk jöttek, mi Klárral gyalog indultunk, de Tusa János ezredes felvett gépkocsijára, és így mi is hamar otthon voltunk. Együtt a család. Klári már ismerte Zoltánt, Gábort, Öcsit, csak Mici mamát nem. Tartottunk tőle, bár engem harmadik fiának nevezett. Szertartásos, nehezen feloldódó természetében nagyon sok volt az önző vonás, de áldozatot hozó szív is rejtett benne. Váratlanul megállt előttünk, és Klári arcát megsimogatva, mosolyogva mondta: „Bármikor elhozhatod hozzánk Klárit. Szeretettel várunk mindkettőtöket.” Nem tudom, Klári mivel és hogyan férkőzött a kegyeibe, de a legnehezebb diót törte meg.

Üres lett a ház. Mindenki eltávozott. Én is indultam Klárral, hogy bevonuljak a zászlóaljhoz az Andrássy laktanyába. Szegény Kicsi-
anyám egyedül maradt a nagy, néma házban; és most már valóban csak a két fiáért kellett aggódnia, akiknek, utólag megállítható, ekkor kezdődött életük nehezebb, zavarosabb, politikai szempontból megpróbáltatásokkal teli korszaka.

Kormányzói kihallgatás

Ha az Andrássy laktanyára gondolok, még ma is csak döbbsen tudom magam elé idézni az ottani körülményeket. Tömegnyomor, így lehet a legegyszerűbben jellemezni. Hirtelenjében találták ezt a megoldást, kényszerhelyzetben, de már a megérkezés után világossá vált, hogy ezen változtatni kell. Századomat és Komáromy századost csak nagy nehezen találtam meg. A tisztikar ott keresett szállást a városban, ahol talált. Komáromy tudomásul vette jelentkezésemet, s már búcsúztam is. A zászlóalj másnap reggel a Ludovikára költözött át, ezért – Laci véleménye szerint – egyszerűbb, ha egyenesen oda vonulok be kilenc órára. Nem árultam el neki, hogy nem megyek haza Rákospalotára, hanem csak a szomszédba, Kláriékhoz. Természetesen Jóskát, Danit és Koroly Jóskát is magammal vittem, részben, hogy gardírozzanak, nehogy azzal a ténnyel, hogy ott alszom, Klárinak rossz hírét keltsem, részben, hogy tudjanak aludni. Látni kellett volna Klári arcát, amikor csengetésünkre ajtót nyitott. „Hát!”, ennél nem jutott tovább, de már nevetett, és mosolygó szemmel engedte be a „csendőr rajt”, akik erre az éjszakára megszállták a lakást.

Bíró, Dani és Koroly Jóska korábban keltek, hét órára jelentkeztek az Andrásyban, jól kipihenve, míg a többiek bizony alig tudtak aludni a zsúfoltság miatt. A Józsefvárosi pályaudvar bombázását, az égő szerelvényt sem heverték ki egészen.

A Ludovikán még nem találtam senkit, csak egy jó óra múlva érkezett meg a zászlóalj. A jobb szállás máris vidámabbra hangolta az embereket, és kíváncsian bámulták a hírből ismert öreg épületet, ahol főiskolai éveimet töltöttem. Az idő már a déli harangszó után járhatott, mire mindenki megtalálta a helyét, és az egykori tanári szobában gyülekezett a tisztikar. Régen láttuk egymást, régen volt, hogy a tisztikar egységesen együtt legyen. Mindnyájan kíváncsian vártuk Láday ezredest, akit berendeltek eligazításra.

Már jóval egy óra után lehettünk, amikor megérkezett. Izgatott várakozás, feszült csend vette körül, mert éreztük, rendkívüli bejelentés következik. Láday rövid volt, csak a lényegét mondta el: a csendőrség megkezdte Budapest környékének zsidótlanítását. A fő feladat a nagyváradi iskolára, mint a legnagyobb létszámúra vár. A zászlóaljunkat is be akarták osztani, de Láday nem vállalta. Arra hivatkozott, hogy a legénység sorkatonaság, semmi köze sincs a csendőr feladathoz, csak formailag belügyi szerv. Honvéd-alakulat, csendőr egyenruhában. Az egyetlen, amit vállalt, hogy a Budapestről kivezető utakat lezárja a zászlóalj, és ügyel arra, hogy ott sárga csillagos egyén ne hagyja el a fővárost, illetve ne jöjjön a városba.

Budapest határai a Váci út végén, másik irányban az Erzsébet királyné út végén húzódtak. Rákospalota, Újpest, Pestújhely, Pest-erzsébet ekkor még önálló városok voltak, a határzónán kívül estek. A lezárás csak a „Vám” melletti útig, a villamospályáig volt érvényben, a szomszédos utcában bárki szabadon közlekedhetett, mert a szolgálatot teljesítő raj oda már nem látott. A területet felosztották a századok közt, és egy-egy raj teljesített szolgálatot.

Engem nem osztottak be járőrözni. Jól jött a tisztí étkezde és még egy komolyabb feladat: a bombakárok megtérítésének ügyében kellett eljárnom. Láday tudta, hogy jártas vagyok az efféle államigazgatási ügyintézésben, ezért bízta rám. Sok és hosszú tárgyalás következett.

A károkat három kategóriába osztották. Volt, amit azonnal kifizettek, egy részét csak egy év múlva, a harmadik részt – az ígéret szerint – majd a háború befejezése után. A kárt mindenki egyénileg állította össze, és én voltam a megbízott, akivel a hivatalos bizottság tárgyalt. A második kategória kifizetésére abban az esetben volt csak lehető-

ség, ha sikerült megszerezni hozzá a miniszteri engedélyt. Ezt a vonalat is végigjártam. Bolgár Feri bácsitól, akivel valamiféle atyafiságban voltam, s aki államtitkárként dolgozott a pénzügyminisztériumban, kihallgatást kértem. Amikor a titkár bevitte a névjegyemet, azonnal fogadott, és három napon belül megkaptuk a kivételes miniszteri engedélyt. Láday méltányolta ezt, de akadt olyan is a zászlóaljban, aki még így is kevesellte a kapott kártérítési összeget.

A tervezett díszelgés elmaradt, többet erről senki nem beszélt. Igaz, a zászlóalj díszruhája teljes egészében elégett. Otthon laktam, bent ebédeltem, esténként pedig Klárral találtunk ki valami programot.

Július 6-án, csütörtökön, amikor a Pénzügyminisztériumból megérkeztem a Ludovikára, mindent a feje tetején találtam. Teljes zavar és felfordulás uralkodott, s főleg bizonytalanság. Reggel Láday ezredes parancsot kapott, hogy tizenegy órára díszben jelentkezzen a Csendőrfelügyelősegen, ahonnan a Várba mennek kormányzói kihallgatásra.

Láday letörve, idegesen érkezett vissza. Nem sokat magyarázott. Részletek csak később szivárogtak ki. Faragho altábornagy, csendőrfelügyelő és az összes, Budapesten tartózkodó csendőregység parancsnoka felsorakozva várta a Kormányzót, aki nyersen, idegesen, udvariaskodás nélkül rövid eligazítást tartott.

„Önök visszaéltek a bizalommal, politikai játékszerek lettek, lehetséges, hogy akaratukon kívül. Elrendelem, hogy a mai napon 16 óráig minden csendőri egység hagyja el a fővárost. Nem akarok kakastollas csendőrt látni Budapesten! A nyugalom biztosítására honvéd egységeket rendeltem Budapestre.”

A zászlóalj riadóztatva, gyalogmenetben indult el Vác irányába, hogy Budapest határain kívül, Gödön vagonírozzon be. A simléderes Bocskai-sapkák mellől lekerültek a kis kakastollak. A hangulat feszült és ideges volt, bár a legénység, sőt a tiszthelyettesek is alig tudtak valamit a történetekről. A Hungária körúton némán vonult végig az alakulat, mögöttünk közepes térközzel páncélos egységek követték a zászlóaljat Budapest határáig. Ott megálltak, nem jöttek tovább.

Egy tanulságos epizód történt közben. A készülődés lázában az egyik század elfelejtette a város szélén őrséget teljesítő rajt berendelni. A rajparancsnok, Tóth Béla karpaszományos tizedes, miskolci fiú volt, akiről az a szomorú emlékünk maradt meg, hogy június 5-én egy bomba úgy találta el a családi házukat Miskolcon, hogy édesanyja, két húga, nagymamája, valamennyien ott pusztultak. A szeren-

csétlen önkéntes három napig kereste családtagjai maradványait, s idegileg megviselten vonult be újra hozzánk a temetés után.

Ő semmiről nem tudott, békésen üldögéltek, járőröztek az úton, amikor feltűnt egy páncélos egység, és körbefogta a meglepett rajt. Béla azonnal tüzelőállásba rendelte katonáit, a két magyar egység farkasszemet nézett egymással. Szerencsére mindketten józanok maradtak. Tóth Béla végül is beült a zászlós mellé a parancsnoki gépkocsiba, bementek a páncélos hadosztály-parancsnokságra, ahol Balló Zoltán ezredes, egykori tanárom a Ludovikán, azonnal tisztázta a helyzetet. Balló ezredes gépkocsit bocsájtott rendelkezésre, így a szerencsétlen raj a vártnál hamarabb érkezett meg a Ludovikára. Egy intézkedés elmulasztása következtében, bizony, feleslegesen magyar vér folyhatott volna...

A zászlóalj kivonult a fővárosból. Láday parancsnoki gépkocsin már előre ment. Az ő engedélyével még maradtam, hogy a bombakártérítési tárgyalásokat befejezzem, és a térítési költségeket megszerezsem. A Hungária körúton az Andrássy laktanya előtt élesre töltött lövegekkel, riadó- és harckészültségben figyelte a honvéd légénység az elvonuló alakulatot. Ebben a feszült helyzetben nem várt gondot jelentett, hogy a számunkra előírt Gödnek nem volt rámpája, így nem felelt meg rakodási célra. A zászlóalj ezért visszafordult, s Alsógödre jött vissza. Mire megérkeztek az állomásra, az esztergomi Balló páncélos hadosztály egységei már lezárták a zászlóalj előtt a Pest felé vezető utat, a rakodó zászlóaljat szoros gyűrűbe fogták, és csak akkor hagyták abba a harckészültséget, s vonultak vissza Pest felé, amikor a vonat kigördült az állomásról, és elindult Galánta felé.

Vasárnapnál tovább már nem lehetett húzni a pesti tartózkodást, így újból vitt a vonat Galántára. Klári integetett, de ez csak arra volt jó, hogy a viszontlátást annál jobban várjam. Kakastollamat vidáman fújta a szél, s alaposan tévedtem, amikor abban reménykedtem, hogy Galánta legalább egy ideig szállást, otthont, nyugalmat ad.

Új parancsnok a csendőrpuccs után

Augusztus 2-án, kedden, távmondati parancs érkezett, amelyet intézkedések tömege követett: „A zászlóaljat azonnal helyezze riadókészültségbe, és legyen menetkész. Szabadságokat beszüntetem, akik szabadságon vannak, azonnal rendelje vissza...”

Bizalmatlanul néztünk a jövő elé. Sem anyumnak, sem Klárinak nem tudtam mit mondani, mert mi sem tudtunk semmit. Augusztus 3-án jött meg a parancs. „Augusztus 4-én a zászlóalj bevagoníroz. A szerelvény reggel 8 órára ott lesz a galántai pályaudvaron.” A logikára támaszkodtam, amikor elképzeltem, hogy bármerre szállítanak is bennünket, az csak Pesten keresztül lehetséges. Az egyetlen irány Budapest, és onnan azután az ismeretlen felé. A legegyszerűbb a Párkány–Rákospalota–Nyugati pályaudvar vonala. Ha nyolckor kezdünk el bevagonírozni, akkor tíz óra tájban indulunk, s két óra körül lehetünk Rákospalotán. Ennyit tudtam csak Klárinak és anyumnak megtelefonálni. Reménykedtem, hogy legalább egy futó pillantásra láthatom őket. Korábban érkezünk azonban, s mire anyum Kláriver odaérkezett, mi már továbbrobogtunk. A szerelvény nem várta meg őket, s bizony letörve mentek haza. Klárit anyum nem engedte el. Rólam beszélgettek, értem aggódtak, és engem követtek gondolatban a bizonytalan úticél felé. Klári ott is aludt, és mivel erre nem számított, így az én hálóingemben álmodta, aludta végig ezt az éjszakát. Minket meg közben repített a vonat.

Időnként megálltunk egy-egy állomáson. Én rögtön rohantam a trafikhoz, képeslapot vettem, és csókjaimat küldtem Klárinak, aki legalább ily módon követhette menetvonalunkat. Amikor a vonat célhoz ért, meglepetten olvastuk az állomás nevét: Palánka. Bevalom, sohasem hallottam addig róla. Szép kicsi város a Duna mentén, nem messze Újvidéktől. A túloldalon a hegyen Ilok, magyarul Újlak ferences kolostorának tornya magasodott, ahol Hunyadi János is meghalt, és ahol hűséges társát, Kapisztrán Jánost eltemették.

Palánkán a zászlóalj törzse és talán két század maradt. A többiek a községekben alakítottak ki támaszpontokat, s teljesítettek állandó járőrszolgálatot az esetleges helyi, illetve a Dráván átkelő partizánok elfogására.

Most is a tiszti étkezdében ügyködtem, ami nem volt könnyű feladat. A beszerzés ekkor már komoly gondot okozott. Láday parancsára minden beosztás alól mentesültem, amolyan másodsegédtiszt lettem. A légkör nyugodt volt. Sehonnan nem jelentettek katonai akciót, támadást vagy fegyverhasználatot.

Augusztus 18-án, Ilona-napon nagy izgalomban találtam a tisztikar palánkai részét. A legénység a szállására vonult, én pedig csatlakoztam az összeverődött csoportokhoz. Még senki nem tudott semmit, de az a távmondattal, amely nem sokkal korábban érkezett, gyanús volt, és arra engedett következtetni, hogy valami nem várt esemény,

újabb mozgás elé nézünk. A távmondat szövege ennyi volt: „Jelentse, hány vagonra van szüksége a zászlóalj részére!” Majd újabb távmondat érkezett: „Kihelyezett alakulatait azonnal rendelje be. További parancs érkezik!”

Ekkor már nyilvánvalóvá vált, hogy indulnunk kell valahová. Talán este tíz óra lehetett, amikor a teljes, hivatalos távmondati parancs megérkezett. Ez olyan részletet is tartalmazott, amelyre végképp nem számítottunk: „Az elszállításához szükséges vagonok öt órára Palánkán lesznek. Azonnal vagoníroz. Ha kész, azonnal indul Budapestre. Láday ezredest azonnali hatállyal leváltom, a Szabályzat-szerkesztő bizottsághoz osztom be. Új parancsnoknak Péterffy Jenő alezredest nevezem ki, aki a zászlóaljhoz Budapesten csatlakozik. Addig a zászlóaljat Barabás alezredes vezeti. A szerelvénnyel Láday nem jöhet, önállóan jöjjön fel Budapestre.”

A parancskiadás kezdetét vette. Láday leváltása valamennyiünket megdöbbsentett, és őszintén sajnáltuk. Személye egy volt a zászlóalj-jal. Leváltásának ténye előtt értetlenül álltunk. Láday is, mi is tudtuk, hogy új beosztása félreállítását, tulajdonképpen nyugdíjazását jelenti. A remélt és természetesnek tartott tábornokság végleg elúszott.

Barabás intézkedett, a zászlóalj csomagolt. A kihelyezett alakulatokat a vagonírozás időpontjára berendelték. Láday ezalatt a tisztí étkezdében nekikeseredve ivott, a zenekar pedig fáradhatatlanul húzta. A főszolgabíró és még néhány városi tisztviselő is megérkezett. Ezen az éjszakán én sem aludtam. Eleinte az egész tisztikar, később a régi ivósok köre vette körül az ezredest; a szakács főzött, én pedig vigyáztam a rendre és csomagoltattam.

Amikor négyszemközt maradtam Ládayval – aki, magába roskadva, már ittasan, kért tőlem valamit – rendfokozatra való tekintet nélkül megöleltem, s meghatottan így szóltam hozzá: „Ezredes Úr! Őszinte szívvel mondom, nagyon, de nagyon sajnálom!” Nem lepődött meg, nem sértődött meg, nem értette félre a bizalmaskodást. Megölelt, megszorította a kezem, és máris ment vissza az asztalhoz, ahol felbontott egy újabb pezsgőt.

Barabásnak nem volt nehéz dolga, mindenki végezte a rá bízott feladatot. Amikor elérkezett a beszállás ideje, a vagonok már ott vártak a pályaudvaron. Barabás jelentette Ládaynak, hogy a zászlóalj menetkész, és indulni kellene. Láday bólintott, s a palánkai részleg, mert a többiek már a pályaudvaron a vagonban várakoztak, utoljára elvonult előtte. Láday katonásan tartotta magát, ittas volt, mégis úgy állt ott, mint egy kemény katona, pedig életének meghatározó kor-

szakától búcsúzott. Arca merev, elszánt és kemény volt, s feszesen fogadta katonái díszmenetét. Azt a parancsot, hogy ne a zászlóaljjal jöj-
jön Budapestre, nem tartotta be. Csak a ferencvárosi pályaudvaron
hagyott el bennünket, feltűnés, búcsú nélkül.

Közben megszólaltak a szirénák. Szabadka fölött bombázók húz-
ták a csíkot, és bizony tartottunk attól, hogy esetleg nekünk is jut egy
kis csomag. A tiszti vagon az első megállónál otthagytuk, a málhás
kocsik nyitott vagonjában élveztük az utazást, a friss levegőt. Ott volt
Decker Jóska, Oroszlán Feri, akit minden órában figyelmeztetett a le-
génye, hogy nézze meg elhagyott menyasszonya fényképét.

Megérkeztünk! Újra Budapesten voltunk, csak még azt nem tud-
tuk, hogy miért és meddig. A pályaudvaron kerestem egy telefonfül-
két, s máris hívtam a 333-628-at. Klári alig értette meg, hogy tulaj-
donképpen hol vagyok, honnan beszélek. Megígérte, hogy anyumat
is megnyugtatja, mi pedig elindultunk szállásunkra. Ez alkalommal
is a Ludovika fogadott be minket. Vastag falai biztos védelmet nyúj-
tottak a bizonytalanságban.

Új parancsnokunkat, vitéz kibédi Péterffy Jenő alezredest mind-
nyáján ismertük. Amikor a csendőrséghez kerültem, a felügyelő
parancsőtisztje volt, őrnagyi rendfokozattal. Utána Nagyváradra
helyezték, ahol a csendőriskola parancsnoka lett. Onnan került hoz-
zánk. Kemény, száraz, paragrafust tisztelő, tájékozott és az egységét
jól ismerő tisztikart akart maga körül látni. Mindenről tudott, és
mindenről tudni akart. Mindennek utánanézett. Tisztikarát kemé-
nyen kézben tartotta, fegyelmet követelt és fegyelmet tartott. Amikor
kellett, jó értelemben vett „úr” volt. Megbízható bajtárs, segítőkész
ember, akihez nyugodtan lehetett kérdéssel fordulni. Most azután
bajba kerültek a laza, felszínen úszó emberek. Kertész Lajos százados
kárán, aki éppen Péterffy elől szökött meg Nagyváradról, mind-
nyáján mulattunk. A foglalkozások befejeztével Péterffy értekezletet
tartott, ahol minden egység parancsnokának be kellett számolnia az
aznapi eseményekről. Péterffy kérdezett is, s nem tűrte, hogy a válasz
pontatlan legyen. Minden kérdése szakmai volt, és valamennyi
századparancsnok rettegett ezektől a kérdésektől. Egyetlen cél lebe-
gett előtte: jó parancsnokokat és jó katonákat nevelni.

Nem tűrt semmiféle visszaélést, az előírt utasításokat pontosan
hajtotta végre. Ismerve alaposságát, vele hajtatták végre Nagyvárad,
később pedig ennek mintájára az összes vidéki nagyváros zsidótla-
nítását.

Tisztának érezte lelkiismeretét, ezért 1945-ben bátran hazajött. Természetesen azonnal kiemelték. Egykori beosztottjához, Nyerges Pali századoshoz került, aki ekkor már rendőr alezredes volt. Pali elengedte azzal, hogy másnap délben legyen a Déli pályaudvaron. Egy rendőr fogja várni, aki továbbkíséri. Péterffy távozott, Pali behívott egy régi rendőrt és nyíltan megmondta neki, hogy másnap délben hová menjen, s ott várjon egy Péterffy nevű ezredesre, aki valószínűleg, remélhetőleg nem fog megjelenni. Ne csináljon semmit, ne szóljon senkinek, csak neki jelentsen majd. A rendőr bólintott, ám legnagyobb meglepetésére az ártatlanságában, a jogban és törvényességben bízó Péterffyt másnap ott találta a megbeszélthelyen. Ekkor már Pali sem tudott segíteni, s Péterffyre a „hivatalos út” várt. Az Andrássy út 60-ba került, majd pár hónap múlva „kiugrott az ablakon”. Holttestét cukrosládában vihette el a felesége. Egyik barátja, Bocskor őrnagy agnoszkálta, de erről nem beszélt senkinek.

Újabb kihallgatás Horthynál

1944. augusztus 22-én Faragho altábornaggal újabb kihallgatásra mentek Horthy kormányzóhoz a Budapestre visszarendelt csendőr parancsnokok, köztük természetesen Péterffy is. A délutáni tisztgyűlésen be is számolt erről. A Kormányzó nagyon barátságos volt, nem úgy, mint az előző alkalommal. Azt mondta nekik: „Önök a múltkor tudtukon kívül nagyon csúnya politikai játékba kerültek bele, amit a vizsgálat már tisztázott. Egyes személyek, visszaélve beosztásukkal, helyzetükkel, jobboldali puccsot készítettek elő. Tanuljanak az esetből és vigyázzanak, mert az ország még nagyon komoly megpróbáltatások előtt áll. Önök újra itt vannak Budapesten, de most már ismét a teljes bizalmamat élvezik.”

Akaratlanul is el kellett gondolkoznunk, de sem ekkor, sem később nem értettük az egészet. Endre László és Baky László puccsista terve elképzelhető volt, de az, hogy Ládai a sok ivócimbora között soha egyetlen szóval nem említette ezt senkinek, majdnem kizárta azt a feltevést, hogy Ládai épült az egész terv, és velünk kellett volna végrehajtania. Leváltása ellenben ezt a gyanút látszott igazolni.

A Ludovika körül állandó járőr cirkált. A falon őrség ült, és figyelte részben a környéket, részben kapcsolatot tartott a mozgó járőrökkel. Arról senki sem volt hajlandó nyilatkozni, hogy tulajdonképpen ki is a mi lehetséges ellenségünk. A mendemonda szerint a politikai pár-

tok felosztása miatt szállítottak fel bennünket oly nagy sietséggel Palánkáról. A járőrözés, az állandó gyakorlatozás, a kitörési terv a Népliget felé légiriadó alatt, páncélos fedezettel, lebegővé tett mindent. A Felügyelőségről Temesváry Endre csendőr tábornok is beköltözött éjszakára a Ludovikára, de ő sem beszélt, feltehetőleg azért, mert neki sem voltak megbízható információi.

A homály függönyét kissé fellebbentette egy távmondati parancs, mely szerint egy két-két nehézfegyverrel megerősített szakaszt rendeljünk ki a megjelölt helyre, s az akadályozza meg a németek letartóztatásában lévő magyar politikai személyek kiszállítását az országból. A parancsot végre is hajtottuk, de a német–magyar politikai szállítmány nem érkezett meg, vagy nem azon az úton haladt. Ekkor vetődött fel először bennünk a gondolat: esetleg a németek támadásával kell számolunk egy állégiriadó alatt. Szerettük volna a titokzatosság leplét jobban fellebbenteni, ezért Péterffy hivatalosan megkérdezte a Felügyelőséget, hogy a járőrök használhatnak-e fegyvert, és kit nevezünk gyanús egyénnek. A válasznak nem sok hasznát vettük. „Kérdésével kapcsolatban megkerestem a Belügyminiszter Őméltóságát, akitől az alábbi választ kaptam: a gyanús egyének megítélését a járőrre bízza, de fegyvert csak akkor használjon, ha az nem kerülhető el.”

Ültünk a falon, járőröztünk tovább, vártuk a „gyanús egyéneket”, a légiriadók alatt a pincében hallgattuk a környéken lezuhanó bombák robbanását. Délutánonként órákon keresztül tisztí gyűléseken vettünk részt. Este kilenc órára pedig mindenkinek be kellett érkeznie a Ludovikára. Én is csak egyetlen egyszer lógtam, s bevallom, mióta katona vagyok, nem féltem ennyire. Kláriveral moziba mentünk, de az előadás légiriadó miatt félbeszakadt. A Körút egyik házának a pincéjében kerestünk menedéket. Mire lefűjták, kilenc óra volt. Nem maradt más választásom: vagy egyedül engedem Klárit hazatérni, én pedig valahogy belógok a nagy kapun, vagy hazakísérem, és inkább hajnalra érkezem vissza... Az utóbbit választottam, ráadásul még egy újabb riasztáson is átestünk. Későn érkeztünk Kláriékhoz. Két ébresztőórát is beállítottam, hogy reggel idejében indulhassak. Szerencsésen bejutottam anélkül, hogy Péterffy észrevette volna távollétemet.

Később visszavezényeltek bennünket Galántára. Onnan írtam leánykérő levelemet anyumnak. Azt kértem, jöjjenek el Galántára az eljegyzést megtartani. Anyumat nem lepte meg a hír, inkább az foglalkoztatta, hogy a világegés utolsó stádiumában ésszerű-e ilyen lé-

pésre elszánni magunkat. Mint mindig, most is Zoltánhoz ment át, aki mosolygott és bólintott. Jóska Klárinál is jelentkezett, de sajnos csak üzenetet hagyhatott, hogy anyum várja. Szegény Klárinak halvány fogalma sem volt arról, mit jelenthet az üzenet. Anyum mosolyogva fogadta, majd azonnal átadta az „üzenetet”: „Béla arra kér, hogy kérjem meg nevében a kezedet, legyél a felesége”... és életem két kincse sírva borult egymás nyakába, ami a beleegyezést, a vállalást jelentette. Klári némán követte anyumat a terézvárosi templomba, aki elővette Pepi nagymama és nagyapa jegygyűrűjét, s ott, az Isten színe előtt ráhúzta Klári ujjára, eljegyezte, majd együtt kérték az Egek Urát, hogy legyünk egymásért élő, egymás mellett kitartó férj és feleség.

Eljegyzés Galántán

A napok egyre teltek, s Deckerrel mind idegesebbek lettünk, hiszen semmiféle üzenet nem érkezett Pestről. Az ottmaradt legényeink sem jelentkeztek, és már bizony aggódtunk, mert két emberünk hiányzásáról Komáromy nem tudott. Utolsó reménységünk az október 14-én korán reggel Budapestről Galántára induló zászlóalj-tehergépkocsink volt. Bízunk abban, hogy azzal legalább a legényeink visszatérnek, és hoznak valami hírt. Lassan telt a nap. Délidőben bombázók zúgtak el több hullámban a fejünk felett. Lapultunk a horhosokban, és figyeltük őket.

A tehergépkocsi késett. Úgy ítéltük meg, valaminek közbe kellett jönnie, hiszen, ha időben indulnak, ha egy kicsit riadóznak is, akkor is meg kellett volna már érkezniük. Végül Komáromyval elindultunk hazafelé, de az őrségnek meghagytuk, ha a gépkocsi megjönne, azonnal riasszanak. Az autót, megkerülve a piacteret, nagy ívben érkezett a laktanya kapujához. Mi a rövid úton, a házak mellett ballagtunk, amikor feltűnt a gépkocsi, hátul a ponyva alól kikukucskaált Bíró Jóska, s torkaszakadtából kiabálta: „Főhadnagy Úr! Megjöttünk! Itt vagyunk Mindnyájan!” Rohantam vissza. Laci utánam, s mire az autó beért az őrség elé, már ott voltam. Lesegítettem anyumat, és ugrottam fel Kláriért az autótérbe, miközben bizony nem a legszerecsébben mutatkoztam be Dávid Madynek, Laci menyasszonyának, mert szegénynek – akit tulajdonképpen nem is ismertem – alaposan ráléptem a lábára. Ezek után suta dolog egy sziszegő

kislánynak bemutatkozni. Mady azonban Jóska karjaiban hamarosan elfelejtette az incidenst.

A két menyasszony és a két vőlegény családi kísérettel vidáman indult hazafelé. Decker Jóska Dávidéknak bérelt egy szobát, mivel ők Makóról menekültek, és amúgy sem akartak Pesten maradni. Közben elrendeltem egy kis háziriadót. A szakácsot mozgósították, mire elvárták a készenlétbe helyezett tyúkocskák nyakát, sőt Lantos őrmester azt is tudta, hogy vacsora után, amint lehetséges, rakja ki a vendégeket, és este nyolc órára nyolc főre terített asztallal várjon bennünket. Pezsgő is legyen.

Kis szobámban összebújva mesélte el Klári és anyum az aznapi izgalmakat, melyekkel bizony sem ők, sem mi nem számoltunk. Az első zavar akkor jelentkezett, amikor a zászlóalj tehergépkocsija a „tüzérkapunál” hét óra helyett csak nyolc órára került elő. Még kilenc órákor is ott álltak, amikor Péterffy, aki mindennek utánanézett, észrevette, hogy a kapunál valami nincs rendben. Láta a gépkocsit – amelynek már régen el kellett volna indulnia – katonáktól, civilektől, sőt nőktől körülvéve. Ott termett, s máris intézkedett. A civileket, nőket sorakoztatta, mindenkitől megkérdezte, kicsoda és mit keres a gépkocsinál. Dávid ezredesné, lányai (Mady és Trudi), illetve anyum is bátran mondta a nevét. Klárinál is anyum szólalt meg: „Kristófcsák Klára, Lám Béla menyasszonya. Galántára szeretnénk utazni, mert ott tartjuk az eljegyzést.” Péterffy nem mutatott meglepetését, pedig nem tudta, hogy gyűrűt viselek.

Megnézte az óráját, és kiadta a parancsot. „A gépkocsi 10 percen belül elindul!” Tisztelgett és távozott. Még el sem tűnt, amikor Budur Károly odaugrott Klárhoz, s izgalommal teli hangon kérdezte: „Jól hallottam, hogy Kristófcsák Klári? Feri bácsi rokona? Én is óbese nyői vagyok, jól ismertem. Gratulálok!” A gépkocsi a parancs szerinti időben most már valóban elindult. Érsekújvár környékén egy kukoricásban kellett meghúzniuk magukat, Klári időnként még a kofferjét is a fejére tette rohamsisak helyett. A bombázók éppen ezen a napon rombolták szét Érsekújvár pályaudvarát, s ettől kezdve csak átszállással lehetett közlekedni.

Este a galántai tiszti étkezdében végül megkérhettem Klári kezét, és ujjára húztam azt a gyűrűt, amelyet Pepi nagymama viselt. Életemben először a híres galántai cigányprímás, Juti, nekünk is muzsikált, nekünk is húzta a nótát, és erre a pár órára elfeledtük azt, hogy háború van, hogy minden ég körülöttünk, nem beszélve a teljesen bizonytalan holnapról.

Amikor a konyhába kimentem valamiért, Bíró Jóska könnyes, valóban meghatott hangulatban jött oda, embertestvérként, s nem a legény és a tiszt kapcsolata alapján nyújtotta a kezét. Ez a gesztus nem volt bántó, tiszteletlen, inkább a kettőnk kapcsolatára jellemző: „Főhadnagy Úr! Életem legboldogabb napja ez. Nagyon örülök, hogy megérhettem.”

Államfő csendőri megfigyelés alatt

Október 15-én reggel még nem sejtettük, hogy a történelemben is számon tartott napra ébredtünk. Korán keltünk, mert a katona-mise fél kilenckor kezdődött, és a tisztikar bevonulása jelezte a mise kezdetét. Anyumat hagytuk pihenni, de Klárral és a tisztársakkal ott álltunk a bejárat előtt, és sehogy sem értettük, Komáromy hol marad. Pár perc múlva láttuk, amint kerékpáron elhajt a vasútállomás irányába. Csak éppen odakiáltott, hogy menjünk be, neki más dolga akadt. Bevonultunk, mi elől Klárral, mögöttünk a tisztikar. A legénység már bent ült. Váratlanul megjelent a sekrestyés, és kettőnk elé helyezett egy imazsámolyt. Megkezdődött a mise, az első közös katona-misének.

Később kiderült, Komáromy miért rohant el. Lacinak volt egy hűséges menyasszonyjelöltje, Gizella. Gondolom, Piri tudott erről, de nem zavarta. Pillanatnyilag ő volt előnyben, mert csak pár lépcső választotta el Lacitól, míg a Makón lakó Gizella messze volt. Ezen a reggelen – minden előzetes értesítés nélkül – megérkezett a Makóról elmenekült Gizella, hogy segítséget kérjen Lacitól. Az állomásról beszóltak az őrségre, ahonnan egy honvéd riasztotta Lacit, aki fejvesztetten rohant a pályaudvarra. Nem merte hazahozni, Pirinek bemutatni, pedig nyugodtan megtehetette volna, hiszen fiatalabb kora ellenére sem vehette volna fel a versenyt Pirivel. Laci beültette a pályaudvar parancsnokságára, visszakarikázott a laktanyába, befogatott, s Gizellát kivitte a pár kilométerre lévő Taksony községbe. Egy privát háznál helyezte el azzal, hogy visszajön érte, mert a zászlóalj gépkocsija délután indul Pestre, és azzal vissza kell utaznia, mert Galántán rendkívül bizonytalan a helyzet. Sokkal jobb lesz a pesti ismerősöknél. Laci bizony beleizzadt, mire elrendezte az ügyet.

A tiszti étkezde külön kis szobájában ebédeltünk, amikor a „Kormányzói kiáltvány” elhangzott. Nem akartuk elhinni, majd mindnyájan együtt hallgattuk az ismételt beolvasást. Tanácstalanul

álltunk, senki nem tudta, mit kell vagy mit kellene tenni ebben a helyzetben. És főleg: haza merjük-e engedni anyut és Klárit, hiszen elképzelhető volt, hogy Budapesten felborul a rend. Gyorsan kellett döntenie, mert a gépkocsi már indulásra készen várt. Anyum állandóan ugyanazt ismételgette, valószínűleg oda sem figyelve arra, amit mond: „erősnek kell lennünk... nem szabad itt maradnunk... ha itt felborul a rend, akkor hová megyünk... ha otthon vagyunk, mégis csak van fedél a fejünk felett”.

Klári tanácsstalanul nézett rám, és „bölcös” tanácsomat várta, de hát az nem volt. A gépkocsi indult. Komáromy elhozta Taksonyból Gizit, és gyorsan felpakolta a gépkocsira. Klárral megbeszéltem, hogy a csendőr rádión, megérkezésük után azonnal üzen nekem. Nagyon sokáig integettünk utánuk, míg el nem nyelte őket az útkanyar. Nyugodt csak akkor lettem, amikor megkaptam az üzenetet, hogy szerencsésen, épségben megérkeztek Budapestre.

Szálasi államfő nevét nagyon nehezen szoktuk meg. Gyerekkoromtól Horthy nevét és képét ismertük. Eskünk, katonai létünk az ő nevéhez fűződött, és sosem gondoltunk arra, hogy meg is halhat. De elképzelhetetlen volt az is, hogy elfogják, hogy Otto Skorzeny ostromolja meg a Várat, hogy testőrei, katonái cserbenhagyják, hogy Lázár altábornagy, a lovastestőrség parancsnoka, aki neki köszönhette a kegyelmesi rangját, a fürdőszobában bújik meg, és a kisujját sem mozdítja, hogy Horthy hetvenhat évesen, fáradtan ül le a Vár lépcsőjére, elhárítva a felkínált széket.

Helyette olyan egyént kellett immár „tisztelni”, államfőnek elismerni, aki addig a rendőrség és a csendőrség megfigyelése alatt állt, valamennyi nyilas párttagjával együtt. Tegnap még arra kellett oktatni a legénységet, hogy „vigyázz rá”, holnap pedig „esküszünk”. A nyilas pártnak nem volt politikailag képzett, csak hatalomra jutni akaró, kétes értékű tömege. Egymásnak kínálták a pozíciókat. Jelentkezni lehetett államtitkárnak. Beregffy nevét még csak ismertük a katonai szakirodalomból. Kovarcz Emil egy alkalommal tartott nekünk órát a Ludovikán. Megszállott ember, aki katona és politizál.

Faragho és Horthy képe változatlanul ott függött a tisztai étkezdében, de a rend felbomlott. Legnagyobb meglepetésünkre a belügyi államtitkár Láday István ezredes lett, aki nagyon gyorsan életre hívta a Nemzeti Számonkérő Szervezetet. Szinte hihetetlen, milyen hamar előkerültek az „odavalók”: Radó Bandi, Nagy Zsombor, Csergő Bandi csendőr százados, Balassa főhadnagy és mások. Nem is olyan régen még polgári foglalkozásúak voltak. Amikor a Böszörményi

laktanyában mint pesti szárnyparancsnok-helyettes szolgáltam, ők akkor végezték a csendőrtiszti tanfolyamot, zászlósi rendfokozattal. Kilenc hónap elméleti oktatás, majd három havi próbaszolgálat után a születési évfolyamuknak megfelelő besorolást kaptak. Ezért sokasodott meg oly gyorsan csillagaik száma. „Bármi áron, de törzstisztek leszünk” – hangoztatták állítólag Nagy Zsomborék; a vér valóban patkzott a nyomukban.

Emlékszem az egyik újság címlapján lévő óriási képre: a roham-sisakos Mészáros ezredes, a budapesti őrszázlőalj parancsnoka jelentést tesz Szálasinak, aki csókkal üdvözlí. Ez a jutalma, úgy látszik, hogy biztosította Budapestet Szálasinak. Egy másik újságból maradt meg élő emlékképként: Kun páter, volt egri minorita atya, Egerből gépkocsin érkezik Budapestre a „testvérekkel”. A harminc körüli pap, aki ekkor már nem tartozott a ferences rendhez, reverendában, derékszíjjal a derekán, teletűzdelve nyeles kézigránáttal, száll le egy teherautóról, nevető arccal. Ő lesz a tábori püspök, suttozták egyesek, de a józanabbak csak csóválták a fejüket.

A „begyűjtés” kezdetét vette. Természetesen éjszaka. Az „új urak” a régi urakat szedték össze, nem éppen a legbarátságosabb formában. Néha udvarias elbánással, néha „lendülettel” érkezett egy tábornok, egy bankigazgató, egy miniszter. Budapestre sötét éjszaka borult, és csak a suttozásokból lehetett megtudni, hogy honnan tűnt el valaki. Hozzánk ebből nagyon kevés, s az is csak késve jutott el. Galánta messze fekszik Budapesttől.

Csatay halála

A fogságban mesélte el Németh Mihály őrmester egy őszinte pillanatában az alábbi, valóban megrázó történetet. Ő is megszállott volt, és úgy érezte, hogy itt a lehetőség a karrierre, esetleg tisztí rendfokozat elérésére, de ez az eset olyan hatással volt rá, hogy elszakadt „testvéreitől”, és harcoló alakulattal került hadifogságba.

Csatay Lajos vezérezredes sovány, kellemes megjelenésű ember volt, a Lakatos-kormány hadügyminisztere. A nyilas hatalomátvétel után rövid úton érkezett a begyűjtő állomásra. Igen rossz egészségi állapotban, amit a „testvéri kezelés” még inkább aláásott. Pár nap után kénytelenek voltak a beteg begyűjtöttek részére gyengélkedő szobát berendezni. Ide került Csatay is, akinek felesége engedélyt kapott, hogy meglátogassa férjét. Csatayné másodszori megjelenése-

kor éppen Németh Mihály őrmester volt szolgálatban. Ekkor már többen feküdtek a betegszobában, és a látogatók is ott szorongtak. Németh nagyhangú, darabos, goromba ember volt, aki – saját bevallása szerint is – élvezte a kapott hatalmat, hogy ezekkel a „levitézlett urakkal” szabad durván bánni. Amikor megunt a betegek őrzését, elrendelte a látogatás befejezését. Az asszonyok távoztak is, kivéve Csataynét, aki leborulva, látszólag aludt a férje mellett. Németh odaballagott, lábával megbillentette: „Na mi az, te vén ribanc, itt akarsz aludni?” A következő pillanatban olyan látvány tanúja lett, amely egy életre kijózanította, és nagyon csöndes emberré tette. Csatayné a lökésre hátraesett, s üveges, tágra nyitott szemmel bámult a rémületében némává dermedt Németh Mihályra. Csatay és Csatayné, mindketten holtan feküdtek. Az asszony hozta be a mérget, együtt vették be, együtt fejezték be az életüket, s ezzel megszűntek a „testvérek” játékszerei lenni.

Németh a szolgálat végeztével otthagyta „testvéreit”, s jelentkezett az első harcoló alakulatnál, de Csatayné tekintetét, a két halottat, a begyűjtés, a hatalomátvétel első áldozatait képtelen volt feledni.

A Budapesti Hadtest- és Városparancsnokság az Erzsébet híd környékén komor épület volt. Nem örültünk, ha kapcsolatba kerültünk vele. Irodákból állt az épület, és egy kis létszámú karhatalmi alakulat biztosította az ottani beosztottak biztonságát. A hadtest parancsnoka a közismert „mérgezszak”, Bakay Szilárd altábornagy volt. Állítólag mindig mérgelődött, és legszívesebben minden este megevett volna egy németet. Fia gyalogos évfolyamtársam volt. Az öreget személyesen nem ismertem. Kicsi, alacsony ember volt, de a beosztottjai féltek tőle. Erős akaratú, fegyelmet tartó parancsnok, jó katona hírében állt, akinek kezében pihent a város biztonsága.

A hatalom átvétele utáni napon, amikor a hivatalába tartott, váratlanul egy személygépkocsi állt meg a járda mellett, s a járókelők szeme láttára egy karszalagos csoport belökte a mérgesen kapálódzó Bakayt, majd elhajtottak. Talán tizenegy óra lehetett, amikor egy százados és egy főhadnagy kereste fel a hadtestparancsnokságon Bakay helyettesét, Aggteleki altábornagyot. Bemutatkoztak és jelentették, hogy a honvédelmi miniszter Aggteleki „altábornagy testvér” azonnali hatállyal kinevezte hadtestparancsnoknak. Aggteleki, Bakayval ellentétben, nyugodt, mosolygós, barátságos ember, akinek mindenkihez csak jó szava volt. Most is mosolyogva válaszolt, de ez alkalommal – az előzmények és a tisztek stílusa miatt – villogott a sze-

me: „Százados Úr! Elsősorban jól jegyezze meg, édesanyám tisztességes asszony volt, s tudomásom szerint rajtam kívül gyermeke még házasságon kívül sincs. Ezt a gyanúsítást kikérem magamnak. Másodsorban szeretném figyelmeztetni, hogy a hadtestparancsnok Bakay Szilárd. Harmadszor pedig üzenem Beregffynek, ha akar valamit, akkor keressen meg. A kinevezést nem fogadom el. Végeztem!” A tiszték csak hápogtak, de további beszédnek nem volt helye. Távoztak, telefonáltak, erősítést kértek. Egy óra múlva hivatalos parancssal Aggtelekit letartóztatták. A történetet Bakay fia mesélte el.

A következő, a helyszínen elérhető tábornok Hindy Iván vezérőrnagy volt, aki a Ludovikán a mi időnkben nyelveket tanított. Alacsony, jellegzetes sasorral. Nem nézett nagy jövő elé. Ezt ő is tudta. Őt már nem „testvérezték” le a megjelenő tiszték; Hindy vállalta a hadtestparancsnokságot, amit sohasem ért volna el, legfeljebb álmában. A szerencse magasba dobta. Nem volt bátorsága ellentmondani, hullottak a csillagok, vezérezredes lett, bár ez a halált jelentő kötélnak teljesen közömbös volt.

A Nemzeti Számonkérő Szervezet legagilisabb tagjának, Radó századosnak a vérnyomását az akkori veszprémi püspök, dr. Mindszenty József nyomta fel a plafonig. Amikor a százados tudomására jutott, hogy a püspöki palotában és más egyházi intézményekben politikai és zsidó menekülteket rejtegetnek, elrendelte, hogy egy különítmény utazzon Veszprémbe, tartóztassa le, s hozza fel Mindszentyt a fővárosba. A parancsot végre is hajtották, jelentkeztek Mindszenty-nél, és közölték vele a letartóztatási parancsot. Mindszenty szó nélkül végighallgatta őket, s csak annyit kérdezett, átölthet-e, amit a tiszt gyanútlanul, természetesen engedélyezett. Mindszenty távozott, majd húsz perc múlva teljes püspöki, főpapi öltözetben, főveggel és pásztorbottal, kísérő szerpapoktól körülvéve tért vissza: „Mehetünk Uraim!” Radó tajtékozott, „felakasztatom azt a csuhást”, üvöltötte, hiszen túljárt az eszén, és ami még ennél is rosszabb, nevetségessé tette. Egy hét múlva hozatta fel azután, az Astoriában őriztette, de nem tudott vele semmit sem kezdeni.

Egyik legnagyobb meglepetésünk az volt, hogy Szálasi testőrségének a parancsnoka Malonyai Laci lett, akiről ekkor tudtuk meg, hogy egyik legrégebbi tagja a pártnak. A régi rend megszűntével, az új hatalom trónra lépésével a szenvedélyek is nekiszabadultak. Erre példa, még ha egyedi is, Siklósi csendőr főhadnagya esete. A szekszárdi csendőriskola parancsnoka dr. Nagy Attila százados volt. Beosztottja Siklósi főhadnagya. Október 15-én este Siklósi erősen ittasan,

nyilas karszalaggal, öt fegyveres csendőrrel bement az irodába, és közölte Nagy Attilával, hogy elég volt a rémuralmából, letartóztatja. Attila meglepődött, de elkezdett szép nyugodtan beszélni a csendőrökhöz, hogy ez függelemsértés, mekkora kellemetlenségük lesz ebből, a főhadnagy úr ittas, reggelre kialussza magát, majd ők elintézik az ügyet egymás közt. Amikor látta, hogy azok határozatlanokká válnak, és nem tudják, kinek fogadjanak szót, hangnemet változtatott, s átvéve a parancsnokságot, most már ő tartóztatta le Siklósit függelemsértés miatt, aki hadbíróság elé került, és negyvennyolc órán belül agyon is lőtték.

Egy véletlen beszélgetés alapján nyertem bepillantást Komárom vármegye eme válságos napjaiba. A megye életében a kormányt képviselő vitéz Nagy Nándor főispánt még aznap este, 15-én elvitték a lakásáról. Helyét Vojsovits fényképész vette át, aki Szálasinak jó barátja volt. Az alispánt a titkára mentette meg: titokban szállította el egy távol fekvő város kórházába. Vojsovits ezután dr. Alapy Gáspár polgármestert fogatta le, mert rá haragudott a legjobban. A szerencsétlen végigjárta a gyötrelmek útját, míg végül Dachauban, a szemtanúk szerint súlyos kínok közepette halt meg, állítólag cukorbetegségben. A többi tisztségviselőhöz hozzányúlni már nem volt idejük. Alispánnak, szerencsétlenségére, a már egy éve nyugdíjban lévő Reviczky Istvánt hívták vissza. Mindenki rábeszélte, mert akkor úgy gondolták, jobb, ha egy régi ember kerül ebbe a fontos pozícióba. A nyilasoknak ekkor még nem volt szakemberük erre a posztra. Szegény Reviczky élete végéig viselte szerencsétlen lépésének a bélyegét. Vojsovits pedig Franciaországban talált menedéket, és a „kimentett” zsidóvagyonból fényképész-szalont nyitott.

Zöldi Márton csendőr százados jogvégeztként került az első tanfolyamba, de 1942-ben – bár öt évvel idősebb volt nálam – még mindig hadnagy volt, „rangfenntartással”. Én ekkorra már főhadnagyi rangot értem el. A „rangfenntartás” megjegyzés mögött vagy becsületügyi vagy fegyelmi, illetve hadbírószági eljárás rejtőzött. Köztudott volt, hogy Zöldi nevével a kárpátaljai Szics-gárdisták, a beszivárgott ukrán partizánok kíméletlen, radikális felszámolása, illetve a délvidéki partizánok elleni küzdelem függött össze. Nem habozott, lőtt. A kivégzéseket maga hajtotta végre, hogy másnak ebből ne legyen kellemetlensége. Nagybereznában volt Zöldi központja, és a Szics-gárdisták igen hamar elhagyták a vidéket.

Ez az „igen aktív”, öntevékeny, parancs nélküli működése vonta maga után a hadbírószági eljárást. Megszállottsága, „hazafias jószán-

déka”, mely vitathatatlanul embertelen módon nyilvánult meg, igen kellemetlen helyzetbe hozta a felettes hivatalos szerveket. Ügye csak 1944-ben zárult le, mert Zöldi, Grassy vezérőrnaggyal és Fekete-halmi-Czeydner altábornaggyal együtt – a délvidéki ügy után – Albrecht főherceg mosonmagyaróvári birtokán át Németországba szökött. És most megjelent német SS, állítólag ezredesi rendfokozatot mutató egyenruhában. Egyszer találkoztam vele a Böszörményi laktanyában, és magam is meglepődtem, hogy a Zöldi név mögött milyen kellemes, udvarias, jó megjelenés rejtőzik. A német egyenruha sehogy sem fért össze „vadmagyarságával”, legfeljebb szélsőséges egyéniségét bizonyította, és érlelte a háború után az Újvidéken rá kiszabott halálos ítéletet.

Faragho altábornagy vadászata

Testületünk, mindkét közbiztonsági testület – a csendőrség és a rendőrség – életében jelentős fordulatot hozott október 15-e. Amikor mi „békésen üldögtünk” a Ludovika falán, és lestük a „gyanús személyeket”, s Temesváry vezérőrnagy előttünk ismeretlen okból nálunk töltötte az éjszakákat, Faragho Gábor altábornagy, csendőrfelügyelő és gróf Teleki Béla Forgách Antal meghívására vadászatra indult a felvidéki Gács községbe, melynek várát Kristófc�ák Jani bácsi szuhai plébániájáról tiszta időben igen jól lehetett látni.

Különös ötletnek tetszik a háború legvéresebb, legválságosabb pillanataiban szórakoztató vadászatra indulni. Ha a magas rangú személyiségeket bárki igazoltatta volna, nem talál semmi gyanúsat. Ugyanakkor azonban egy másik útvonalon ugyanezen cél felé igyekezett a Csendőr Felügyelőség fekete gépkocsija, két fiatal csendőrtiszttel: Korondy Bélával és Nyerges Pál csendőr századossal. Az ő útjuk már veszélyesebb volt. Ők vitték azokat a hivatalos okmányokat, legfelsőbb megbízó iratokat, amelyekre Faraghoéknak szükségük volt a szovjettel való tárgyaláshoz. Nem rendelkeztek vadászati alibivel, nekik már nem volt szabad fönnakadniuk valamely igazoltatáson. Megbízatásukat pontosan teljesítették, az okmányokat közvetlenül a határ előtt adták át Faraghoéknak, akik Gácsnál hagyták el az országot. Faragho feleségét és leányát az Üllői úti Örökimádás templom zárdájában helyezték védelem alá, a felügyelő hatáskörét pedig vitéz Temesváry Endre, a Csendőr Felügyelőséghez beosztott tábornok vette át. Hogy a németek mikor jöttek rá Faragho távozására, s

arra, hogy az SSSR-ben tárgyal, nem tudom, de október 15-e utána a Nemzeti Számonkérő Szervezet a közvetítő személyeket tette felelősé az eseményekért. Árulóknak minősítette, halálra ítélte őket és átadta a Gestapónak. Így került német kézre Kudar Lajos csendőr ezredes, Király ezredes, Korondy Béla és Nyerges Pali. Később ő azt írta nekem, hogy közvetlenül az okmányok átadása után Korondy „le akart lépni”, de rábeszélésére maradt, miután meggyőzte arról, hogy katonaszökevénynek tekintenék, és rövid úton kivégeznék, hiába cselekedett a legfelsőbb parancs szerint. Radónak, Nyerges Pali egykori debreceni jogásztársának, akivel már ott is rossz viszonyba került, más volt a véleménye, és kimondta a halált. Korondy és Nyerges életéért ezekben a napokban nem sokat adtak volna. Korondy azonban mégis megszökött. Amikor a németek szállították, az egyik hídnál légiriadót kaptak. Mindenki kiugrott a kocsiból, a németek is. Béla eltűnt a zúrzavarban, s a Böszörményi csendőrlaktanyában rejtőzött el. Nyerges Pali nem tudta, hogy melyik este viszik kivégezni. A Várban, a Belügyminisztériumban őrizték szigorú felügyelet alatt Kudar ezredessel együtt, akivel – azt hiszem – mi beszélünk utoljára Klárral a Dísz tér sarkán. A kitörés estéjén vitték ki, úgy gondolta, hogy ő van soron. Másnap keresték is a holttestét, de nem találták. József főherceg palotája sarkán találkoztam vele. Nem tudtam, hogy fogoly. Három német tiszt beszélgetett pár lépéssel a háta mögött. Idegesen küldött el, amit nem értettem. Vagy akkor végezték ki, vagy Pali később lehetségesnek tartotta, hogy a németek magukkal vitték a kitöréskor, és valahol elesett. A két jó barát, Korondy és Nyerges túlélte a „gácsi kirándulást”, a Gestapó fogságát, de az élet jól megtépázta őket.

Faragho Gábor az új debreceni kormány közellátási minisztere lett, Erdei Ferenc szerint az egyik akadálya annak, hogy a csendőrség testületét már akkor törvényen kívül helyezték. Középmagas, kellemes, közvetlen, udvarias, diplomata modorú ember volt. Szerette a szépet, szőnyeggyűjteménye, melyet moszkvai katonai attasé korában gyűjtött össze, különlegesnek számított. Nem ragadta magával a magas katonai rang, ember maradt minden körülmények között.

Később olvastam egy nyilatkozatát, amelyet anyum tett el. Őt bosszantotta, én azonban inkább mosolyogtam, és az újságírás komolytalanságát láttam bizonyítva Faragho állítólagos nyilatkozata mögött: „Büszke vagyok arra, hogy sohasem hordtam kakastollat”... Ehhez csak annyit teszek hozzá: tüzér tisztként kezdte katonai pályafutását. Vezérkari tiszt lett, majd tábornok, így került Moszkvába ka-

tonai attasénak. Amikor a háború kitörése miatt visszahívták, szerencsénkre a csendőrség felügyelőjévé nevezték ki. Elődjét, Neme-rey Mártont szívből utáltuk. A cserével mi nyertünk. Faragho, még ha akarta volna, sem rakhatta fejére a csendőr kalapot, mert a tábornoknál már megszűnt a fegyvernemet jelző különbség, így a tábornoki kar egyöntetű öltözetét viselte, díszelgés alkalmával rohamsisakot. A személyi kultusz idején őt is sokat „faggatták”, egyik kihallgatása után hordágyon vitték a lakására, ahol másnap reggel holtan találták.

Korondy Béla rendőr ezredes lett, és ebben a beosztásban került bele a Rajk-perbe. Mint a személyi kultusz áldozatát végezték ki. Pali beszélt olyannal, aki egy cellában volt vele. Tőle tudja, hogy Korondy az utolsó pillanatig reménykedett. Ma dízsírhelyen nyugszik. Élt harmincöt évet.

Nyerges Pali ugyancsak rendőrtiszt lett, a határőrség parancsnoka, alezredesi rangban. A személyi kultusz idején lefokozták, őrmesterként kellett tovább szolgálnia, majd előléptették főhadnaggyá, mert a legmagasabb kitüntetésnek volt a birtokosa. Végül leszerelték. 1956-ban hagyta el az országot. Egyik levelét így zárta: „Tulajdonképpen nekem nem is szabadna életben lennem, de akinek úgy van megírva, hogy Venezuelában hal meg, annak még a Gestapo sem árthatott.”

Csendőrség és rendőrség

Nemcsak a csendőrséget, hanem a rendőrséget is 1881-ben hívták életre. A rendőrség csak Budapestre vonatkozott, a többi városban egy hivatalnok, a csendbiztos vezetése alatt saját szervezésű rendőrség létezett. 1903-ban alakult meg a határrendőrség, mely a vidéki rendőrség szervezete volt. A két szervezetet 1919-ben egyesítették. A rendőrség államosítására, egységes szervezetbe foglalására 1931-ben került sor. Ettől kezdve Magyar Királyi Rendőrség a neve, két parancsnokkal, a budapesti és vidéki rendőrfőkapitánnyal. Egyenruházott őrszemélyzet. A jogvégzettséghez kötött fogalmazói kar, mely első fokú rendészeti hatóság, kihágási ügyekben ítélkezési joggal rendelkezett, mint vidéken a főszolgabírók. Megnevezésük a „rozetták = csillagok” szerint: fogalmazó, tanácsos, főtanácsos stb. A jóval kisebb létszámú felügyelői kar (segédfelügyelő, főfelügyelő stb.) a legénység kiképzésével foglalkozott. Érettségihez volt kötve,

és tartalékos tisztnek kellett lenni hozzá. A főkapitány sohasem a rendőrség kötelékéből került ki, de mindig jogvégzett, polgári személy volt.

Különbséget jelentett a két testület között, hogy a csendőrségnek sokkal nagyobb volt a fegyverhasználati joga és kötelessége, ami azonban mindig hadbírószáki kivizsgálást vont maga után. „A szolgálatot teljesítő csendőr fegyverének használatára mindenki ellen jogosítva van.... engedelmeskedni kell neki, még ha katona is az illető, utólagos panaszolási joggal.” A rendőr ezzel szemben egyenruházott polgár, minimális joggal, akinek oldalára kötöttek egy kardot, később egy pisztolyt.

Így nézett ki a két testület, amikor Szálasi a porondra lépett. Éliássy Sándor, akkori rendőrfőkapitány azonnal eltűnt. Helyébe Hódosy Pál csendőr ezredest nevezték ki a rendőrség főparancsnokává, és ezzel egyszerre a rendőrséget is katonásították. A rozetták csillagok lettek, és ettől kezdve a katonai rendfokozati megszólítás illette meg őket. Temesváry Endre csendőr vezérőrnagy lett a csendőrség felügyelője, hosszú évek után újból a csendőrség kebeléből, de ennek akkor már nem örült senki sem, főleg ő nem.

Hódosy még egy ideig Budapesten maradt, majd a Vérmezőn repülőgépre szállva távozott. „Tartsatok ki a végsőkhig” biztatással elrepült Nyugat felé, helyére a rangidős rendőrtiszt, Sédey Gyula ezredes, egykori élvonalbeli törvívó lépett. Ez már önmagában szerencsétlenséget jelentett azokban az időkben, s még nagyobb bajként tábornokká léptették elő. Ezért nyilasnak minősült, és bizony a halál küszöbén állt. Elek Ilona törvívó egy ünnepi sportvacsorán, ahol Rákosi is jelen volt, kért kegyelmet Sédeynek. Megkapta, bár már öngyilkossággal is próbált véget vetni meggyötört életének.

Zászlóaljunk életében jelentős változás történt. 1944. november elején az előléptetés Péterffyt és Barabást is érintette. Mind a ketten ezredek lettek. Péterffy magasabb beosztásba került, míg a zászlóalj parancsnokságát Barabás vette át, és vitte le azt Siklósra, ismét ismeretlen céllal. Úgy látszik, már nem volt szükség a zászlóalj budapesti jelenlétére.

Péterffy szigora, kemény fegyelme egyszerre véget ért, helyébe a határozottan laza „Barabás-korszak” következett. Magas, sovány, fiatalon ősz, halk szavú ember volt, aki nem sokat beszélt, és vezényelni sohasem hallottam. Nem bántott senkit, mindenkihez kedves volt, szerintem megszokta, hogy mindig neki parancsolnak. Felesége magas, ahogy mondani szokták, „nagydarab nő” volt. Fekete haját a

homlokán egyenesre nyírta, volt ebben valami ijesztő. Magunk között úgy mondtuk: olyan, mint egy cirkuszi műlovarnő. Galánta legszébb – dr. Neumann zsidó orvos beépített fürdőmedencés – lakása volt az övék. Büszkélkedtek is ezzel. Barabásnak imponált Ládai, és nem akart mellette lemaradni, aki hibái ellenére is valóban egyéniség volt. Ládai függetleníteni tudta magát, volt pénze itálra, és volt bátorsága fiatal barátnőt tartani, mindemellett gavallérként viselkedett. Barabásnak nem volt könnyű utánozni őt.

A zászlóalj kötelékéből – zsidó származása miatt – távozott Horváth Árpád százados. Sajnáltuk őt, bár mint bajtárs kötekedő, krakéler természetű volt. Ládai megszerezte ugyan számára a mentesítést, de a zászlóaljtól elkerült, és gondolom, 1945-ben nem a mentesítő papírra, hanem inkább „üldözött sorsára” hivatkozott. Többen látták társaink közül ÁVH-s egyenruhában, alezredesként, de nem ismert meg senkit.

A zászlóalj november végéig, december elejéig tartózkodott Siklóson, onnan vezényelték fel újból Budapestre, de most már komoly harci feladattal. A Csepel-szigetre, a Kókai Pál ezredes vezette huszárhadosztály parancsnoksága alá rendelték, és ott is vetették be.

Esküvő az ostromlott városban

Nősülési kérvényemet útjára bocsájtottuk. Az okmányok előkerültek a fiókokból. Az ilyenkor szokásos két tiszti gyűlést Galántán és a menyasszony lakóhelyén, ez esetben Budapesten megtartották, a papírok elindultak Répcelakra, a határ felé, ahol a Honvédelmi Minisztérium és a Csendőri Felügyelőség tartózkodott.

Mikulás után már nagyon ideges voltam. Klárit elérhetetlen messzeségben éreztem, a levelek sűrűsége, Jóska majdnem rendszeres futárszolgálat csak könnyítette, de nem oldotta meg a helyzetet. Leveleinkben már esküvőnkéről beszéltünk, a kérvények átfutási idejét azonban ki kellett várnunk, és egyébként is, minden olyan bizonytalan volt. Nagy esküvőről álmodoztam. A tanúk kérdése nem volt vitás. Zoltán keresztapám mindig ott állt mögöttem, magától értetődő volt, hogy ő lesz a tanúm. Klári Ernő bátyját választotta. Anyum józan levele máig emlékezetemben él: „Nem olyan időket élünk, hogy nagy esküvőt tartsunk. A legegyszerűbbet. Legjobb volna, ha Klári utcai ruhában esküdne...” A levélhez Klári is írt néhány sort: „Édesanyádnak biztos, hogy igaza van, de ugye édes, Te is azt

akarod, hogy én fehér menyasszonyi ruhában esküdjek!" Amikor Klári sorait elolvastam, legszívesebben ölbe kaptam volna, de a távolság miatt csak a fényképen csókolhattam meg a két szemét. A választ postafordultával írtam meg anyumnak: „Mindenben igazatok van, de én ragaszkodom, hogy Klári fehér menyasszonyi ruhában esküdjön.”

A csepeli harcok híre egyre jobban nyugtalanított Siklóson, és már én is azon gondolkodtam, mint nem is olyan régen Szabó Laci társam, hogy valamilyen ürüggyel felmegyek Budapestre, Klárit magammal hozom, még ha ez a józan ész ellen való is.

A zászlóalj megtépázva került ki az első tűzkeresztségből. Legnagyobb vesztesége a 3. századnak volt. Ez a harcban még részt nem vett egység évfolyamtársam, Halmos Dönci vezetésével lendült támadásba, és amikor Dönci elesett, a század nem vesztett lendületéből, hanem valósággal megrohamozta, s az ellenséget állásaiból kiszorította. Ennek a rohamnak a sikere már Törzsök Gábor hadnagy nevéhez fűződött. Egészen fiatal ember volt, korábban nem ismertem. Röviddel azelőtt került a zászlóaljhoz. Sajnáltuk Szentesi Miklós hadnagyot, akit súlyos haslövéllel vittek Győr felé, de hogy hol halt meg és hol temették el.

Ezekben az aggodástól túlfeszített napokban érkezett Siklóásra a parancs, mely Deckert, Molnár Bandi és Horváth Zoltán hadnagyot, illetve engem felrendelt a fővárosba. Azonnal hívtam Bíró Jóskát és Danit. Elmondtam, hogy indulok Budapestre, bevetésre, az elesett Halmos Dönci helyére. Nagyon örülnék, ha velem jönnének. Én erre parancsot nem adhatok nekik. Mindketten tizedesek, legények már nem lehetnek, de szeretném, ha legalább testőrként mellettem lennének a számomra mégiscsak idegen egységnél. Dani gondolkodás nélkül igent mondott, Jóska egy kicsit gondolkozott, majd ő is rábólintott.

December 12-én délután teherautónkkal ott álltunk a terézvárosi templom mellett a Csányi utca sarkán, ahol – nem akartam hinni a szememnek – éppen Klári beszélgetett egy ismerőseivel. Másodperceken belül a nyakamban volt. Kofferjaimat, ládáimat meg egy valódi élő kakast – többen is meg akarták venni – felvittük anyumhoz, de természetesen Klárit sem engedték el, ott tartottuk. Molnár Bandi Decker vitte magával, Horváth Zoli Zoltánéknál aludt, Danit Jóska vitte a sógorához, Pável Nándorhoz, de azt mindenki tudta, hogy másnap hol és hánykor találkozunk, hogy Barabás ezredesnél jelentkezünk.

(A szerelemtől fűtött jóakarát, amely végzetesen rosszul sült el, adhatnám a címet az alábbi történetnek. Az eset pontos dátumát nem ismerem, de jellemző a balul sikerült féltő jó szándéokra, az emberi sorok alakulására, arra, hogy mennyire Isten tenyerén élünk.

Ács Zoltán, már a nyugat-magyarországi részekben bolyongó, aggódó tűzér főhadnagy szeretete volna menyasszonyát a Pest köré egyre szorosabban fonódó orosz gyűrűből kihozni, és a nyugat felé vonuló alakulatánál elhelyezni. A menyasszony vitéz Somogyváry Gyulának, a rádió igazgatójának, az új évek köszöntőjének, több kedves regény szerzőjének, Gyula diáknak a lánya, Éva. Tűzér bajtársam, Ács Zoltán, aki valamelyik hadosztálynál vezérkari beosztásban teljesített szolgálatot, a legegyszerűbb, a leggyorsabb megoldást választotta, mert a gépkocsi-közlekedés ekkor már bizonytalan volt. A hadosztályparancsnokság nyílt parancsot állított ki, mely igazolta, hogy Somogyváry Éva a VKF-2 – kémelhárító osztály – beosztottja, és mint ilyen, jogosult futárgép igénybevételére. A futár- és egyéb repülőgépek ebben az időben már a Vérmezőről indultak. A parancssal Ács legénye Pestre utazott. Az irat birtokában Éva azonnal indulhatott volna, de a legény fogságba esett, a nyílt parancs az oroszok kezébe került. Éva minderről nem tudott semmit. A Fő utcában vészelt át a harcokat. Amikor az oroszok elfoglalták a városrészt, egy járőr állt meg a lakásuk előtt, Évát elvitték, s a család tíz évig homályos, bizonytalan úton érkezett hírek alapján sejtette csak, hogy valahol él. A fogolyvilágban tudtam meg Éva további sorsának alakulását.

Az oroszok mint kémelhárítót, kiemelték Évát, és egy szállítmánnyal elindították az SSSR felé. Éva, hogy sorsán valahogy enyhítsen, szállítás közben megismerkedett egy erdélyi szász orvostanhallgatóval, aki a szerelvény orvosa volt, s közös megegyezéssel házastársaknak nyilvánították magukat. Így Éva mint „orvosasszisztens”, a körülményekhez képest emberibb, életben tartóbb viszonyok között dolgozta végig az „orvos férjjel” a fogságot 1955 őszéig. Amikor Adenauer a német foglyokat kiszabadította, ők is mint kitelepített szász-német állampolgárok kerültek Németországba. Ekkor házassodtak össze, és adott Éva életjelt szüleinek, illetve már csak édesanyjának, mert édesapja 1953 elején a Gyűjtőfogház kórházában szívbajban meghalt, anélkül, hogy lányáról biztos hírt kapott volna.

Somogyváry túlélte a németek dachau-i fogságát, hazatért, majd egy verset neki tulajdonítva került újra börtönbe. Ártatlansága kiderült, de a szabadulást már csak a halál hozta meg számára.)

A gyülekezés másnap reggel, december 13-án nálunk volt. Ott reggelizett az egész család, majd Klárit kísérve indultunk a Várba, hogy jelentkezünk a zászlóaljparancsnokságon. A harcoló alakulatok Háros-szigeten és Budafokon állomásoztak, a parancsnokság pedig lőtávolságon kívül helyezkedett el. Két század tartózkodott csak a vonalban, a kerékpáros század tartalékként Barabásék közelében. Az eligazításra várni kellett, mert Barabásnak látogatója volt, de szerencsére nem maradt sokáig, és így hamar bebocsájtást nyertünk. Rövid jelentés és eligazítás után máris indultam Molnár Bandival és Deckerrel Háros-szigetre, ahol Halmos Dönci örökébe léptem.

Három nap múlva, még világos délután volt, riasztottak. A sziget csúcsán lévő őrség jelentette, hogy háta mögött, a sziget belsejében és a part mentén lövöldözést hall. Természetesen azonnal elrendeltem: „Riadó!”, és kisebb egységgel magam indultam felderíteni a lövöldözés okát. A rajokat figyelmeztettük: egy emberrel tartsák szemmel a Dunát, s számítsanak arra, hogy feljűk tartunk, nehogy ránk lőjenek... Középen haladtunk. A sziget csúcsán lévő őrséget már elérték az embereim, amikor mögöttünk, a Duna felől újabb lövöldözést hallottunk. A század körletéből elindult egy újabb raj, mi pedig a hang irányába nyomultunk előre. A lövöldözők, nem kis meglepetésemre, tizenhat éves „srácok” voltak, a Hungarista légión tagjai, akiket percekben belül lefegyvereztünk, és bekísértük őket a körletünkbe. Arra hívatkoztak, hogy engedélyük van gyakorlatozni, de az engedélyt felmutatni nem tudták. Géppisztollyal lőttek a Dunán át a Csepel-sziget felé, ha ott valami mozgást észleltek. Szigorúan mordultam rájuk, majd elzavartam őket, azzal a megjegyzéssel, hogy ez hadi terület, ahol én vagyok felelős mindenért. Akit engedélyem nélkül, különösen pedig fegyverrel ott találunk, azzal szemben mi is fegyvert használunk. Felhívtam a zászlóaljparancsnokságot, jelentettem az ügyet, s meggyőződtem arról, hogy nem volt engedélyük a „srácok”-nak.

Másnap délután hivatalos látogatók érkeztek. Két polgári ruhás férfi és egy tengerészkapitány. Az egyikük Kovarcz Emil bátyja, a másik kettő is a helyi nyilaskeresztes párt budai vezetőségének a tagja. Elnézést kértek az előző napi incidensért, és gyakorló területet kértek a további éleslövészetükhöz, a part mentén. Korábbi álláspontomat megerősítettem, megértették, majd barátságosan búcsúztak. Már távozóban, egyikük megjegyezte: „Főhadnagy úr! A pofozó embert azért kiengedi továbbra is, ugye?” Nem értettem a kérdést, mire megmagyarázták, hogy Fehér őrmester igen sűrűn jár ki hoz-

zájuk, és nagyon jól tudják hasznosítani. Kitértem a válasz elől, gondoltam, előbb beszélek Fehérrel, és különben is fülemben zsongott még Bíró Jóska megjegyzése: „Tessék megnézni, milyen jó csizmája van az őrmester úrnak!”

Kovarczék távoztak, én pedig reméltem, hogy ígéretüket – a srácok többé nem jönnek lövöldözni – be is tartják. Fehér a kérdésemre nyíltan válaszolt, és mindent beismert. A csizmát egy zsidó lábáról húzta le, akit valamelyik éjszaka az ágy lábához kötözött, és reggel tarkón lőtt. A pártban megígérték, hogy tisztet csinálnak belőle, ha időnként besegít nekik. Közöltem vele: a szigetet nem hagyhatja el, amíg én vagyok a parancsnok. A zsidó meggyilkolása miatt pedig, tényvázlattal beküldöm a zászlóaljparancsnokságra. Így is történt, de még aznap vissza is érkezett. A zászlóalj továbbküldte, a budai parancsnokság pedig ügyének hadbíróági tárgyalását a háború utánra halasztotta.

Az esküvőről még csak álmodtunk. Klári Ernővel útra kelt, hogy meglátogassák Kristófcsák nagyapáékat, egy kicsit el is búcsúzzanak tőlük, és magukkal hozzanak egy-két olyan holmit, amelyekre Klárinak szüksége lehet. Ernő is látni akarta a fiát, a kis Ernőt. Utaztak vagonban, vonatlépcsőn, gyalogoltak, míg végül szerencsésen megérkeztek. Klári áldást kért és kapott kettőnkre. Szerettek volna még maradni, de Bende Jani bácsi riasztotta őket: „Szívesen látlak benneteket, ameddig akarjátok, de ha egyáltalán haza akartok jutni, akkor a tíz perc múlva induló kocsival mennetek kell, az még átvisz a párkányi hídon Esztergomig, mert a hidat órákon belül robbantják.” A kocsis nem kímélte a lovait, valósággal vágtaztak a hídon. Elköszönni sem maradt ideje, robogott visszafelé, és csak Párkányban pihent meg. A hidat két órával később valóban a levegőbe röpítették. Klári és Ernő kalandos, kimerítő utazás után érkezett haza, és Klári telefonon jelezte, hogy újra itt van a közelemben.

Közeledett a karácsony. Lélekben készültünk, de gyakorlatban nem. December 21-én a csendőr rádión keresztül megkerestem a HM Csendőr Felügyelőséget, érdeklődtem kérvényem sorsa felől. December 22-én délután érkezett meg a válasz: „Kérvénye hozzánk nem érkezett meg, így kérdésére válaszolni nem tudunk.”

Rendkívül elkeseredtem, Klárit fel sem mertem hívni. Tanácsatlantul álltam, és már azon gondolkoztam, hogy engedély nélkül esküszünk meg, amikor váratlanul interurbánon kerestek. Nem mertem hinni a fülemnek: „Itt Gerendás Ottó főhadnagy, a csendőr-felügyelő parancsértisztje. Gratulálok. Diktálom a nősülési engedé-

lyed számát." Alig tudtam írni az örömtől, annyira fellelkesített a váratlan megoldás. Azonnal hívtam Klárit. Babisz, a testvére vette fel a telefont, de máris Klári hangját hallottam. Örömmel, megilletődötten közöltem: „Klárikám! Holnap esküszünk!” Klári csilingelő nevetésében benne volt az „igen”, de Babisznak és Ernőnek más volt a véleménye. Babisz mint örök vendéglátó, az ünnepi vacsora miatt aggodott. Ernő is ellenszavazatot nyújtott be, mert túl gyorsnak és váratlannak tartotta a döntést. Én a józan észre és a bizonytalan holnapra hivatkoztam, hiszen évekre elszakadhatunk, s olyan világ is jöhet, amikor az egyházi esküvő megkötése akadályba ütközhet.

A kocka el volt vetve, a gépezet beindult, ténnyé vált, hogy másnap esküszünk. Azonnal hívtam a terézvárosi plébániát, ahol a plébános jelentkezett, de érzéketlen maradt minden harctéri hivatkozással szemben, mivel lejárt a hivatalos fogadási idő. Ha akarok valamit, jelentkezsem másnap, hivatalos időben. A kagylót letette, s hiába hívtam újból, emelkedett vérnyomással, fel se vette. Anyumat tárcsáztam, s kértem a segítségét. A plébános őt sem fogadta barátságosan, neki is elmondta, amit nekem, mire anyum így válaszolt: „Sajnálom, szerettem volna, ha az unokáim katolikusok lennének, mert a fiam evangélikus. Ezek szerint evangélikus templomba mennek házasságot kötni.” Ez hatott, a plébános egyszerre udvarias hangra váltott, sőt felajánlotta, hogy ő fog összeadni bennünket.

Klári feladata lett, amit a véletlen azonnal meg is oldott, hogy eskető papot szerezzen, mert a plébánosról ezek után nem akartam hallani. Strizs hitoktató, Babisz kollégája éppen ott volt náluk, így máris felkértem, s ő vállalta is. A tanúk értesítése nem jelentett gondot, de mivel Klári a X. kerülethez tartozott, ott kellett előbb elbocsátást kérnünk az előljáróságon, utána mehettünk a terézvárosi templomba. A VI. kerületi előljáróságon pedig 11 órára vártak bennünket.

A menyasszonyi csokrot Ernő vállalta, de hogy fekete csákót és kardot hol szerezek, ekkor még nem tudtam. Az atillám otthon volt. Ez legalább nem jelentett gondot.

Véget értek a telefonálások, hívhattam a zászlóaljparancsnokságot. Pálffy Lacival közöltem: másnapra, azaz 23-ra egy nap szabadságot kérek, de 24-én délelőtt már újból a szigeten leszek.

Este kilenc óra lehetett, amikor megszólalt a telefon. Szili Pista volt a vonal túlsó végén. Döbenten hallgattam, alig fogtam fel a parancsát: „Azonnal riadó!” Egy szakasszal induljak felderítésre, és vegyem fel az ellenséggel az érintkezést. „Esküvőről, szabadságról

szó sem lehet.” Nem volt nehéz megállapítanom, hogy erősen ittas, hiszen mondatai összefüggéstelenek, ellentmondóak voltak.

A beszélgetés véget ért, magamba roskadva ültem a néma készülék mellett. Tanácsstalanság lett úrrá rajtam. Talán még tíz perc sem telt el, amikor Pálffy Laci jelentkezett: „Béla! Szili major az előbb nem volt egészen magánál. A parancs tárgytalan. Ti maradtok, az 1. század küld ki egy járőrt. Már indulnak is. Te menj nyugodtan esküdni. Sok szerencsét. Klárinak kézcsók, de 24-én legyél újból a szigeten.”

Ránk virradt 1944. december 23-a. Még alig pirkadt, amikor már indultunk Jóskával. Egy alkalmi gépkocsival mentünk be a városba. A találkozást a Baross utca és a Körút sarkán, egy kávéház előtt beszél-tük meg. Anyum hozta az okmányokat, Klári pedig saját magát. Gyors reggeli, és máris igyekeztünk Kőbányára, az előljáróságra. A hivatal-ban nehezen indult be a gépezet. Végül fél tíz körül azt mondhattuk, hogy minden rendben van, amikor az anyakönyvvezető készségesen javasolta: „Ha akarják, akkor én mindjárt össze is adhatom önöket.” Mindkettőnk szeme felcsillant, mint a csínytevő gyerekeké. Tetszett az ötlet, de előbb alkalmi tanúkat kellett szereznünk. A teremőr hiva-talos személy volt, így nem vállalhatta. Egy gyanútlan férfi ült, gyámoltalan külsővel, aktatáskával, esernyővel az egyik padon. „Klárikám, mit szólna hozzá?”, de nem sok időt hagytam, mert máris ott álltam az „esernyős férfi” előtt, aki marcona külsőm láttán rémül-ten ugrott fel. „Uram! Szeretném megkérni, legyen a feleségem há-zassági tanúja”... Látszott, hogy megkönnyebbült, még örült is, meg-tiszteltetésnek vette, s boldogan mutatkozott be Klárinak. Máris siet-tem egy másik irodába, mert közben rájöttem, hogy katonai parancsnokság is működik az épületben. Egy tartalékos főhadnagy már jött is velem, s pár percen belül feleségemnek mondhattam Kristófcák Klárát.

Aláírtuk az anyakönyvet, Bíró Jóska volt az első, aki gratulált ne-künk. Zoltánnak telefonáltam, hogy ne fáradjon, mert mi már háza-sok vagyunk. Ernőnek, aki idegesen várt a VI. kerületi előljáróságon, mosolyogva mutattam be Klárit: „A feleségem!” Eleinte nem figyelt fel erre, Zoltánt kereste idegesen, de azután ő is nagyot nevetett. Nem is állta meg megjegyzés nélkül: „Klárikám, ez jellemző rád!”

A plébánián bajban voltunk, mert kiderült, hogy a templomot négy órakor zárni kell, és fél négyre már kitéztek egy esküvőt. Ha az előző pár késne, baj van, ha nem, akkor a pap sietve még összehat bennünket. A plébános egyébként rendkívül udvarias volt, azt taná-csolta, kérjük meg az előttünk lévőket, ha tehetik, jöjjenek valamivel

korábban. Megkaptuk a vőlegény és a menyasszony címét, a tizenhét éves Öcsi feladata lett ezt lebonyolítani. Meg is oldotta becsületesen. Kerékpárra ült, elhajtott, de majdnem keresztben álló szemekkel érkezett haza. Első mondata ez volt: „Mikor esküsztok újból? Ez igen nekem való feladat. Mindkét helyen megetettek, megittattak, sőt még húsz-húsz pengőt is kaptam. Nem kell még valahová elmenni?”

A zászlóaljparancsnoki személygépkocsi már kettőre nálam volt a Csányi utcában, tisztára mosva, s a lövöldözős világban még fel is volt díszítve. A gépkocsivezető kitett magáért. Tetszett neki ez az igazán nem háborús feladat a világégés kellős közepén. Jóska természetesen velem volt, már háromnegyed háromkor ott álltunk a menyasszonyt várva. Klári fehérben nagyon szép volt. Egy kicsit szűken, de azért befértünk. Jóska utazott a legkényelmesebben, mert elöl ült, mi pedig Babisszal hármashban hátul szorogtunk.

Az előző pár – hála Öcsi közbenjárásának – negyed négyre ott volt, s már mondták is az eskü szövegét. Klárral az autóban vártuk, hogy kijöjjenek. Klári kezében a nagyon szép – Ernő szerezte – menyasszonyi kálacsokrot tartotta, s kíváncsian figyeltük, rokonaink, barátaink, ismerőseink közül kik jelennek meg ebben a bombázós, riadós időben, ebben a bajban lévő városban.

Kéméndre a csendőr rádión még 22-én üzenetet továbbítottam, és kértem, értesítsék Bende főjegyzőt: Klári esküvője 23-án délután lesz. Nem is tudom, eljutott-e hozzájuk a hír, illetve rajtuk keresztül nagyapóékhoz. Szállingózni kezdtek a rokonok, ismerősök: Kicsi- anyám, Zsembery Tasu bácsi, Zsembery Gyuszi és felesége Edit, Bereczki Muci és kislánya Kuki, Nagyapó régi barátja és kollégája, Éber bácsi, Hirman Juliska néni, Lám Béla és Koszinka, Csepregyhyné Ilike, Mici mama, Marczinkovicsék, Klári igazgatója és családja, akik ebben az időben Kláriéknál húzódtak meg.

Keresztapa, Zoltán lépett váratlanul az autóhoz, s Klárinak átnyújtott egy menyasszonyi csokrot. „Tudom, hogy ez a legkedvesebb virága, azért szereztem magának!” Klári döbbsenten nézte, majd örömmel csillant fel a szeme, mert a csokor gyöngyvirágból készült. Decemberben gyöngyvirág! Zoltán csak mosolygott. Örült az öröme- nek, s megértette, hogy az néha szótlanná teszi az embert. Klári félre- tette Ernő csokrát, akármilyen szép volt is, s a gyöngyvirágot többé el sem engedte. Pedig akkor még nem tudta, talán csak érezte annak a versrészletnek az értelmét:

„A szél a gyöngyvirágot megrázza,
a halhatatlan csilingelés: élet...”

Háromnegyed négykor léptünk be a templomba. Ebben a pillanatban megszűnt minden világítás. Később tudtuk meg, a centrálét ekkor érte találat. Hangulatos félhomály uralkodott. Nem hiányzott a csillogó fény. Az oltáron hatalmas gyertyák égtek. Fényük ideges vibrálása jobban illett a mi hangulatunkhoz, ehhez a viharban kötött házassághoz. Az első pad mögött egyedül állt édesanyám, és könnyes, meghatott szemmel várt, nézett bennünket, sírását visszafojtva. A Jóisten segítségét kérve ott álltunk egymás mellett, mondtuk az eskü szövegét: jóban és rosszban – amiről nem sejtettük, hogy az előttünk álló kilenc évben mennyi jut belőle nekünk – kitartunk egymás mellett. 1944. december 23-án 15.55-kor mint férj és feleség járultunk anyumhoz, hogy az első csókot tőle kapjuk.

Karácsonyi riadó

Karácsony a békesség hirdetője, Jézus születésének ünnepe. Nem akartam századomat, embereimet éppen ezen a napon magukra hagyni, amikor gondolatban ők is otthon járnak, ezért úgy határoztunk, hogy anyum, Matolcsy Phoeba néni, Gabi, Öcsi és Bíró Jóska a Vadászkürt vendéglőhöz jönnek, s együtt megyünk ki a szigetre, hogy az egész „nagy katonacsalád” körében ünnepeljünk.

Indulás előtt felhívtam a századot, Molnár Bandit, hogy rendben van-e minden. Igenlő válaszára vidáman indultunk neki. Már minden elő volt készítve. Az egyik nagy szobát rendezték be ebédlőnek. Ott állt a feldíszített karácsonyfa, az ajándékok a katonáknak, és amit Klárinak készítettünk. Mindenki izgalommal várta az új, az ifjú asszonykát, gazdájuk feleségét.

Ekkor azonban közbeszólt az élet. Az álom percekben belül szertefoszlott. A HÉV-megállónál egy rohamsisakos katona várt, és jelentette, hogy közben a század parancsot kapott azonnali bevetésre. Riadókézsúltségben már csak rám vár. Jóformán búcsúzni sem volt időm. Egy csók, egy ölelés, és már rohantam is a századkörletbe. Bíró Jósikát ott hagytam, hogy a visszamenő HÉV-re felrakja meghökkennt enyéimet.

A század valóban menetkészben várt. A parancs szerint egy térképen megjelölt helyen, Törökbálint fölött kellett tüzelőállást elfoglalnunk, védelemre berendezkedni.

Mire gondol ilyenkor az ember? Csak nagynak tűnő szavakkal tudom összefoglalni: kötelesség, parancs, végrehajtáshoz szokott fe-

gyelem. Nincs latolgatási lehetőség. Hiába láttam az enyéimet vivő HÉV-et a Körtér felé robogni, hiába villant belém, hogy mellettük lenne a helyem. A végleges elválás gondolatát pedig elhessegeti magától az ember. Felül a lovára, és biztosított menetben elindul a kitűzött feladat végrehajtására. A lóról azonban hamarosan leszálltam, hiszen az amúgy is kopár vidéken egy magányos lovas igen feltűnő. Hátasom a század végén kocogott, én meg az emberek között gondolataimba mélyedve ballagtam. Néhányszor hasra vágtuk magunkat, amikor egy-egy ellenséges repülőgép közeledett felénk. Akkor sem értettem, ma sem értem, miért nem géppuskáztak végig bennünket. Védekezni aligha tudtunk volna. Az előnyomulási terület annyira nyílt volt, hogy már messziről jó célpontnak bizonyultunk, hiába lapultunk az édes anyaföldhöz. Lehet, hogy a pilóta látta rajtam: fiatal házas vagyok, és mégsem akarták Klárit éppen ezen a napon özvegyé tenni? A gépek elrepültek, felkészülődünk, s indulunk tovább.

Törökbálintot éppen csak elértük, amikor újabb parancs érkezett. A kijelölt helyet az ellenség már elfoglalta. Hátra arc, később kapunk újabb parancsot. Megindultunk vissza, kissé fáradtan, s egyre fásultabban. Az újabb parancs már sötétben érkezett. A nagytétnyi lőtér vonalában kellett védelemre berendezkednünk. Ki kell tartani, így szólt az utasítás. A szakaszparancsnokokkal végigjártam a területet, s elosztottam a legénységet. A parancs végrehajtását ellenőriztem, s úgy képzeltem, feladatomat legjobb tudásom szerint hajtottam végre. Másnap reggel, amikor kivilágosodott, döbbsentem rá, milyen rosszul álltunk föl. A sötétség alaposan becsapott.

De most még az éjszaka minden veszélye és meglepetése várt ránk. A vacsorát és az éjszakai pihenést elrendeztem, majd magam is fedezék után néztem. Mindjárt az első vonal mögött találtunk egy istállószerű fészert, bunkert. Ide bújtunk be: lovam, két testőröm, a századtörzs és a rádiósom. Igen szűken voltunk. Halkan beszélgettünk. Tűzet raktunk, mert fáztunk. Kint bizony hideg volt, és bent sem melegebb. Amikor már akkora volt a füst, hogy nem láttam a lovam farát, a tüzet lefojtottuk, s az ajtóról levettük a ponyvát. Amikor a füst javarésze kiment, újra raktunk a tűzre. Így csináltuk reggelig.

Közben a nagyvilág szerencsésebb tájain zúgtak a harangok, hirdették a szeretetet, a békét és a megértést. Mi meg gubbasztottunk, és vártuk, mikor lőnek ránk, s kire kell visszalőnünk. Nem ismertük a velünk szemben álló román katonákat, ők sem ismerhettek minket,

és mégis meglehet, hogy a szeretet ünnepén nálunk vagy náluk valakit özvegyé vagy árvává tesz egy lövedék.

Elszenderedtünk, amikor a hajnali nagy csendbe belesívított az első géppisztolysorozat, majd ismétlődő lövöldözés kezdődött. Egy perc alatt talpon voltunk. A ponyvát félredobtuk a bejáratról. A hideg hajnali levegő kivitte szemünkből az álmot. A virradat áttekinthetővé tette a vidéket. A törzs felderítői indultak a szakaszokhoz, hogy megtudják, honnan és milyen erővel érkezett a kellemetlen ébresztő. Már az első szemlélődés megmutatta, hogy a kiválasztott védelmi vonal szerencsétlen, rossz, jóformán minden mozgást lehetetlenné tesz.

A jelentés hamar tisztázta, hogy valószínűleg csak egy felderítő járőr ütközött bele az egyik szakaszunkba. Az ellenség most már tudta, merre húzódik a védelmi vonalunk. A tőlem jobbra lévő Budur-századdal felvettem a kapcsolatot. Nem ment könnyen, mert ők már hátrább vonultak a felőlünk érkező lövöldözés hallatára, a Kamaraerdő vonalába. A tőlem balra lévő német alakulat is visszavonult, így jogosnak, biztosabbnak éreztem, ha én is az erdő szegélyén húzódó lövészárokba viszem a századot.

Három szakasz között osztottuk el a területet, a negyediket tartaléknak hagytam, közvetlenül mellettem, a törzsnél. A futóárokban végig lehetett menni balra a németekig és részben az első századig, bár közben volt egy erdős, nehezen áttekinthető szakasz. Az új védővonal elfoglalása könnyen ment, az volt az érzésünk, sikerült észrevétlenül, egymást biztosítva hátrább vonulni. A futóárokban az emberek is könnyebben, feltűnés nélkül tudtak mozogni, s az előttük lévő terepet jobban áttekinthették. A zászlóaljparancsnoksággal – valahol a Kamaraerdő tövében állomásoztak – rádión sikerült felvenni az összeköttetést. Jelentettem az új vonal elfoglalását. A reggeli már ide érkezett, a hangulat is jobb, bizakodóbb lett.

Minden szakaszparancsnok szájába rágtam, hogy a fő feladat a német egységgel és a Budur-századdal való kapcsolat fenntartása. Ha a szomszédok eltűnnek, hátrább mennének, azonnal jelentsék. Nem szerettem a harapófogót. Egyébként nagy karácsonyi csend nyomtára bélyegét erre a napra.

Nem tudom, a hősök hol teremnek. Inkább a körülmények, a véletlen, a „más lehetőség hiánya” teremt hősöket. Céлом az volt: feladatomat a legkevesebb emberáldozattal megoldani. Ha hős akartam volna lenni, nekem kellett volna az ellenségnek kellemetlen meglepetést okozni, támadni, nyugtot nem hagyni neki. Ha ebből a vo-

nalból előretörök, könnyen hurokba kerülhetek, abból pedig semmi jó nem adódhat, csak emberek pusztulnak, a fogsághoz pedig még semmi kedvem sem volt. Két éjszaka tartottunk ki ezen a helyen.

December 25-én vagy 26-án éjjel váratlan járórtámadás ért. A domb mögött, középtájon, egy elhagyott nyaralóban tartózkodtunk, amikor a tüzelés megkezdődött. Sisakot fel, és az ajtót felrántva akartunk kirohanni, hogy a támadó részt megsemmisítsük. Az első honvéd azonban visszahőkölt, mert a „pik-pak” lövedéknek olyan a hangja, hogy azt hiszi az ember, a füle mellett süvít el. Ezt akkor még én sem tudtam. Valamit tenni kellett. Mindenki ott topogott az ajtóban, rám nézett, senki nem mert kilépni, hiszen továbbra is úgy halatszott, a lövedékek az ajtó mellett süvítenek el, s aki kilép, azt azonnal eltalálja. Láttam, tenni, cselekedni kell. Magamban keresztet vettem, és kiugrottam. Ha én akkor elesem, biztos, hogy nem jön ki senki az épületből. De utánam már érkeztek a többiek is, majd hangesztő hajrával rohantunk fel a hegyoldalra, az erdő széléig, géppisztoly-sorozatot eresztve a sötétségbe. Az ellenség ekkorra már eltűnt. Rakétáink megvilágították őket, de kárt tenni nem tudtunk bennük.

Budur Karcsiékat is támadás érte, Karcsi meg is sebesült, de szerencsére könnyen. Dobay Árpád hadnagy vette át a századot. Törzsszállásunk mellett húzódott az út lefelé. Budurék, illetve az ott lakó polgári személyek is azon közlekedtek. Délelőtt furcsa menetre lettem figyelmes. Elöl civil zakóban Dobay, mögötte a legénye, karján a hadnagyi zubbony, majd a többi katona, fegyverrel, csorda alakzatban. A Szolgálati szabályzat alapján tisztársamat a helyszínen kellett volna felkoncolnom rossz példamutatása miatt. „Aki fegyverét, lőszert elhányja, a helyszínen felkoncolandó.”

Az embereket „gatyába” kellett ráznom, miközben a jobbszárnymam üres. Ha az ellenség ezt észreveszi, vagy a széttűllesztett századból valaki átment hozzájuk, akkor én a századommal órákon belül halott vagy fogoly leszek. Ekkor nekem még csak pisztolyom volt, de Jóska és Dani géppisztollyal most valóban mint testőrök álltak mellettem. Akkorát kiáltottam, amekkorát csak tudtam: „Állj!” Amikor észrevették, hogy ékként fegyverrel állunk velük szemben, szerencsétlenségükre, szerencsémre, a legrosszabb megoldást választották: betódultak egy pincébe. Dobay és a legénye maradtak csak kint. A többiek mögé kerülve, a pincebejárat felett állva hívtam elő őket, megnyugtattva, hogy nem lesz semmi bántódásuk. Lassan szivárogtak elő, és álltak előttem sorban, mint a bűnösök. „Hadnagy Úr! Szégyellje magát, azonnal öltözzön át, itt rögtön. Vegye fel újra a

zubbonyát és a ruháját! Te pedig – fordultam a tisztilegényhez – visszaviszed a civil ruhát abba a házba, ahonnan ma reggel elhoztátok! Hadnagy Úr azonnal lemegy, és jelentkezik a zászlóaljparancsnokságon. Fodor őrmester! Átveszi a parancsnokságot, s embereivel újból birtokban veszi feladat-területét. Szedje össze a környéken kószáló embereit. Ha feladatát végrehajtotta, kérem, jelentse. E perctől kezdve mindenről tudni akarok, ami Önöknél történik! Parancsot végrehajtani! Végeztem!”

Mindenki lódult, mozdult. Fodor nagyon ügyesen intézkedett. A zászlóaljparancsnokságnak rádión jelentettem a történeteket, ahol közölték, hogy Dobay fél, mert nagyon megijesztettem. Már bánja, amit tett, visszamegy a századához, de útközben jelentkezik nálam, és ígéri, hogy többé nem lesz vele baj. Jött is, jelentkezett, látszott, hogy szégyelli magát, s én valamivel nyugodtabban hajthattam nyugovóra a fejemet.

Másnap, 27-én, a kora délelőtti órákban Dobay pisztolyával átlőtte a lábát (öncsonkítás), és mint sebesültet, engem kikerülve, hátra vitték. A század szemmel láthatólag szivárogni kezdett. Déltre nem volt jobbszárnyam, sőt ami végképp döntést sürgetett, a bal oldalról is eltűntek a németek. A parancsnokságnak jelentettem, hogy helyzetem bizonytalanná vált, egyedül maradtam a vonalban, jobbról, balról megkerülhető vagyok, így én is, biztosítva elszakadásomat, tizenhat órákor elhagyom az állást.

A vonalat minimális egységgel őriztettem csak, de én is velük maradtam. Jól elláttuk magunkat lőszerrel. A szakaszokat fél négykor, erdős, fedett területen elindítottam hátra. Az ellenség megérezte vagy megtudta ezt, mert négy órákor igen heves tüzet kaptunk, miközben közeledtek is. A tüzet erősen viszonoztuk. Látótávolságra voltunk egymástól, lövések zajától zengett az egész környék. Azt a látszatot igyekeztünk kelteni, hogy mindannyian ott vagyunk. A század embereinek már közel kellett járniuk a későbbi balatoni műúthoz, amikor mi, hosszú sorozatot eresztve a levegőbe, eltűntünk a horhosok és szőlők között, s igyekeztünk a többiek után. Sem sebesültem, sem halottam nem volt. Az ellenség a nagy tűzcsend miatt cselre gyanakodott, előnyomulása lelassult, majd leállt, s amikor észrevette, hogy eltűntünk, mi már messze jártunk.

Az eligazító suttogva vezetett, hiszen a Forrástelep előtt húzódó Kelenföldi pályaudvar vasúti vágánya mögött lapult az ellenség, tőlünk mintegy harminc méter távolságban. A területet a szakaszparancsnokokkal jártuk végig, és mindjárt el is osztottuk egymás kö-

zött. A források kútjai fölé emelt, sötétben masszívnak látszó faépítményeket biztos rejtékhelyeknek képzeltük. Az éjszaka ijesztően sötét volt, és síri csönd honolt. Némán közlekedtünk. Területünk németek közé volt ékelve, s némi biztonságot nyújtott, hogy nem lebegünk az űrben. Végül úgy éreztem, minden rendben van. Pihenőre tértem egy hátrább lévő kőépületben, a tartalék szakasznál. Még jóformán el sem helyezkedtem, amikor velőtrázó sikoly és jajgatás hangját verte vissza a völgyet körülölelő magaslat. Azonnal riadóztunk. Dani és Jóska, illetve egy raj kíséretében indultunk a jajgatás okát felderíteni. Ha nem ilyen világban, ennyire szorult helyzetben vagyunk, harsány kacagással nyugtázzuk a történeteket.

Az egyik forrásnál a bódéba belépő honvéd a sötétben beleesett a kútba. Az adott körülmények között semmi kedve nem volt fürdeni a hideg vízben, a keserűvíz sem volt ínyére, amelyből elég sokat ivott, míg végre kihúzták. Bevittük magunkhoz, hogy ruháját megszáritsuk, s ő lett az élő tanúja másnap, hogy a Ferenc József keserűvíz igen hatásos, jól megszaporozza annak lépteit, aki oly merész, hogy fürdással egybekötött kortyolgatást tart.

A nyugtalan éjszaka után, a hajnali pirkadatban döbbsen álltam a kétségbevonhatatlan tény előtt: nem maradhatunk tovább egy percre sem. A töltés magassága biztonságos erődvonalnak számított, ahonnan az ellenség minden mozgásunkat észlelte, ránk látott, és egyenként vehetett célba bennünket. A bódék közönséges, vékony deszkaépítmények voltak, fedezéknek alkalmatlanok. Egyetlen megoldásnak a támadás bizonyult: birtokba kell venni a vasútvonalat. A zászlóaljparancsnokság jóváhagyta a tervet. Értesítettem a németeket. Széki aknai földre kényszerítették a meglepett ellenséget, mire a század támadásba lendült. Nem volt könnyű, az ellenség nehezen adta fel a vonalat. A lendület azonban átdobott minket a töltésen, és már jócskán mögöttünk volt, amikor észrevettük, hogy egyedül maradtunk. A német szárnyak lemaradtak, ezért szép lassan vissza kellett vonulnunk. Úgy terveztük, hogy a töltés vonalában kitartunk, de a németek (jobb- és balszárnynon) már tűnedeztek el a völgyet körülvevő magaslat felé. Újabb rádiókapcsolat, újabb jelentés, újabb Széki támogatás, mire egy biztosabb védelmi vonalra tudtunk visszahúzódní. Az ellenség sem maradt tétlen, erős aknatűzzel igyekezett mozgásunkat megnehezíteni. Egyetlen halottunk volt csak, Peti János őrvezető, Komáromy egykori legénye, valahonnan Somogy megyéből.

A védelmi vonal valóban jó volt, de azért nyugodtnak nem nevezhető. Az épületek, a pincék biztonságot nyújtottak az aknákkal szemben. Zámbóval nézeteltérésem támadt, mert az erős aknázás miatt az ebédet nem hozta ki, pedig az épületek között ez megoldható lett volna. Kilátásba helyeztem leváltását, s hogy kihelyezem az első vonalba.

December 29-e Kelenvölgy legvéresebb délutánja és legnehezebb éjszakája volt. Az ellenség támadásba lendült, erősen aknázott, miközben előreszivárgott. Fehér őrmester, amikor az előtte lévő kertes részen gyanús mozgást észlelt, katonáival öntevékenyen felderítésre indult. Az ellenséget sikerült erről a beláthatatlan területről kiszorítaniuk, s a bizonytalanná vált védelmi vonalat biztosabbá tenni, de vállalkozásuk életet követelt. Fehér őrmester kézigránát- vagy páncéltörő ágyú-találatot kapott a hasába. Parancsnokuk elvesztése után a szakasz visszavonult az eredeti állásba, de becsületükre írandó, hogy Fehér és két honvédtársuk holttestét magukkal hozták. A szakaszt Herendi vette át, állásukat előbbre vitte, s a kritikus helyet birtokba véve készültünk az éjszakára. A figyelést körütekintően szerveztük meg, mert komoly támadással számoltunk. Ezen az éjszakán nem sokat pihentünk.

Legényem halála

December 30-a végtelenül szomorú eseményt tartogatott. Azt tudtam, hogy a német egység parancsnoka, Kündiger törzsőrmesterből lett tölgyfalombos alezredes. Eddig a szomszédos német egységekkel volt csak – felületes – kapcsolatam. Az iskolai német tudás nem volt elég a kommunikáció fenntartására. Talán kilenc óra lehetett. A völgyben teljes volt a nyugalom, sehol semmi mozgást nem észleltünk. Egyszerre csak riadt hangok jelentették, hogy mögöttünk egy német egység helyezkedett el „második vonalban”. Teljesen elzárták előlünk hátrafelé az utat. Megdöbbenve, hitetlenkedve vettem a hírt, amely azonban valósnak bizonyult. Egy fiatal német hadnagy keregett föl, és közölte, hogy ettől kezdve velem marad. Udvarias volt, így én is, majd nagy nehezen megmagyaráztam neki, hogy sürgősen vonják vissza a német katonai egységet az embereim mögül, mert lehetséges, sőt nem kizárt, hogy a fegyverek megfordulnak, hiszen senki sem szereti, ha két tűz közé kerül. Megértette. Intézkedett, mi-

re a németek eltűntek, de ő velem maradt az egyik épület nyári konyhájában.

Talán tíz óra lehetett, amikor erős aknázás kezdődött. A katonák fedezékbe, pincébe vonultak, csak a megfigyelők kémlelték a völgyet, ahonnan nehézfegyverek köszöntöttek bennünket. Az aknák már a környékünkön hangoskodtak, amikor Jóskát és Danit leküldtem a pincébe. Mi azonban – a véletlenül ott tartózkodó Herendi, a német tiszt, a rádiós és én – fenn maradtunk. Talán már tíz perce lehetek lent Bíró Jóskaék a pincében, amikor az aknák erősödő hangja jelezte, hogy nekünk is menekülni kell. Így is lett, az egyik már egészen közel csapódott be hozzánk. Csörömpöltek az ablakok, hullott a vakolat, a tetőcserep. A por és piszok miatt alig láttunk. Azt hittük, az épület kapott találatot, és mivel ennek már a fele sem volt tréfa, rohantunk a húsz méterre lévő óvóhelyre. Futás közben, önkéntelenül balra néztem, s mindent feledve hirtelen megtorpantam, majd a fal mellé ugorva, döbbenten néztem a tőlem pár méterre egyik lábán térdeplő, mozdulatlan, ismerős, mégis ismeretlen, néma katonát. Amikor tudatosult bennem, hogy Bíró Jóska térdel ott, kétségbeesetten ugrottam mellé. A halott test érintésemre azonnal eldőlt. Fél karja hiányzott, ujjának egy darabja hevert a közelben. Vértelenül, szürkén feküdt. Tehetetlenül néztem. Herendivel a fal mellé húztam, majd egy süvítően közeledő akna miatt mi is mellé lapultunk. Az élő és az oly kedves, immár azonban halott testőrömmel, legényemmel, bajban és örömben társammal együtt vártuk, hogy az akna valahol a nyári konyha mögött robbanjon, s utána mi, az élők, rohantunk le a pincébe a többiekhez.

Megsirattam Jóskát a pincében. Dermedt csöndben potyogtak a könnyeim. Dani odahúzódott mellém, megfogta a kezem, vigasztalni próbált, de az ő szeme is könnyes volt. „Főhadnagy úr! Ne tessék elkeseredni, én továbbra is a főhadnagy úr mellett maradok.” A katonák, polgári személyek riadt tekintettel néztek rám, hiszen furcsa eset, hogy egy századparancsnok sírjon valamelyik katonája, egy tizedes miatt.

Jóska, ahogy utólag rájöttem, nem ment le az óvóhelyre, hanem a ház oldalához lapulva, lesett ki az ellenség felé. Hallhatta az akna közeledésének süvítő hangját, ezért a ház melletti alacsony léckerítés mellé térdelt. Az akna a feje felett robbanhatott, és azonnal megölte. Ezért maradt abban a térdeplő helyzetben. A világ szegényebb lett egy végtelenül becsületes emberrel, én pedig egy igen kedves bajtárssal. Holttestét egy órán belül beküldtem a budaörsi laktanyá-

ba. Farkasrét, a Kerepesi temető elérhetetlen volt, így csak a laktanya udvarán ásott közös sír jöhetett számításba. Kértem, hogy várjanak meg, mert szeretnék a végtisztességnél jelen lenni.

Jóskát elvitték, az ebédet kihozták, s már jól elkoptattuk a délutánt, amikor jelentették, hogy német balszárnym eltűnt, a fiatal német tiszt is otthagytott szó és köszönés nélkül. Jobbszárnym felől erős fegyverzaj, lövöldözés és időnként hajrázás hallatszott. Parancsnokságomnak jelentettem ezt, de választ, határozott utasítást nem kaptam, segítséget nem ígértek, így öntevékeny lettem. Molnár és Decker hadnagyot magamhoz hívtam, s közöltem velük, hogy Döncivel besétálok az oroszlanbarlangba, Kündiger alezredeshez, és jelentést teszek a jobb- és balszárnym helyzetéről. Ők pedig közben, nagy lövöldözéstől kísérve, szép lassan, feltűnés nélkül, szivárogiának hátra a budaörsi laktanyába, lehetőleg ne a főút mentén. Ha közben találkozunk velünk – amikor már nyilván németekkel leszek – sebesültek és szétvert alakulat látszatát keltsék. Indulás előtt jelentsék a zászlóaljnak, hogy Kündigernél vagyok Herendivel, közben a századot támadás érte, ezért kényszerülnek visszavonulásra.

Kündigernek valahol a Budaörsi út városból kivezető végén, egy villában volt a parancsnoksága. Nagy darab, igen határozott fellépésű ember volt, mégsem kellemetlen. Végighallgatta jelentésünket, bólintott, s mellénk adta a „fiatal hadnagyot”. Visszafelé tartottunk a körzetünkbe, ahol, jól tudtam, senkit sem fogunk találni. Ma is előttem van, ahogyan szembejövő katonáim – amint megpillantottak bennünket – azonnal sántítani kezdtek, egymást támogatták, én pedig „döbbenten vettem tudomásul” a támadás és a visszavonulás hírért. A „fiatal német hadnagy” verfluchtozott, szidott bennünket, de a helyzeten, a tátongó úrron segíteni nem tudott.

Ma sem gondolok örömmel arra a félórára, amelyet ezután Kündigernél töltöttem. A fiatal német hadnaggyal mentünk vissza hozzá, hogy jelentsük az újabb fordulatot. A parancsnokságon nagy volt a nyüzsgés, rengeteg német tiszt jött-ment, akik nem sokat törődtek velünk. Igen bizonytalannak éreztük helyzetünket. Erre akkor döbbentünk rá, amikor az egyik német tiszt Kündigerhez intézett kérdését megértettünk: „Mit csináljunk velük? Likvidáljuk vagy elengedjük őket?” Sorsunk hajszálon, Kündiger hangulatától függött, aki azonban legyintett, hogy engedjenek utunkra. Fellélegeztünk, amikor végre az utcán voltunk.

Időközben megérkeztek a budaörsi laktanyába a „szétszórt század” emberei. Amikor rájuk találtunk, már vacsoráztak, fürödtek. Ha-

mar pihenőre tértek velem együtt – álmunkat a helyünkre vezényelt, eddig még érintetlen kerékpáros század biztosította Szabó Jancsi parancsnoksága alatt.

Az év utolsó napján, a hajnali ébredéskor azzal a hírrel fogadtak, hogy a kerékpáros századot szétverték. Szedjem össze az embereimet, és azonnal induljak a helyükre. Értelmetlennek tartottam, hogy a pihent, első tűzre szétugró századot máris kivonják, s fáradt emberimmal akarják pótolni. Véleményem helyeslésre talált, így maradtunk, Szabó Jancsi pedig összeszedte embereit, s újból kivonult.

Mi pedig összegyűltünk, hogy temessünk. A laktanya felső részén ásták meg a tömegsírt. Addigi halottainkat már föld fedte. Fehér őrmester ominózus csizmája kilátszott a föld alól. Nem sok szerencsét hozott neki, s amit a földi bíró elhalaszthatott, azért az „Égi bírónál” kellett számot adnia. Közben meghozták Bíró Jóskát. Köpenyével befedték az arcát, s hullott rá a fagyott föld. Danival ketten a családot képviseltük, a régi bajtársak pedig a rokonokat, barátokat. Meghatva búcsúztunk Jóskától. Ő már elvégezte földi küldetését, igaz csak huszonöt évet élt. Mi pedig nem tudtuk, mit hoz számunkra a bizonytalan holnap, netán ki fogja ránk szórni a hantot. Köszönetet mondtam hűségéért, barátságáért, s a többiekkel együtt mormoltuk a Miatyánkot. Táblával feltűnően megjelöltük a sírban fekvő halottaink sorrendjét, s magukra hagytuk őket. Az országban ismét több lett egy fejfával.

Egy óra múlva elhagytuk a laktanyát. Új szállásunk a Villányi út 83–85. szám alatti „tishti házak” lettek. Amikor az óra éjfélét mutatott, lélekben, a bizonytalan holnap miatt érzett aggodalommal köszöntöttük az új, 1945-ös esztendőt.

Megadás vagy értelmetlen harc

1945 elegáns, szép környezetben talált minket. Jól berendezett, őrizetlenül hagyott tishti lakásokba kerültünk. Lakói zömmel pincékben éltek vagy alakulatukkal Nyugatra menekültek. Telefonunk is volt, s ami még nagyobb szenzációt jelentett: használni is lehetett, mert a vonalunk „élt”. Klárit hiába hívtam, a 333-628 nem jelentkezett, Zoltán száma azonban igen. Hívásom nemcsak udvariassági gesztus volt, nemcsak az új évre akartam minden jót kívánni és esetleg valami hírt kapni az enyéim, anyum és Klárim felől, hanem egy utolsó „istenhozzádot” szerettem volna mondani, mert akkor való-

ban úgy éreztem, hogy az a „kirándulás”, amelyre fél órával korábban kaptam parancsot, valóban az utolsó lesz.

Megérkezett az ismét szétugrasztott kerékpáros század maradványa. A különböző egységekből összeszedhető emberanyagból állítottam ki az egy-két szakaszból álló századot, s ebéd után elindultam a Kelenföldi pályaudvar környékén megjelölt területre, hézagpótlásra. Nehéz szívvel, rossz előérzettel. Molnár Bandi és Decker Jóska is velem jött. Csendben, biztosított menetben vonultunk a megadott cél felé, de gondolataim közben otthon jártak. Zoltán rövid, tömör beszámolója még a fülemben csengett. Édesanyám a Kolumbusz utcában nagybátyámmal, Jóska apjánál már „felszabadult”. Kláriék lakását két gellert kapott tűzérési lövedék úgy „pofán verte”, hogy az alsó és a felső, „L” alakú szobáknak bedőlt a főfala, a válaszfalak homorúak lettek, Babisz pedig úgy berepült a WC-be, hogy valósággal ki kellett ásni onnan. Két szétszakadt dunyha pihefelhője fedte be a romhalmazt, Klári forgácsokra szakadt szekrényét... de a romhalmaz felett ott feküdt épen a gyöngyvirágból készült menyasszonyi csokor.

Gábor öcsém Katónál rekedt, a hűvösvölgyi akadémia mellett, ahová karácsonyt ment köszönteni. Megérkezését telefonon mesélte el, mert a vonal még „élt”. Mint egy riporter számolt be az orosz megszállásról, s készült haza. Zoltánék fél óra múlva visszahívták, hogy maradjon, mert így legalább ő már túlesett a legnehezebben, de ekkor a vonal már „halott volt”. Gábor fölmérte a helyzetet, s nem indult neki. Ott maradt Katóéknál. Zoltánék a pincében éltek. Hangján éreztem, hogy sejti, „hosszú útra” indulok. Estére ez a vonal is elnémult.

A század némán, riadtan, harci kedv nélkül vonult. Talán „südisznó vonulásnak” nevezhetem legtalálóbban, hiszen minden irányból, még hátulról is érhetett meglepetés. Kihalt házak között, néptelen városrészekben át nyomultunk előre. Sehol nem láttunk senkit, nem volt kit megkérdezni, hogy merre, milyen messze bújik meg az ellenség.

A kijelölt területet minden baj nélkül elértük, de sehol nem találtunk senkit. Felderítőink eredménytelenül tértek vissza. Helyzetünk bizonytalan volt, úgy éreztük, lebegünk a semmiben, védelemre készen, miközben azt sem tudtuk, mit kell védenünk. Hangot ugyan nem adtunk neki, de sokunkban megérlelődött a gondolat: talán azért küldtek oda minket, hogy „megszűnjön” ez az egység?

Egy nagyobb építményben húzódtunk meg, s némán vártuk körülörsen figyelő őrszemeink jelentését. Már alig lepődtem meg, ami-

kor Molnár Bandi és Decker Jóska azzal a kéréssel jöttek hozzám, hogy menjek ki egy kicsit a helyiségből. Szeretnének megbeszélni valamit, amit jelenlétemben nem mernek. Végül elárulták: céltalannak látják a további harcot. Röpcédulát mutattak, amelyen az oroszok minden jót ígértek. Szeretnének átmenni. Ehhez kértek engedélyt.

Tisztában voltam azzal, nehéz lenne elfogadható ellenérvet találni, hiszen a bizonytalan helyzet, az információk hiánya elképzeléseik helyességét igazolta. Döntésükre rábólintottam, s elbúcsúztam az emberektől. Többé egyikőjükkel sem találkoztam. A levegőbe eresztettünk egy hosszú géppisztolysorozatot, hogy tudjuk, merre van az ellenség, de nem felelt senki. Decker, Molnár, Dani és én, mintegy húsz főnyi legénységgel, akik még időt akartunk nyerni, elindultunk a Villányi útra, a többiek pedig az elképzelt ellenség irányába. Így zajlott le az új, 1945-ös év első napja.

A Villányi úti szállás csak öt napig nyújtott otthont, de ennyi idő alatt beleláttam a zászlóaljparancsnokság, Szili major és Pálffy Laci munkájába, életébe. Azt, hogy léteztünk, hogy „zárt egységként” létünk biztosítva maradt, egyedül Pálffy Lacinak köszönhattuk. Laci rátermettségét, mindenre kiterjedő előrelátását, gondoskodását, néhez szolgálatát ekkor értettem meg igazán. Szili major adta az aláírást, de Lacié volt a „kényes” munka. Laci kettős, sőt időnként talán hármas könyvelést is végzett. Amíg Kündiger alá voltunk rendelve, a létszámmal neki kellett elszámolnunk. Amikor a zászlóalj „harcoló egységei” voltunk, könnyebb volt az egységek „rakosgatása”, de midőn mi is „bevonultunk”, akkor kezdődött Laci többszörös könyvelése. A hivatalos létszám az élelmező és a gazdasági hivatalt (Körmöczy Nándor századost és Hajnal János főhadnagyot) érdekelte, hiszen ennek megfelelő mennyiségű lőszert, élelmet kellett vételezni. A másik létszám Kündigernek szólt. Ki kellett játszani német összekötő tisztünk, egy fiatal híradós hadnagy, Mallász Egon figyelmét. Szerencsére ő a nap jelentős részét Kündigeréknél töltötte. Laci az embereit, egységeit papíron „harcba” küldte, és a legkülönbözőbb feladatokkal látta el. A szálláshelyeket is azért változtatta olyan sűrűn, hogy Egon ne lásson bele a kártyákba, ne vegye észre a csalást. A Mallásznak, illetve Kündigernek adott jelentés szerint a zászlóalj továbbra is komoly harcoló egység maradt. Egon egyébként egészen fiatal, frissen végzett, híradós képzettségű tiszt volt. Magas, fess, kellemes, igen mutatós, jó modorú ifjú, fekete, kissé göndör művészhajjal, aki szépen zongorázott. Amint lehetett, megszabadult a csendőrségi besorolástól, s mint híradós tiszt került fogságba, ahol

azonnal jelentkezett a kultúrcsoportba, s „végigjátszotta” a hadifogságot. Minket nagy ívben elkerült. Német nyelvtudása miatt kapta másodsegédtiszti beosztását, s lett összekötőtiszt a Kündiger-csoport és köztünk.

Ismét együtt Klárral

Január 5-én, Danit magam mellé véve, géppisztollyal felszerelve, rohamsisakban, marcona katonaként hosszú, nehéz útra indultam. Elhatároztam, hogy megpróbálok eljutni Klárhoz, felderíteni, mi van velük, s talán egy kicsit a búcsúzásra is gondoltam. Hűséges, immár egyetlen testőröm, Dani lelkesen jött velem. Az út kritikus része a Baross térnél, a Kerepesi útnál kezdődött. Az ellenség a Gumigyártól már tűz alatt tartotta az utat. Nappal, világosban jóformán minden mozgás szünetelt. Kerítésen másztunk át, szögesdrót alatt bújtunk, a Gumigyárnál a vasút feletti hídon szökelettünk, az édes anyaföldhöz lapultunk, deszkakerítést bontottunk, ablakokat törtünk be, míg végül a „szegényház” ablakain egymást átsegítve, ott álltunk az E-épület előtt. Az akkori házmester, Bábos, mosolyogva mutatott a pince felé, s páromat kereső hangomra Klári rohant elő a sötétből, a nyakamba ugrott, nem törődve azzal, hogy közben a fejét jól beverte a rohamsisakomba.

Érkezésünk nagy örömet és szenzációt jelentett. Babisz első dolga az etetés volt. Még csokoládét is előszedett valahonnan, sőt Daninak bort is adott, aki, miután villámgyorsan három pohárral lehajtott, azon a fahasábon, amelyen ült, el is aludt. Örültünk egymásnak. A szén tetején kialakított fekhelyen fogadtuk a kíváncsi szomszédokat, beszéltünk a jelenről, de a jövőről nem. Azt messze elkerültük. Úgy búcsúztunk egymástól, hogy „viszontlátásra, édes”, de azt hiszem, egyikünk sem gondolta komolyan.

A J-épület sarkán adtuk az utolsó búcsúcsókot egymásnak. Klári addig integetett, amíg a „szegényház” ablakán át nem küzdöttük magunkat. Ő elindult az otthona, mi pedig a Villányi út felé.

Szállásunkat a legteljesebb felfordulásban találtuk. Az emberek már menetkészzen várták az indulási parancsot. Irány a Földművelésügyi Minisztérium. Nekem jól kijutott a gyaloglás erre a napra. Alig pihentem, máris indulhattam vissza Pestre. Éppen az „úti beszámolót” tartottam, hiszen mindenki tudta, hogy merre jártunk, amikor valaki megjegyezte: „Miért nem hozod magaddal a feleséged? Ha

Pálffy Lacinak, Budurnak, Asztalosnak és Szilágyi Laci orvosunknak lehet, pedig azok Pálffynét leszámítva csak menyasszonyok, akkor te miért lennél kivétel?” Nagyszerű ötletnek, csodálatos álomnak tartottam már annak lehetőségét is, hogy Klári mellettem legyen. Azonnal a megvalósításon törtem a fejem. Engedély nem kellett, s éppen Mallász Egon volt az, aki fellelkesülve vállalkozott a kalandos terv kivitelezésére.

Az élet olyan simára egyengette az utat, ahogy az csak a mesében létezik. A zászlóalj nehézfegyver százada, Széki Pista parancsnoksága alatt Kláriék telepe mögött foglalt tüzelőállást. Mallász Egon éppen hozzájuk indult valami paranccsal, a kétszemélyes parancsnoki gépkocsival. Máris rajzoltam a menetvonalat, s levelet írtam Klárinak. Kértem, ha van kedve, ha nem fél, készüljön az útra, öltözzön melegen, mert Mallász elhozza hozzám.

Egon átadta a levelet. Közben mi átgyalogoltunk a Földművelésügyi Minisztériumba, ahol beszállásoltunk. Klári csomagolt, és készült a „hadi útra”. Egon az erősen aknázott Kerepesi úton a legnagyobb sebességgel száguldott Klárral a Baross tér felé. Klárinak ez volt a tűzkeresztsége. Megállta a helyét, s mint sporthölgy, talán élvezte is a nem mindennapi „kalandot”.

Egon sietett, segítségét jóformán meg sem tudtuk köszönni. Búcsúzott, indult Kündigerékhez. Mi pedig kiépítettük fészkünket, s megkezdtük kalandos, időnként izgalommal fűszerezett harminchét napos nászutunkat.

Szeretem a századvég, a millenniumi korszak szülöttét a Parlamenttel szemben, s ha arra járok, ma is mosolyogva köszöntöm. Vas-tag falai biztonságot nyújtottak mindazoknak, akik ebbe az óriási, szögletes, nyolcas alaprajzú épületbe menekültek. A középső összekötő szárny megosztja a belső udvart. A főkapun lehet feljutni az emeletekre. A folyosók körbefutnak az épületben, melyek két oldalon helyezkednek el az irodák. Az épület két végén lépcsőház könnyítette a forgalmat. Ekkor a legnépszerűbbek a bombabiztosnak mutató óvóhelyek, pincék voltak. Sok polgári személy húzódott meg itt, és vészelt át a háború kritikus napjait.

Az egyik óvóhelyet mi kaptuk meg, amely nagy mérete ellenére tömegszállásnak – és ha Klárra gondoltam –, nyomortanyának számított. Ez volt az oka annak, hogy Klárral elhatároztuk, „hősök” leszünk, nem megyünk le az óvóhelyre. „Kibéreltünk” egy földszinti szobát, melyről reméltük, biztonságot nyújt bombázás idején is. Dani ott sürgött mellettünk, s látszott a szemén, lesi minden gondo-

latunkat. Már régen átvette Jóska gondoskodó szerepét, nehéz volt akárcsak egy lépést is tenni nélküle. Most pedig, hogy Klári is megjelent, újabb és újabb meglepetéssel kedveskedett. Csak mosolyogva lehetett erre a buzgólkodó, tetterre kész székely legényre tekinteni.

Szobánkat úgy választottuk ki, hogy ne a Parlamentre, hanem a másik oldalon húzódó keskeny Zsitvay Leó utcára nézzen. Úgy gondoltuk, oda csak véletlenül eshet bomba. Dani is valahol a közelünkben keresett magának egy kis kuckót. Lelkesen jártuk az irodákat, termeket, hogy az ott talált holmiból szobánkat lakályossá tegyük. Klárit a gazdasági hivatal létszámba vette, így neki is járt a kincstári koszt, cigaretta, bor. Ez utóbbiakat Dani kapta meg.

Szobánk valóban csinos lett. Nagy perzsaszőnyeg borította a padlót, egy másikat pedig az ablakra erősítettünk sötétítőnek, amely tartotta a meleget, s az esetleges repeszek ellen is védett. Az ablakok kitörve, üresen tátongva eresztették be szobánkba a januári hideget. Dani valahonnan szerzett üvegvágót, s az egykori miniszterek képeit fedő üveggel pótoltuk az ablakot. Szerencsére sokan miniszterkedtek, így valamennyi betört ablakot ki tudtuk javítani. A falakra képek kerültek, a mosdót Dani kerítette valahonnan. A két szalmazásos ágy szépen leterítve nem is rontotta nagyon a szoba képét. Dani még ruhafogast is lelt valahol, lelkesen hozta, hogyha látogatók jönnek, kabátjukat legyen mire akasztani.

A luxusnak számító villany kizárólag Dani érdeme volt. Néhány szobával odébb egy német híradós egység szállásolt be, s ők gondoskodtak maguknak áramról. Dani, aki egyetlen szót sem tudott németül, összebarátkozott velük; hogy mit ígért nekik, nem tudom, de másnap délben maguk a németek szerelték és vezették be a villanyvilágítást a szobánkba. Villanyfény mellett fogadhattuk az érkező vendégeket, a cserépkályhában égett a legfinomabb parkett, amelyet Dani fedezett fel valahol. Kis szobánk valóban kedélyes otthonná alakult át. Jó volt együtt lenni, mintha a háború is megszűnt volna körülöttünk.

„Rossz példánk” rövidesen követőkre talált. Herendi a szomszéd szobát bérelte ki, velünk szemben pedig, a folyosó másik oldalán, a belső udvarra néző szobában Körmöczy Nándor százados rendezkedett be. A többiek az óvóhelyen éltek.

Az emberek háromnegyed része ekkorra már kisebb vagy nagyobb sebesülést szenvedett. A zászlóaljparancsnokság Budán a Dísz tér 12. szám alatti Baky-házban alakította ki harcálláspontját. A megmaradt egységek a város különböző részein voltak „bevetésen”, „al-

kalmazásban". A kerékpárosok maradéka a Vár pincéjében talált óvóhelyre, a Széki vezette nehézfegyver-század a Mosonyi utcai rendőrlaktanyába hátrált.

Beosztott tisztem volt bőven: Molnár Bandi, Decker, Herendi és Asztalos Dönci próbaszolgálatos hadnagy, így természetesnek tartottam, hogy a kevésbé lényeges „harci feladatokra” nem mentem ki, hanem másokat küldtem magam helyett. Életemet úgy irányítottam, hogy minél többet lehessünk együtt Klárral.

Együtt figyeltük a közeledő bombák sivító hangját, s már nagy gyakorlatunk volt abban, mikor kell behúzni a nyakunkat, a folyosó vas-tag fala mögé húzódni, vagy pedig oda se figyelni. Amikor pedig tört az ablak, Dani máris üvegtelenített egy-egy minisztert, és ment az élet tovább, mintha mi sem történt volna.

Délutánonként együtt mentünk Klárral nagybátyámékat meglátogatni. Zoltánékon látszott, hogy érkezésünk örömet okoz. Az óvóhely ridegségét a szeretet, az összetartozás, az egymásért aggódás és Öcsi kölykös, derűs vidámsága tette elviselhetővé, amikor végigvezetett találatot kapott lakásukon. Legnagyobb öröme a latin szótárát úgy elvitte a légnyomás, hogy csak fedőlapját találta meg az utcán.

Együtt néztünk be anyum elárvult lakásába, aki már elérhetetlen távolságban, a főváros oroszoktól elfoglalt részén aggódott értünk. Klári hirtelen ötlettel magához ölelte a gyerekkoromból származó kis játékmajmot, s vele együtt életem gondtalan, játékos korszakát. A majmot magunkkal vive indultunk vissza a minisztériumba.

Némán figyeltük egyik este az utca túlsó oldalán égő többemeletes házat. Égett a lakások berendezése, az ablakkeretek, a lángok felcsaptak a felső emeletre, vagy a lehulló zsarátnok gyújtotta meg az alsóbb szinteket. Senki sem oltott, senki sem mentett semmit. Néró császár bizonyára élvezte volna a tüzes nyelvek vad játékát, de bennünket letört, némává tett a porrá váló otthonok látványa, ahol életek munkája vált hamuvá... A magunk sorsát, életét is odaképzeltük az izzó zsarátnokok közé.

Ernő sógort is meglátogattuk a Katona József utcában. A Nyugati pályaudvar előtt elhagyott ágyúk tátongtak a Váci út felé. Nem járt arra senki. A fal mellé húzódva közlekedtünk, s reméltem, Klári nem veszi észre azt a félbeszakított embert, aki mellett el kellett oszonunk. Ernő szégyenlősen, elnézést kérően mosolygott, és bemutatta gondozóját, kollégája feleségét, Blankát...

Január 16-án ébredés után még lustálkodtunk. A jó melegben vonzott az ágy. A közeledő bomba süvöltése azonban jelezte, hogy

„korai vendég” érkezik. Füleltünk, s mivel a bomba távol robbant, az ablakok éppen csak megremegetek, ki sem nyitottuk a szemünket. A második hangja már jelezte, hogy közeli robbanásra kell számítanunk. Csak annyit kiáltottam: „Pokrócot fejre!” A következő pillanatban már robbant is a bomba. Valami rándult, csörömpölés, dermedő januári hideg süvített be a szobába, lábunkon is feküdt valami, majd síri csend következett. Néma, komor csend, amelyben halani lehetett, amint a vakolat pereg a magunkra húzott pokrócra. Megmozdítottam a lábam. Megvolt. Bizonytalan, riadt hangon kérdeztem: „Klári! A lábaid? Megvagy? Nem sérültél meg?” Klárra jellemző, hogy még ebben a helyzetben is nevetett, megnyugtatót, hogy ép, egyben van. A ránk zuhant ajtót nagynehezen lelöktem magunkról, de a váratlan hideg miatt a pokróc melegét nem adtuk fel, sőt még jobban magunkra húztuk. A következő közeledő bomba hangja egyszerre fürgévé tett bennünket, úgy, ahogy voltunk, ugrottunk ki a folyosóra, a vastag falak mellé. Amikor a detonáció hangját csönd váltotta fel, s egymásra néztünk, kiszakadt belőlünk a nevetés.

Másnap, 17-én, talán tíz óra lehetett, egy főhadnagy jelentkezett az óvóhelyen. Hozzám vezették. Balaton főhadnagy, mutatkozott be. Testvérezett, ebből tudtam, hová tartozik. Kérte, hogy számoljak el az emberekkel. Az érdekelte, mekkora létszámot tudok bevetésre kiállítani. Felvonultattam a sebesülteket, az „épek” intésemre mindenfelé eltűnedeztek. Balaton közölte, hogy délután négy órára visszatér, s a könnyebb sebesültekkel igénybe vesz bennünket. Ez a „testvéri találkozás” mindent eldöntött. Azonnal ebédeltettem. Aki akarta, útjára engedtem. Szili majoréknak kész tényként jelentettem érkezésünket. A súlyosabb sebesülteket felügyelet mellett hátrahagytam, majd óvatosan, kisebb csoportokban, hogy ne legyen feltűnő, elindítottam az embereket a még épségben lévő Lánchídon át Budára, a Várba. Herendi, Dani, Asztalos Dönci és „menyasszonya”, Marika, néhány honvéd és mi maradtunk utoljára. Délután háromra mindnyájan eltűntünk a Földművelési Minisztériumból.

Föl a Várba

A „kis csapat” elindult. A vasból készült rohamsisak nem könnyű, még egy férfi feje sem viseli szívesen, hát még egy mosolygós, kékszemű fiatalasszonyé. Igaz, alábéleltük a hideg ellen, s hogy ne lötyögjön Klári fején, aki Herendi hosszú viharkabátját viselte télikabátján.

A tér Lánchíd felé eső sarkán, a kiégett épületben tartottuk első pihenőnket. Itt vártunk alkonyatig, s már erősen sötétedett, amikor ráléptünk az utolsó, még föl nem robbantott hídra. Óvatosan kellett haladni, mert az úttest súlyosan megrongálódott. Néhol akkora nyílás tátongott, hogy ha véletlenül belelép valaki, biztosan a Dunában köt ki. Időnként egy-egy repülőgép zúgását hallottuk, de szerencsére nem a hidat, hanem a Várhegyet támadták. Szótlanul, szétszórt alakzatban, óvatosan lépdeltünk. Klári szorosan mögöttem, derékszíjamat fogva, bátran, fegyelmezetten, hang nélkül követett. Feszültségét nem mutatta, de éreztem, hogy néha idegességében csavar egyet a derékszíjamon. Ilyenkor megfordultam, rámosolyogtam, megsimogattam arcának rohamsisak alól kilátszó részét.

Már a budai hídfő oroszlánjánál tartottunk, amikor egy repülőgép kanyarodott fölénk. Nem kellett vezényszó. Kláriba karoltam, s rohantunk a budai rakpart első házáig. Éppen hogy beléptünk, az óvóhely meredek lépcsőjén majdnem legurultunk, amikor a minket üdvözlő géppuskasorozat végigverte a kapubejárat előtti úttestet. Hát ezt megúsztuk, szólalt meg Dani, nagyot szusszanva. Jólesett fedél alatt lenni, bár tudtuk, nem maradhatunk, rövidesen tovább kell mennünk.

Csend uralkodott odakint, amikor nekiindultunk a Várhegynek. A kanyargós utat találomra követtük a hóban. Csúsztunk, másztunk, hasaltunk. Kemény erőfeszítés volt felérni a hegyre. Szegény Klári, ha mást nem, a katonai alapkiképzés egyik igen fontos gyakorlatát, a „feküdj”-öt, alaposan elsajátította. Az alacsonyan szálló gépek sűrűn köröztek a fejünk felett, mi pedig belelapultunk a bokrok, fák árnyékába, hóba, sárba hasaltunk. Klári állát feltörte a szíj, az orrocskáját jó néhányszor beverte a buta sisakba, de panasz nélkül tartotta a tempót.

Szili major és Páffyék kedvesen fogadtak bennünket. A vacsora és a szállás készen várt. Így lettünk a Dísz tér 12. szám alatti Edelsheim-palota pincéjének lakói.

Másnap, 18-án délután Széki Pista vezetésével utolsó egységünk is ájtott a hídon. A németek irányították, siettették az átkelést, majd egy óra múlva az utolsó összekötőkapocs is a levegőbe repült Buda és Pest között.

Miközben 17-én délután a Vár felé vonultunk, a Déli pályaudvar környékén, a budai „Rendőrtishti szakasz” óvóhelyén nyilas testvérek jelentek meg, és a szakasz tevékenysége felől érdeklődtek. A beosztás nélküli fiatal rendőrtisztek Nagy Valér főkapitány rendelkez-

zésére és személyes védelmére álltak készenlétben. A nyilasok távoztak, a szakasz nem gondolt semmi rosszra, békében tért nyugalomra. Éjfél lehetett, amikor egy fegyveres nyilas szakasz rohanta le őket, Kun páter vezetésével, aki nyilas fekete sapkát, viharkabátot viselt, derékszíja mellé nyeles kézigránátokat tűzött. A rendőrtiszteket váratlanul érte a támadás. A géppisztolyos betörők „kezeket fel” kiáltással a fal mellé állították őket. Kun páter beszédet tartott, gyávának nevezte őket, akik megbújnak, míg mások a fronton szenvednek a győzelemért. Büntetésként letartóztatja őket, folytatta, s majd később döntenek a sorsuk felől. Utasította a csoport vezetőjét, Szabó testvért, hogy kísérje a tiszteket a Németvölgyi útra, a nyilas székházba. Dr. Marosvölgyi Imre, dr. Fényi Pál, dr. Erdődi Gyula, dr. Bálint Béla, Jávor József főhadnagyk, illetve Király Zoltán százados vonakodva ugyan, de elindult. Dr. Beliczki László rendőr százados, Olivér bátyja éppen a WC-n tartózkodott, s mindent hallott. Nem vettek észre őt, s amikor a különítmény eltűnt, riasztotta Sédeit, aki azonnal egy kisebb egységet indított Galántai főhadnagy vezetésével a kiszabadításukra.

A Németvölgyi úton az olasz követség egykori elegáns villája volt a nyilasok tanyája. Ide lökdösték be a rendőrtiszt szakasz elfogott tagjait. Fal felé fordulva, feltartott kézzel várták a sorsukat. Rövidesen újabb vendégek érkeztek. A Galántai vezette rajt még az utca elején lefegyverezte a nyilas központot biztosító egység. Galántaival tartott a felesége is, aki nem akart egyedül otthon maradni. Az asszonynak zongoráznia kellett, Galántait pedig legénysége szeme láttára úgy elverték Kun „páterék”, hogy nem tudott lábra állni. A legénységet felszólították, köpjék le tisztjeiket, tépjék le rangjelzéseiket, álljanak át közéjük, s máris egy rendfokozattal magasabbat kapnak. Áray alhadnagy válaszolt a legénység nevében: ők becsülik tisztjeiket, kitaranak esküjük mellett. A zongora szólt, Galántai a földön feküdt, Marosvölgyiek a falat nézték, amikor kinyílt az egyik ajtó. Egy újabb nyilas került elő, s hatalmas elemlámpával sorra belevilágított a tisztek arcába. Amikor Marosvölgyit megvilágította, csodálkozva nézett Imre szemébe, majd a lámpát leoltva, berohant a szomszédos szobába. Az ajtót véletlenül nyitva hagyta, így hallani lehetett, amint jelentette: „Testvérek! Itt van Marosvölgyi doktor a toloncházból!”... Fényi Pali fogai közt odasúgta Imrének: „Nem sokat adok az életedért!” Az ajtó felvágódott. Kun páter rohant ki, és adta meg Imrének az „első keresztapait”. Öklével az arcába vágott, majd még egy pofont

is lekent utána: „Na, te tróger, végre a kezünkbe kerültél!” És belökte abba a szobába, ahonnan előjött.

Jó megjelenésű, vadonatúj egyenruhát viselő őrnagy elé került. Imre, mint jó katona, szabályosan bemutatkozott. Ismerős volt az arca, de nem tudta, hová tegye. „Na, te tróger Marosvölgyi! Gondoltad-e valaha, hogy az egykori egyszerű péksegédet ilyen ragyogó őrnagy egyenruhában fogod viszontlátni?” – mosolygott rá gúnyosan Bokor, aki nem szeretett dolgozni, és mint munkakerülő, igen sokszor megfordult jelenlévő társaival együtt Imrénél, aki a toloncolási ügyekben volt intézkedő személy.

Marosvölgyi nem volt egyedül a szobában. Egy létrára kifeszített asszonyt vallattak a pribékek. Imre csak fél szemmel és füllel észlelte ezt, hiszen saját helyzetével volt elfoglalva. Az asszony jajgatott, de nem beszélt. Valami címet akartak kiszedni belőle, de az asszony nem volt hajlandó válaszolni. Egyszer már fel is oldották, mert megígérte, hogy megmondja a kért címet, de amikor szabad volt, újból megtagadta a választ. Erre visszakötötték a létrára.

Ekkor kintről furcsa lábdobogást, rohanó lépéseket lehetett hallani, amelyek egyre közelebb értek. Kivágódott az ajtó, a belépő tiszt odakiáltott a fal mellett állóknak: „Bajtársak! Megadja százados vagyok. Tegyétek le a kezeteiket. Meg vagytok mentve. Az őrséget lefegyvereztük. Kun páter már fogdában van. Sédei tábornok úr küldött a megmentésekre.”

A Vár levettette előkelő külsejét, az emberek is megváltoztak. Házfalak dőltek, kapuk, tetők omlottak be, hullott a vakolat. Az emberek szakítottak addigi szokásaikkal, elhagyták a kényelmes szobákat, megszokott bútorait, levonultak a pincékbe, a szükségből összeállított fekhelyekre. A pincefalakat áttörték, a föld alatt közlekedtek. Az áramszolgáltatás megszűnt. Fűteni nem kellett, hiszen a pincék télen melegek, s az egész Várhegyet átszövő pincerendszerben ez amúgy is lehetetlen lett volna. A víz aranyat ért. Ennek beszerzése jelentette a legnagyobb gondot. Egy-két forrásnál és az alagútnál csöpögő csapnál gyülekeztek esténként az emberek, hogy gondoskodjanak a másnapi vízszükségletéről. Ilyenkor megtárgyalták a híreket, sokszor rémhíreket, s latolgatták, reménykedjenek vagy még pesszimistábbak legyenek. Az utcákon, főleg sötétedés után, a fal mellett még megkockáztattuk a közlekedést, a romokon azonban nem volt könnyű átjutni.

A Bécsikapu tér még emlékezett a kilencvenhat évvel korábbi, 1849-es ostromra. A mostani bombázások és ágyúzás sokkal gorom-

bábban intézte el az egész környéket. A helyőrségi templom tornya állt még ugyan, de a templomot egy bomba alaposan helybenhagyta, a szomszédos, Belügyminisztériumhoz tartozó épület jelentős részével együtt. Hadik András szoboralakja a törmelék miatt még lova hátáról is alig látta a Mátyás-templom főbejárata mellé lapuló, ugató légelhárító gépágyút. Jó lett volna, ha néma marad, mert ezért kapta a környék a rengeteg aknát, bombát, melyek a csodálatosan faragott tornyot is alaposan kicsipkézték, de a mellette lévő egykori püspöki palotát, a régi Pénzügyminisztériumot és a szemben lévő új minisztériumi épületet ugyancsak kiforgatták eredeti formájukból. Üresen, kiégve, romosan meredeztek kormos, megtépázott falaik.

A Várpalota koronával ékesített kupolájából egy akna vagy egy kisebb bomba kiszakított egy cikkelyt, de a megmaradt rész még hirdette az Ybl-palota szépségét. Az udvarlaki őrséget befogadó épület romjaiból nemigen lehetett annak eredeti rendeltetésére következtetni. Mátyás kútjának szoboralakjait is alaposan átluggatták a repeszek. A belső várudvar bejáratát őrző, Fadrusz János faragta kőoroszlánok riasztóan néztek ki fej nélkül. Mintha bárdal vágták volna, úgy pattant le a kő. A belső várudvaron, a lefejezett oroszlánoktól balra, nyitott kapuval várta a belépőt a Zsigmond-kápolna, más néven a Várkápolna. Kosz, törmelék, lótetem, tűznyom tarkította, ahol addig a Szent Jobbot őrizték. Megkapó és feledhetetlen látvány volt ellenben az oltárképre nézni. A kép kerete körbeégett ugyan, de a festmény épen maradt.

A palota pincéjében húzódott meg a kerékpáros század maradéka, Szabó Jancsi főhadnagy vezetésével. József főherceg palotája, mint a kártyavár dőlt össze. Életveszélyes volt belépni, de azért mi Klárral körbejártuk. A megmaradt lépcsőház nagyon szép volt. A pincében a nehézfegyver-század kapott szállást.

A kedves, meghitt Dísz tér is más arcot mutatott. Középpütt golyóktól, szilánkoktól sérülten, büszkén tartotta magasba a nemzeti zászlót az 1848-as szabadság-szobor honvéd alakja. Kardját elvitte a légnyomás. Előtte kicsiny, földhöz lapuló halmok, tákolt keresztek jelezték, hogy temetővé alakult át a szobor előtti park. Katonák, civilek pihentek ott. A szobor mögötti vendéglő, az Úri és a Tárnok utca sarkán, szemünk láttára roskadt össze. Szerencsére emberáldozatot nem követelt. Velünk szemben a vatikáni követség üveg nélküli palotája, közvetlenül mellettünk a máltai követség árválkodott.

Pinceélet

Az Edelsheim-pincébe a szomszédos házból juthattunk le. Ennek gazdája, Baky László édesanyjával és húgával vészelte át velünk együtt az ostromot. A házak a Dísz térre és a Bethlen sétányra néztek, de bejárat csak a Dísz tér felől volt. Pincék és óvóhelyek húzódtak mindkét oldalon. A két utcára néző épület középen kis belső udvart fogott közre. A ház emeleti és földszinti része egyaránt lakatlan volt. Lakói a pincében éltek, konyhát rendeztek be, ahol néha Klári is főzött. Ebből a pincéből, ugyancsak keskeny lépcsőn lehetett lejutni a Vár alatt húzódó alagútba, amely teremmé bővült. Itt lakott a zászlóalj előttünk érkezett tisztikarának egy része. Középen Pálffyék, függönnyel körbefogva, a fal mellett és ahol hely volt, a többiek: Szili major, Hajnal János, Nagy Béla főhadnagy, Körmöczy Nándor és Horváth Zoltán századosok és még néhányan. Az alagút további része beszűkült, s keskeny nyíláson lehetett az Edelsheim-pince alatti alagútba jutni. Az itt elhelyezett ágyak egyike, balra az első lett új „otthonunk”. Minden ágyat spanyolfalként zöld függönytakaró fogott körbe, amelyet nappal fölcsavartunk, alvás előtt pedig leengedtünk. Ezzel mintha kizártuk volna magunkat az ottani közös világból. Lábunknál egy rendőr tiszthelyettes házaspár, majd Perczel László rendőr főhadnagy, Széki iskolatársa következett, fiatal feleségével, Ilivel és egy fehér egérrel, mely szabadon szaladgált Ili vállán. Utána az alagút a máltai követség alá fordult, de ott már nem lakott senki. Velünk szemben, az alagút másik oldalán jutott hely Asztalos Döncinek Markával. Innen ajtónyílásnyi résen lehetett feljutni az Edelsheim-pincébe, ahol egy rendőrtiszti szakasz húzódott meg. A följáró után Szilágyi Laci orvosszázados ágya következett, majd Széki Pista és Pap Zoltán zászlósok, egy ágyon. Több embernek képtelenek voltunk szállást adni.

A zászlóalj létezését, az adott körülmények között háborítatlan, nyugodt életét, helyben maradását továbbra is indokolni kellett. Pálffy Laci minden lehetőséget megragadott ennek érdekében. Kis csoportok, amelyeket „komoly katonai egységek”-nek nevezett, Herendi, Molnár, Decker vezetésével a hetvenöt éves nyugalmazott Kalándy altábornagy parancsnoksága alá tartoztak, és járták a még szabad területet. Ekkor a Vérmező, a Krisztina, a Citadella, a Döbrentei és a Széll Kálmán tér a várvédők ellenőrzése alatt állt. Éjszakánként a németek által ejtőernyővel ledobott élelmiszert, lőszert, kötőszert szedték össze. Molnár és Decker, de különösen Herendi na-

gyon szerették ezeket a sétákat, mert így nem voltak a pincéhez kötve, s mindig tudtak valami meglepő „kincset” magukkal hozni.

Tél volt, korán sötétedett. A délelőtt lassan telt el. A késő délután érdekesebbnek bizonyult, mert akkorra érkeztek meg a „begyűjtők”, s hozták magukkal a legkülönbözőbb híreket. A fő téma ekkor a Bicske felől közeledő felmentő ék volt. Ez mindenkit reményt keltett. Az ék olykor jött, máskor megállt, s ez emelte vagy lankasztotta a hangulatot. Senki nem akart hadifogságba esni. Ha az ék nem ér is el Budáig, mégis ott lebegett előttünk a reálisnak látszó lehetőség, hogy a Berlin felé nyomuló orosz vagy amerikai hadsereg véget vehet a háborúnak, s ezzel is rövidülhet a hadifogság ideje. A nemzetközi jog szerint a hadifoglyokra csak azért van szükség, hogy csökkentsék az ellenség erejét. Ha a háború véget ér, megszűnik a hadifogoly-tartás. Aki időt nyer, életet nyer, s nem gondoltunk arra, mit jelentett a régi rómaiaknál: „Vae victis.”

A közösségi szellem jó volt. Pálffy Magdi vidámsága, fiatalos derűje mindenkit magával ragadott. Körmöczy Nándi hálás közönsége volt a „biztató” álhíreknek. Szili major nevetve nyugtatta meg Széki Pistát, aki felháborodottan tiltakozott, amiért lovát agyonlőtték, s abból készítették az aznapi ebédet. „Ne búsulj Pista, három nappal ezelőtt az én lovamat ettétek meg.” Embernek, katonának, lóbarát-nak szörnyű látvány volt egy-egy hátszló kivégzése. Az emberhez, kényeztetéshez, cukorhoz szokott állat biztosan nem sejtette, miért illesztették fejéhez a pisztolycsővet, s miért vannak odakészítve az edények és a kések. A kicsiny belső udvar vér- és hússzaggal telt meg. Egy idő után már az igényesebb gyomrok is befogadták a lóhúst, lókolbászt és lómáját. Klári is megsütötte nekünk, de annyira sajnálta a kivégzettet – előző nap még cukrot adott neki, amiért az hálásan bökdöste az orrával –, hogy elment a kedve az evéstől.

Dr. Szilágyi Laci orvosszázados, magas, nálam valamivel idősebb, bohém, jóképű ember volt. Szerette a bort, a kártyát, a tréfát és főleg a nőket. Laci már egyszer „lelépett”, de Pálffy kiküldött érte a lakására, mert nem akarta, hogy a zászlóalj orvos nélkül maradjon. Lacinak éppen növendége volt, s arra hivatkozott, azért nem jelentkezett, mert nem tudja hová elhelyezni Évát. A kiküldött eredményes munkát végzett: Laci Évával együtt vonult be, aki kacagó, vidám teremtes volt, magas, hízásra hajlamos. Hamar beilleszkedett a közösségbe.

Asztalos Dönci hadnagy rendfokozata ellenére legalább négy-öt évvel volt idősebb nálunk. Próbaszolgálatára minden jel szerint nem ígérkezett hosszú életűnek. Nem tudom, Marikát hol szedte föl. Egy-

szerű, darabos teremtés volt, aki nehezen találta helyét a számára idegen környezetben.

Perczel Laci és Ili még nálunk is fiatalabb házaspár voltak. A csinos Ili nagyszerű kártyapartnernek bizonyult. Esténként Sziliékkal együtt verte a blattot Perczelék ágya előtt. Fehér egere furcsa „bogár” volt itt, a föld alá szorult világban. Házasságukat pedig nagyon hamar elfújta az idő.

Máig előttem van Pálffy Laci arca, ahogyan ágyunkra ülve mesélte el aznapi csínytevését: „Képzeljétek el, felbízattam az asszonyokat, Évát és Marikát, hogy menjenek férjhez. Ígértem, hogy megszerzem hozzá az engedélyt. Ilyen jó alkalom ritkán adódik!” Elültette a magát, s az ki is kelt.

Velünk szemben, Asztaloséknál kitört a vihar. Marika könnyei potyogtak, mindenre hivatkozott, de Dönci nem állt kötélnek. Merev és elutasító volt, nem tudom, miért, hiszen hadifogsága után, 1947-ben mégis feleségül vette.

Szilágyiéknál Éva óvatosabban kezdte el, s ügyesebben haladt célja megvalósítása felé. Talányosan tette fel a kérdést, s Szilágyi Laci, aki nem tudott Pálffy ígéretéről és biztatásáról, könnyedén, nagyvonalúan, csak úgy melleleg, talán oda se figyelve válaszolgatott: „Szívesen elvonnék, de az adott körülmények között lehetetlen. Engedély kell hozzá, a Honvédelmi Minisztérium elérhetetlen, hiszen gyűrűben vagyunk stb.” A gyanútlan Laci Éva azon megjegyzésére, hogy engedély birtokában hajlandó lenne-e pap elé járulni vele, erősen bólogatott, kimondta a „boldogító igent”. Éva rohant Pálffyhoz, s most már az ő gondja volt, hogyan szerzi meg az oly könnyelműen megígért engedélyt. Főtt a feje, mire megtalálta a kiskaput, s a rendkívüli teljhatalommal megbízott Hindy vezérezredestől meg is szerezte a hozzájárulást. Szilágyi Laci máris vezethette Évát az oltár elé. A Bécsikapu téri evangélikus lelkész jött el esketni őket. Évának én voltam a tanúja. A leterített kártyaasztal lett az „Úrasztala”. Az asszonyok adták össze Évának a legszükségesebb, az eseményhez méltó ünnepi ruhaneműt, blúzt, szoknyát. Nagyon csinos, mutatós pár volt. Házasságuk tréfával indult, és komollyá vált. Meghatva vettünk részt a pince-alagútban a zászlóalj életében az utolsó esküvőn, a háború végső pillanatában. Egyedül Asztalos Marikája volt vigasztalhatatlan!

Dr. Csíkvári Ákos rendőr százados – szerencsére ritka – megjelelése minden alkalommal kellemetlen emléket hagyott. A félelemmel feljebb lévő rendőrszakasz, illetve a közelünkben lakó Perczel

Laci parancsnoka volt, de szálláshelyét szerencsére másutt rendezte be. Nálam öt évvel idősebb, kötekedő, feltűnést kereső, igen hiú, a rendőrséghez nemrég átkerült, iskolázott énekhanggal megáldott, dicsekvő, „rettenthetetlen hős” volt, aki csak este mért előjönni óvóhelyéről, s állítása szerint tisztiaaszonyokat, lányokat is megpofozott a nyílt utcán, mert az üzlet előtt előretolakodtak a sorban. Néha lejött Ilit „szórakoztatni”. Élvezte a hangját, mely betöltötte a folyosót, s a hőstetteit, de ha szesz is volt benne, akkor olyan randalírozást csapott, hogy alig lehetett megfékezni. Volt rá eset, hogy Székiék az ajtóban várták, és ha akkor lejön, biztos, hogy elsül a géppisztoly. A légénységgel, a tisztekkel egyaránt úgy bánt, mint a kapcaronggyal. Gyűlölte is mindenki. Nem sok választotta el attól, hogy saját emberei lőjék le. Társaitól tudtuk, ha hullaszemlére kellett kimenni, ő azonnal jelentkezett, sőt más helyett is szívesen vállalta a feladatot. Saját bevallása szerint „kitágultak az orrcimpái, amikor megérezte a jó hullaszagot”.

Két fegyverhasználatáért később, 1953-ban, bíróság elé került. Egy vagonból kiugró fosztogatót a helyszínen lelőtt, egy másik, ablakból kiugró katonát igazoltatott, majd elvitte a bemondott lakatnyába, illetve szálláskörletbe, de amikor kiderült, hogy valótlán adatot közölt a katona, a helyszínen, többi katonatársa előtt agyonlőtte. Halálra ítélték, de élvezte a siralomházi életet. Büntetését később életfogytiglanra változtatták. 1956-ban szabadult, attól kezdve a nyugatiakat boldogította mint „ártatlanul meghurcolt egyén”.

A másik nemkívánatos személy Vörösvári ezredes volt. Nyugdíjból hívták vissza, s állítólag büszkén mesélte, hogy már három zászlóalj van az „irattáskájában”, azaz annyi ember pusztult el a parancsnoksága alatt. Kellemetlen, kötekedő, modortalan, hatalma tudatában lévő katonatiszt. Pontos beosztását nem ismertem. Harcálláspontja a Mátyás-templommal szemben, az előljáróság pincéjében volt. Segédtisztje kíséretében szinte minden este jelentéstételre ment Hidyhez. A pincerendszeren jött végig, majd Edelsheimék kapuján kilépve, átsietett a tér másik oldalára, ott lement a központba vezető alagútba. Természetesen rajtunk is keresztülhaladt, de ebben a megszokott időben mi nem mutatkoztunk. Az asszonyokra megjegyzést tett, főleg a Perczelné vállán mászkáló fehér egérre. Annyira ellenszenves volt, hogy egy alkalommal a felháborodott fiatal tisztek a szobor mögé lapulva, géppisztolysorozattal akarták „köszönteni”, amikor kilép Edelsheimék kapuján. Ezen a napon azonban nem jött. Közlekedése annyira menetrendszerű volt, hogy Szili majorék zsugá-

zási ideje ehhez igazodott. Sziliék nekiültek kártyázni, és annyira elmerültek a játékban, hogy nem vették észre a később érkező Vörösvárit, aki megállt előttük, egy darabig némán nézte a játékot, majd mérgesen dobantott.

A jelenet alapján véve komikus volt, ha figyelmen kívül hagyjuk a körülményeket. A dobantásra a kártyázók, mint ijedt gyerekek, kártyákkal és kézzel takarták le a pénzt, s döbbenet, rémült szemekkel néztek a nem várt „mumusra”. Senki nem állt fel, senki nem köszönt, mindenki némán ült, s a pénzről nem vették le a kezüket. Vörösvári korholta őket, sőt létszámellenőrzést és harci bevetést helyezett kilátásba, majd köszönés nélkül távozott. Sziliéknek aznapra elment a kedvük a játéktól. Ettől kezdve figyelőszolgálatot szerveztek, s mire Vörösvári hozzánk érkezett, csak azokat találta, akik az asszonyokra vigyáztak. Senki nem sajnálta, amikor a kitörésre indulva egy akna darabokra szaggatta.

Kellemes, kedves és mindig örömmel fogadott látogatónk volt Esterházy Józsefné, Edelsheimék legidősebb lánya, Szia. Igen magas, csinos, dekoratív megjelenésű asszony volt, két gyermek anyja. Tartózkodó, de kedves. Edelsheimné első házasságából született. Legfiatalabb húga Edelsheim Ilona, Horthy István özvegye volt. Szia gyakran jött Pálffy Magdihoz, nemcsak akkor, ha nagy volt a bombázás. Az ő óvóhelyük a sétány felőli épület alatt húzódott. A gyerekek sokat játszottak gyermekkorom rongymajmával, az egyik alkalommal magukkal vitték, s náluk is maradt.

Esterházy Józsefné sorsa kalandos, változatos és szomorú módon alakult. Férjét néhány évvel később lefogták, ő megpróbált a két gyerekkel disszidálni, de csak a kislánya jutott át a határon. Szia a kalocsai börtönbe került. Férjének híres tehenészeti mintagazdasága volt, ezért mint szakembert visszaengedték gazdálkodni. Az „Esterházy sonka” fogalom volt. Esterházy Jóska szimpatikus, kellemes, közvetlen, igen rendes ember volt. 1956-ban – az időközben kiszabadult feleségével – Svájcba disszidáltak, ahol az „öregeknek” régiségkereskedésük volt. Esterházy néhány év múlva váratlanul halt meg.

A sötétedés minket is „szabad mozgásra” késztetett. A géppisztolyt nyakamba akasztottam, s Klárral egymásba karolva indultunk „budai vársétánkra”. Véletlenül bukkantam rá unokabátyámra, dr. Zsembery Gyuszira az Uri utca 16. szám alatti pincében, az alagút nagytermében pedig a Vöröskereszt-csoportra, melynek vezetője Kornainé Büsch Baba volt. Szívesen és sűrűn jártunk oda. A Büsch családdal nagyanyai, majd anyai barátság kötött össze. Itt ünnepel-

tük meg házasságunk egy hónapos fordulóját is. Magunk is elhűltünk, mennyi minden történt velünk a rövid idő alatt. A két Kornai gyerek, Jóska és Tamás, nagy szemekkel nézett ránk, főleg Klári szőkesége ragadta meg őket, s látszólag igen jól beleszoktak a pincéletbe.

Zsembery Gyuszi vonatos katonai egysége olyan ügyesen volt elrejtve, hogy csak véletlenül lehetett rájuk bukkanni. Utunk az öreg Büsch Jenny nénihez vezetett tovább a Tárnok utca 2. szám alá. Kolozsvárról menekült fia lakásának a pincéjébe két leányával, akik több mint rokoni kedvességgel fogadtak. Kiderült, hogy az Úri utca az ugyancsak Kolozsvárról menekült nagynénémnek, Lám István özvegyének, Alizkának, leányának Ilinek, sőt az unokájának is menedéket nyújtott.

A Várpalota pincéjébe, Szabó Jancsihoz is szívesen ellátogattunk. A testőrbejáraton, a Sándor-palotával szemben surrantunk be, gyors-sietve, mert Pestről minden észlelhető mozgást azonnal aknával vizsgonoztak. A pincefolyosón, ablaktól ablakig ugrálva vagy hasalva jutottunk át a „kényes részen”. Időnként porzott a fal mögöttünk, de nagyon jól éreztük magunkat Szabó Jancsinál, aki kényelmes, szőnyegekkel borított tágas szobát rendezett be magának. Még egy ismert, egész falat betöltő, birkanyáját ábrázoló festményt is lecipelt a palotából, hogy megmentse. Az egykori kormányzó, Krisztinaváros felé néző, kifosztott termeket is végigjártuk, s kíváncsian, de óvatosan lestünk ki a Tabán felé. A teremben egyedül az óriási csillárok csüngtek épen.

Utólag is sajnálom, hogy a belső várudvar romhalmazát nem guberáltuk át. A palota fehér, arannyal díszített ajtó, testőrruhák, az Erzsébet múzeum darabjai, kő, törmelék, szemét, részben hóval beborítva, mindez igen lehangoló képet nyújtott. Szomorúan néztük az egykor értéknek számító halmot, mely nagy részének múzeumban lenne a helye. A szemetes hóból két könyv sarka látszott ki. Kíváncsian vettem kézbe őket. Az egyiket boldogan tisztítottam le, s dugtam köpenyem zsebébe. Kisfaludy Károly *Kérőkéjének*, 1831-es kiadása. Tintával beírva az egykori tulajdonos nevét is megtaláltam: Burkhard Ida. Gondoltam, az Erzsébet múzeum darabjaival került a szemétre. Ma, ha kezembe akad a könyvtárban, akaratlanul is erre a múlt romjaiból emelt „szemétdombra” gondolok, s gondosan teszem vissza a Kisfaludy-kötetet a könyvtár legfelső polcára.

A várvédelem, a harc, az ostrom végéhez ért. A bicskei felmentő ék gyengének bizonyult, a szabadulás álma szertefoszlott, a várvédelem folytatása reménytelenné vált. Elérkezett a döntés ideje.

Az utolsó szabad nap

1945. február 12. Ez a nap is úgy kezdődött, mint a többi, de estéje a várvédők utolsó erőpróbája volt, amikor megkíséreltek egy összpontosított, sok emberrel végrehajtott kitörést. Vörösvári ezredes tartotta az eligazítást; az indulás időpontját, menetvonalát, a besorolást, szétugrasztás esetén a gyülekezés helyét is megjelölte. Mire az eligazításról visszatértem, alig találtam valakit az óvóhelyen. Szili major, Pálffy, Körmöczy a Belügyminisztériumból üzentek: ha akarunk, menjük át, mert a csendőrök ott gyülekeznek. Szilágyi Laci Lázár Mária színésznő vöröskeresztes csoportjának lett karszalagos „civil” orvosa. Decker Jóska és Herendi csatlakozott a kitörőkhöz. A „józan ész” a civil ruhát ajánlotta, ami rendelkezésre is állt, Klári helye pedig Kornainé Büsch Babánál biztosítva volt.

A legénység, a sok tanácstalan vidéki úgy gyülekezett körém, mint csibék a kotlós köré. A többiek távoztával mindenért én lettem a felelős, nekem kellett a legénység tisztekbe helyezett bizalmát kiérdemelnem azzal, hogy amikor bajba kerülnek, nem hagyom magukra őket. Nem tűnhettem el, hiszen segílyt, tanácsot kérő egyszerű kezek nyúltak felém. Döntöttem.

A kitörni nem akaró embereket elrejtettem egy padlástérben, hogy Vörösvári esetleges razziájától megvédjem őket. Később én is velük töltöttem az éjszakát. Megszerveztem a figyelőszolgálatot, a magára hagyott Klárral és Marikával állandó kapcsolatban voltunk. Nem tudtuk, hogy Vörösváritól fölösleges tartanunk, mert a gyülekezés helyén egy akna darabokra szaggatta. Ezért a kitörés vezető nélkül indult, fejetlenül, neki a teljes bizonytalanságnak.

Ránk köszöntött 1945. február 13-a. Feltűnően nagy csend uralkodott az utolsó szabad hajnalon. Klárral nem volt időnk könnyes, megható búcsúra. Néztünk egymás szemébe, mindketten tudtuk, mire gondol a másik. Kezünk egymásba fonódva átvette érzéseink rezgését. Kimondatlanul is éreztük, mindketten nehéz útra indulunk, s azt is tudtuk, hogy mesébe illő szerelmünk, a „csíksomlyói Mária” áldása, Pepi nagymamám féltő-óvó lelke velünk lesz, s akár hetek, hónapok, akár évek múlva, de egymásra találunk.

Mire Dani visszatért és jelentette, hogy szöske Klárikámat az Úri utca 16. szám alatt szerencsésen átadta, a Dísz tér egészen új formát öltött. A kapuban álltam, a legénység a pincében várakozott, a fegyverek az udvaron halomra dobálva heverték, amikor két civil férfi jelent meg egy nagy lepedővel és létrával. A 48-as honvéd alakja eltűnt a fehér, megadást jelző lepel mögött. A házak ablakaiban egymás után jelentek meg a fehér zászlók. A vatikáni és máltai követség épületén nemzeti zászlók hirdették a védettséget. Edelsheimék balkonján francia zászló utalt az oda menekített francia állampolgárra.

A várakozással teli csöndet a Honvédelmi Minisztérium oldalán piros kokárdás magyar tiszt vezette orosz járőr géppisztolysorozata törte meg. A szovjet hadsereg megkezdte a Vár birtokbavételét.